

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет економіки та управління
Кафедра економіки та економічної теорії

ГОРОДЕЦЬКИЙ Максим Ілліч

Депозитний ринок України: макро-, мікротенденції та банківські стратегії /
Ukrainian deposit market: macro, microtrends and banking strategies

спеціальність: 051 - Економіка
освітньо-наукова програма - Аналітична економіка

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ЕАм-21
М. І. Городецький

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, О. П. Шиманська

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:
«___»_____20__ р.
Завідувач кафедри

_____ **В. В. Козюк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ.....	6
1.1. Базова модель депозитного ринку.....	6
1.2. Макро- та мікроекономічні чинники впливу на депозитний ринок.....	21
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ.....	39
2.1. Визначення типу ринкової структури депозитного ринку.....	39
2.2. Криві доходності на депозитному ринку України.....	57
Висновки до розділу 2.....	71
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВ ЩОДО ЗАЛУЧЕННЯ ДЕПОЗИТНИХ КОШТІВ.....	73
Висновки до розділу 3.....	90
ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	97
ДОДАТОК А.....	105

ВСТУП

Роль банківської системи будь-якої країни беззаперечно зводиться до забезпечення її економіки грошима. До виконання цієї важливої місії у більшості країн залучені, насамперед, центральний банк, який в якості ключової ланки банківської системи покликаний забезпечувати грошово-кредитне регулювання та стабільність національної грошової одиниці, та комерційні банківські установи другого рівня, що здійснюють здебільшого перерозподільчу функцію, залучаючи кошти домогосподарств та суб'єктів господарювання з метою подальшого виконання функції кредитування. Відповідно, задля задоволення попиту на грошові кошти, банки повинні володіти грошовими ресурсами в достатній кількості. Основним джерелом ресурсної бази комерційних банків виступають саме залучені кошти, визначаючи специфіку їх діяльності як підприємств, що оперують чужими грошми. З огляду на це, виникає необхідність ґрунтовного аналізу специфіки функціонування, зокрема, вітчизняного депозитного ринку в контексті виявлення факторів, які на нього впливають, його ринкової моделі, поведінки суб'єктів, що визначається, насамперед, рівнем доходності депозитів, а також напрямів оптимізації політики банків щодо залучення депозитних коштів. Саме ці аспекти визначають *мету* кваліфікаційної роботи – комплексне теоретичне і практичне вивчення актуальних проблем, пов'язаних із функціонуванням та перспективами розвитку депозитного ринку в Україні.

Дослідженню специфіки діяльності банківських установ щодо залучення ними коштів присвячено багато праць зарубіжних вчених, а саме: Дж. Е. Доллана, Б. Едвардса, П. Роуза, Р. Міллера, Д. Ван-Хуза, В. Дінгера, В. Сав'єри та ін. Проблематика функціонування депозитного ринку досліджується також у працях українських науковців: Н. Е. Аванесової, І. В. Діденко, Т. А. Васильєвої, І. Б. Івасіва, В. В. Козюка, Л. Ф. Романенко, Т. Г. Савченко, І. О. Школьник та ін. Однак, на нашу думку, проблеми функціонування депозитного ринку в Україні, зумовлені появою низки нових макро- та мікроекономічних викликів, актуалізують подальші його дослідження, спрямовані, у підсумку, на пошук

адекватних напрямів оптимізації політики банків щодо залучення депозитних коштів.

Вищезазначена мета кваліфікаційної роботи зумовила необхідність постановки та вирішення таких *завдань*:

- з'ясувати суть базової теоретичної моделі депозитного ринку та обґрунтувати макро- й мікроекономічні чинники впливу на нього;
- виявити особливості ринкової моделі депозитного ринку шляхом аналізу рівня його концентрації;
- обґрунтувати «траєкторії» кривих доходності на вітчизняному депозитному ринку з урахуванням цінових і нецінових чинників їх специфікації;
- обґрунтувати напрями оптимізації політики банків щодо залучення депозитних коштів за умов невизначеності.

Об'єктом дослідження є вітчизняний депозитний ринок, а *предметом* – умови його функціонування та пошук адекватних стратегій, спрямованих на розширення ресурсної бази банків шляхом забезпечення приросту депозитів.

Методи дослідження. З використанням методів наукового аналізу та синтезу виявлено вплив макро- та мікроекономічних чинників на функціонування вітчизняного депозитного ринку. З метою виявлення ринкової моделі об'єкта дослідження та побудови кривих доходності використані кількісні, статистичні, економіко-математичні та економетричні методи. За допомогою діалектичного методу обґрунтовані напрями оптимізації депозитної політики банківських установ.

Науковою новизною даної роботи є з'ясування специфіки ринкової моделі депозитного ринку, кривих доходностей на досліджуваному ринку, траєкторія руху яких подекуди відрізняється від класичних уявлень щодо взаємозв'язку між термінами дії депозитної угоди та ставкою відсотка за депозитами, а також обґрунтування напрямів оптимізації політики банків щодо залучення депозитних коштів.

Практична значущість отриманих результатів кваліфікаційної роботи в тому, що відображені у ній висновки та пропозиції можуть бути використані

банківськими установами в процесі побудови депозитних стратегій. Низка результатів кваліфікаційної роботи пройшла **анпробацію** під час VII Науково-практичної конференції студентів та молодих вчених з міжнародною участю «Актуальні проблеми економіки, підприємництва та управління на сучасному етапі» (м. Тернопіль, 21 жовтня 2022 року) та III Міжнародної науково-практичної конференції «Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці» (м. Київ, 22 листопада 2022 року), що відображено у відповідних **публікаціях**:

1. Городецький М. І. Модель вітчизняного депозитного ринку в умовах посткризової реальності. *Актуальні проблеми економіки, підприємництва та управління на сучасному етапі* : матеріали VII Науково-практичної конференції студентів та молодих вчених з міжнародною участю (м. Тернопіль, 21 жовтня 2022). Тернопіль : ЗУНУ, ФЕУ. 2022. С. 157-159.

2. Шиманська О. П., Городецький М. І. Депозитний ринок України: проблеми сучасного стану. *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22 листопада 2022 року). Київ, Erasmus+ «Академічна протидія гібридним загрозам» WARN. 2022. С. 460-462.

Деякі результати кваліфікаційної роботи опубліковані у науковому фаховому виданні України категорії Б «Innovation and Sustainability» (Шиманська О. П., Городецький М. І. Визначення ринкової моделі вітчизняного депозитного ринку: аналіз концентрації. *Innovation and Sustainability*. 2022. No4. С. 39-45. URL: <https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/issue/view/5>)

Структура та зміст роботи. Кваліфікаційна робота охоплює 107 сторінок, складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел з 91 найменування і додатка. Містить 3 формули, 16 таблиць та 32 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ

1.1. Базова теоретична модель депозитного ринку

Депозитний ринок, зазвичай, в науковій літературі розглядається складовою грошового ринку, який репрезентує обіг готівкових та безготівкових грошей. Однак, вчені подекуди наголошують на тому, що депозитний ринок є «неофіційним сегментом фінансового ринку» [26, с. 73]. З огляду на економічні реалії, на наш погляд, не надто важливим є з'ясування місця досліджуваного ринку в загальній структурі грошового ринку, а значно важливішим вбачається дослідження його впливу на зміну обсягів кредитних та інвестиційних ресурсів (які, як відомо, слугують чинниками економічного зростання), або ж – на підвищення рівня доходів населення тощо.

Депозитний ринок традиційно трактують як систему відносин, які виникають на підґрунті залучення фінансових ресурсів з боку депозитних установ. Фактично досліджуваний ринок «уособлює» місце укладання угод, яке засвідчує акт взаємодії покупців та продавців, відображаючи неодмінні атрибути будь-якого ринку, а саме попит, пропозицію та ціну.

З метою виявлення специфіки базової моделі досліджуваного ринку, необхідно, насамперед, охарактеризувати, його ключові елементи, якими є: 1) об'єкт; 2) суб'єкти; 3) інструментарій; 4) інституційна структура.

В ході подальшого аналізу під об'єктом досліджуваного ринку розумітимемо залучені чи запозичені кошти, які фактично відображають обсяг пропозиції депозитних ресурсів, а його суб'єктами – тих, хто формує на них попит. Відтак, об'єктом досліджуваного ринку є депозит (в перекл. з лат. *depositum* – віддане на зберігання).

Застосування депозиту вперше відбулося в період золотого стандарту (XVII ст.), коли об'єктом позики стало золото. Позика надавалась тому, хто її потребував, однак з умовою обов'язкового одержання власником дорогоцінного

металу додаткового доходу. За необхідності повернення «вкладу», власник звертався до ювеліра (чи посередника), у якого останній тимчасово зберігався, отримуючи у такий спосіб можливість його повернення з відсотковою надбавкою [89].

Зауважимо, що сучасне розуміння суті «депозиту» значно розширило свої межі. Зокрема, депозитом вважають, насамперед, «грошові кошти в національній / іноземній валюті, які передаються їх власником або іншою особою (за дорученням власника) в готівковій / безготівковій формах на рахунок власника для зберігання згідно з визначеними умовами» [35]. Схоже трактування депозиту зустрічаємо у Котковського Б. С., який тлумачить його як «грошові кошти, які в готівковій / безготівковій формі передаються комерційному банку їх власником чи третьою особою (за дорученням і за рахунок власника) для зберігання на визначених умовах» [45]. Васюренко О. В. також розглядає депозит як «суму грошових коштів клієнта, яка передається ним у розпорядження банку, незалежно від терміну й особливостей юридичного оформлення факту такої передачі» [6]. На думку Боллена Р., депозит – це «грошова позика банку, яка використовується останнім для здійснення його діяльності» [80]. Водночас, Міщенко В. І., Слав'янська Н. Г. також розглядають депозит як «кошти, які внесені у комерційний банк фізичними чи юридичними особами, що зберігаються на їхніх рахунках і використовуються відповідно до банківського законодавства та режиму рахунка» [51]. Як бачимо, даний підхід демонструє спільну точку зору науковців, які ототожнюють депозит виключно з грошима та механізмом надання відповідних послуг банківськими установами щодо його надання.

Однак, у низці публікацій відображене ширше тлумачення депозиту, який пов'язується як з різними фінансовими ресурсами, так і з послугами різних фінансових установ. Зокрема, словник Макміллана, тлумачить депозит як «суму грошей, наданих у позику певному фінансовому інституту (банку, будівельному товариству, фінансовому дому) на умовах, що дозволяють вилучити їх без повернення або таких, що передбачають повернення через визначений проміжок часу» [58]. На думку Орлюк О. П., депозит – це валютні цінності, цінні папери,

гроші, «які передані на зберігання кредитним установам, які мають відповідні дозволи, та підлягають поверненню особі, котра їх внесла, на визначених умовах» [75]. На думку Алексеєнко М. Д., Герасимович А. М., Парасій-Вергуненко І. М., депозит є «зобов'язанням банку за тимчасово залученими коштами фізичних та юридичних осіб або цінними паперами за відповідну плату» [15].

Ще один підхід до пояснення суті депозиту абстрагується від чіткої конкретизації форм депозиту та фінансових установ, які їх залучають. Підтвердженням цього, слугує, зокрема, визначення Петрук О. М., Бутинець Ф. Ф., згідно з яким депозитом є «засоби, які надаються фізичними і юридичними особами на підставі угоди в управління резиденту певної фінансової організації відповідно до діючого законодавства України, або нерезиденту, на чітко визначений термін з виплатою відсотка» [57]. Аналогічне тлумачення об'єкта депозитного ринку пропонує Воронова Л. К., а саме: депозит відображає «засоби, які надаються фізичними або юридичними особами, під управління резидентами або нерезидентами на чітко визначений термін і під відсоток, визначений відповідною угодою» [11].

У вищерозглянутих підходах до розуміння суті «депозиту», на наш погляд, міститься низка недоліків. Перший підхід, зокрема, не враховує того факту, що формування депозитів може відбуватися не лише через залучення грошових коштів, а й інших фінансових ресурсів, причому за посередництва як банків, так й інших фінансових установ на дозвільній основі. Натомість, третій підхід, на нашу думку, потребує конкретизації фінансових інститутів, які можуть бути долучені до акумулювання депозитів.

Загалом у науковій літературі, в аспекті пояснення суті «депозиту», зазвичай, застосовується так званий «ресурсний підхід», згідно з яким об'єкт досліджуваного ринку віддзеркалює сукупність фінансових ресурсів (обсяг грошей в різних формах). Такий підхід щодо визначення економічної природи депозиту відображений також у чинному законодавстві України. Зокрема, відповідно до Закону «Про банки і банківську діяльність», депозит – «це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які

розміщені у банку на іменних рахунках клієнтів на договірних засадах на визначений термін зберігання або без зазначення останнього і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору» [61]. У Законі «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» депозит (вклад) визначений як «кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або шляхом видачі іменного депозитного сертифіката, включаючи нараховані відсотки на такі кошти» [64]. У підсумку, об'єкт депозитного ринку так чи інакше пов'язаний із передачею на різний термін (коротко-, середньо-, довгостроковий) тимчасово вільних фінансових ресурсів (грошей, цінних паперів, валютних цінностей тощо) від клієнтів (фізичної / юридичної особи) до банків, інвестиційних компаній, кредитних спілок тощо задля подальшого їх використання з обов'язковим відшкодуванням відсотків, величина яких, визначається обсягами попиту та пропозиції на досліджуваному ринку. Виходячи з цього, економічне підґрунтя об'єкта депозитного ринку загалом визначається двома чинниками:

по-перше, мотивацією щодо можливості отримання додаткового доходу в результаті надання у користування іншим економічним суб'єктам власних ресурсів (для власників тимчасово вільних грошових коштів);

по-друге, бажанням отримати додатковий дохід, який становить різницю між вартістю залучених коштів та вартістю, яка буде отримана в результаті подальшого їх використання, наприклад, через кредитування бізнесу (для позичальників грошових коштів).

Банківські установи власне й забезпечують спрямування коштів від вкладників до інвесторів, тобто, отримуючи кошти від одних клієнтів, використовують їх для фінансування інших, при цьому забезпечуючи для себе можливість отримання банківського прибутку. З боку пасивів банки об'єднують багато вкладників, що дозволяє їм задовольнити свій попит у фінансових ресурсах за рахунок довгострокових вкладників, які не потребують ліквідності в один і той

же момент часу. З боку активів, банки об'єднують велику кількість кредитів, здійснюючи контроль над ними від імені вкладників, що дає змогу фінансувати ризиковані та менш ліквідні кредити за рахунок набагато менш ризикованих та ліквідних депозитів. Ці чинники фактично слугують основою формування та розвитку депозитного ринку.

Варто зазначити, що в економічній літературі представлена доволі розмаїта класифікація депозитів з точки зору їх видів. Зазвичай, в основі будь-якої класифікації лежить певний критерій. Якщо зважати на підходи, які здебільшого використовуються у світовій практиці при класифікації депозитів, то до уваги беруться, насамперед, два критерії – термін вкладу та структура вкладників. В українській банківській практиці при класифікації депозитів враховуються принаймні п'ять критеріальних ознак: 1) характер вкладника; 2) характер оформлення депозиту і розпорядження ним; 3) термін дії (використання); 4) спосіб нарахування відсотків; 5) спосіб вилучення депозитів. В контексті першої ознаки депозити поділяються на міжбанківські, а також депозити фізичних або юридичних осіб. Друга ознака репрезентує іменні, на пред'явника, анонімні, захищені та закодовані депозити. Відповідно до терміну використання депозити поділяються на коротко- (до 1 року) або ж довгострокові. При нарахуванні відсотків може використовуватись або спосіб простих, або складних відсотків. І за п'ятою ознакою депозити поділяються на: 1) ті, що не передбачають попереднього повідомлення фінансової установи про вилучення депозиту; 2) з відповідним попереднім повідомленням про вилучення; 3) зі встановленими обмеження на вилучення депозиту з боку фінансової установи.

У таблиці 1.1 представлена розширена класифікація банківських депозитів, які застосовуються в Україні. Виходячи з даної класифікації, можна дійти висновку стосовно значного розмаїття видів депозитів, що зумовлено, на наш погляд, високим рівнем конкуренції у банківському секторі, а також бажанням банків якомога більшою мірою задовольнити попит різних груп клієнтів щодо отримання якісних банківських послуг на депозитному ринку та залучення їх коштів на депозитні рахунки.

Класифікація банківських депозитів в Україні

№ з/п	Класифікаційна ознака	Види депозиту
1.	За категоріями вкладників	фізичних / юридичних осіб, міжбанківські, за рахунок бюджетних коштів
2.	За видом валюти	в національній / іноземній валюті, мультивалютні
3.	За формою користування	строкові, до запитання, депозитні (ощадні) сертифікати
4.	За терміном вкладу	коротко-, довгострокові, «овернайт»
5.	За ступенем стабільності	найбільш стабільні; стабільні; нестабільні
6.	За способом юридичного оформлення зобов'язань за депозитом	оформлені вкладною книжкою, платіжною картою, угодою, сертифікатом
7.	За методикою нарахування відсотків	з фіксованою / плаваючою відсотковою ставкою; з нарахуванням «простих» / «складних» відсотків
8.	За термінами нарахування відсотків	зі щомісячним / щоквартальним / щорічним нарахуванням відсотків; «авансові»
9.	За режимом функціонування	з правом поповнення / без права поповнення
10.	За регіональною ознакою / резидентністю	у вітчизняних, зарубіжних банках / резидентів, нерезидентів
11.	За економічним змістом	активні (розміщені) / пасивні (залучені)
12.	За величиною	великі / середні / малі
13.	За порядком розпорядження	якими розпорядник користується особисто / за дорученням розпорядника користуються інші особи
14.	За формою	грошові / металеві
15.	За цільовим призначенням	гарантійні / дохідні
16.	За формою вилучення	умовні (з вилученням коштів за певних обставин, обумовлених угодою) / безумовні (з попереднім повідомленням / без попереднього повідомлення)
17.	За специфікою вкладу	інвестиційні / будівельні / відпускні / за трастовими операціями / пенсійні / присвячені життєвим подіям / депозити на дітей / різдвяні / інші

Джерело: складено за [41, с. 7; 43, с. 804].

Наступним ключовим елементом, на якому необхідно зосередити увагу при дослідженні базової моделі депозитного ринку, є його суб'єкти, з-поміж яких у першому наближенні виділяються, насамперед, такі ринкові «гравці», як

«депоненти» (власники-вкладники тимчасово вільних фінансових ресурсів) та «депозитарії» (позичальники фінансових ресурсів).

На рис. 1.1. відображений один із підходів щодо класифікації суб'єктів досліджуваного ринку, який представлений в економічній літературі.

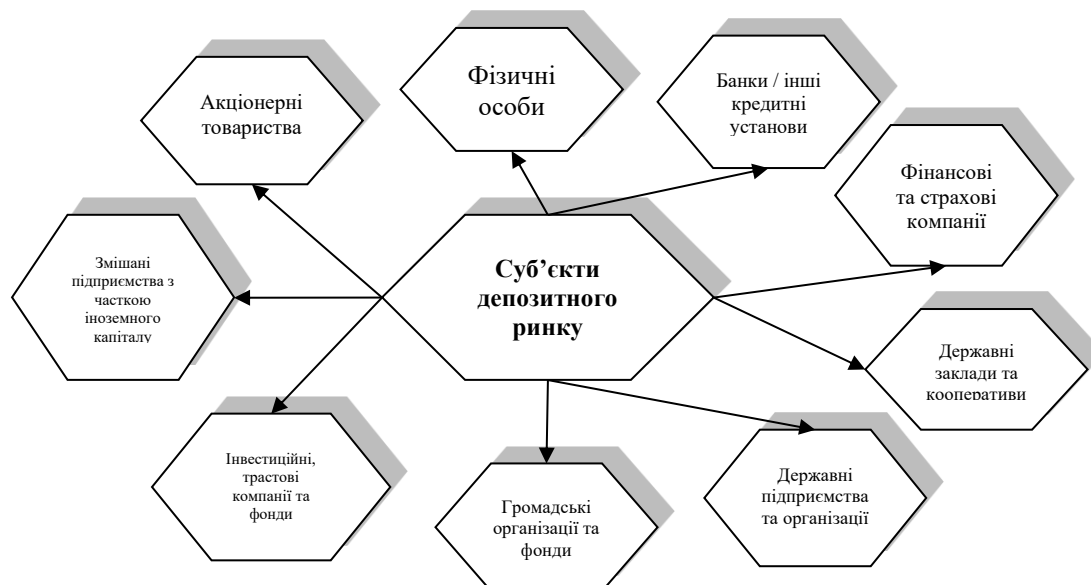

Рис. 1.1. Суб'єкти депозитного ринку (побудовано за [12])

Виходячи з класифікації суб'єктів депозитного ринку, представлених на рис. 1.1, цілком очевидно, що одні з них відображають не депозитні інститути (non-depository institutions), натомість інші є депозитними (depository institutions). При цьому non-depository institutions, здійснюючи розміщення наявних у них тимчасово вільних фінансових ресурсів в depository institutions, характеризуються активною роллю на досліджуваному ринку.

На рис. 1.2 відображені взаємозв'язки між depository та non-depository institutions. Як бачимо, депозитний ринок характеризується взаємодією широкого спектру економічних суб'єктів, при цьому, власне депозитні установи можуть виступати в ролі клієнтів інших депозитних установ, користуючись їх послугами. Така ситуація беззаперечно ускладнює модель функціонування депозитного ринку.

Ключовим суб'єктом досліджуваного ринку з-поміж депозитних інститутів є комерційні банки, які покликані виконувати важливу функцію, пов'язану з

акумулюванням грошових надходжень, доходів та заощаджень фізичних і юридичних осіб з метою подальшого забезпечення їх ефективного розподілу. Банки перетворюють ці кошти у позичковий капітал – грошовий капітал, який, зазвичай, надається в позику на умовах повернення та сплати відсотків. Фактично комерційні банки виконують роль фінансових посередників між суб'єктами господарювання та контрагентами, які потребують вільних інвестиційних ресурсів.

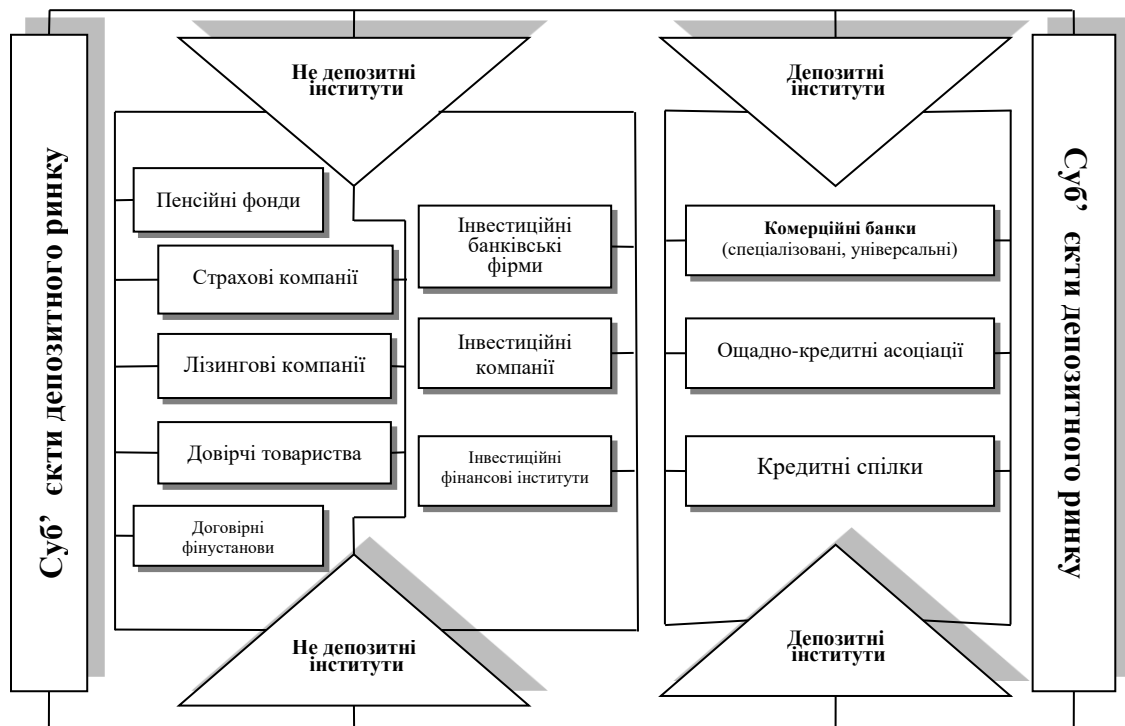

Рис. 1.2. Депозитні та не депозитні інститути досліджуваного ринку (побудовано за [31])

Комерційні банки, будучи автономними, економічно самостійними та незалежним «гравцями» депозитного ринку, здійснюють фінансове підприємництво, керуючись у своїй діяльності низкою основних принципів, а саме:

- не перевищення в ході банківської діяльності обсягів ресурсів, якими володіє банк;
- економічна самостійність;
- побудова стосунків з клієнтами на договірній основі (партнерських

засадах);

- діяльність із залученням висококваліфікованих фахівців;
- підзвітність центральному банку.

На наш погляд, в контексті з'ясування профілю суб'єктів депозитного ринку в особі комерційних банків доцільно окремо виділити принципи, на яких ґрунтується їх депозитна діяльність (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Принципи організації депозитної діяльності комерційними банками

№ з/п	Принцип	Зміст
1.	Прибутковість	будь-яка депозитна операція покликана сприяти одержанню прибутку або ж створювати передумови його отримання в майбутньому
2.	Строковість	при організації депозитних операцій прерогатива повинна надаватись строковим депозитам
3.	Різноманітність	депозити повинні бути різноманітними, спрямованими на задоволення потреб широкого кола суб'єктів
4.	Мінімізація	ціллю банку при здійсненні депозитних і кредитних операцій повинен бути якомога менший обсяг вільних коштів
5.	Взаємозв'язок	діяльність банків повинна бути спрямована на забезпечення взаємозв'язку між депозитними та кредитними операціями за строком та обсягами депозитних і кредитних вкладів

Джерело: складено за [49, с. 19].

Банкам вкрай необхідно дбати про ефективне залучення депозитних коштів, оскільки останні здатні забезпечувати необхідну динаміку банківському бізнесу та й загалом слугують джерелом його існування. Врешті від ефективності функціонування комерційних банків залежить наскільки результативними будуть соціально-економічні зрушення в країні.

Проведений вище аналіз суб'єктів депозитного ринку торкався, насамперед, його депозитаріїв – позичальників фінансових ресурсів. Однак, цілком очевидно, що досліджуваний ринок не міг би функціонувати без присутності на ньому іншого суб'єкта взаємин, а саме депонентів, які володіючи тимчасово вільними коштами, мають бажання їх заощадити з метою отримання додаткового доходу.

Зазначимо, що з-поміж нижченаведених депонентів досліджуваного ринку деякі можуть виконувати бінарні функції (і депозитаріїв, і депонентів). Відтак, до основних депонентів депозитних установ відносяться:

1) домашні господарства (населення) – фізичні особи, які внаслідок схильності до заощаджень акумулюють тимчасово вільні грошові кошти; саме така поведінка слугує підґрунтям процесу формування інвестиційних ресурсів, які є запорукою економічного розвитку;

2) підприємства (фірми), ефективна діяльність яких забезпечує можливість отримання тимчасово вільних фінансових ресурсів з подальшим їх розміщенням на депозитах задля отримання додаткового доходу;

3) держава (органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства державної форми власності) – саме той суб'єкт депозитного ринку, який, з одного боку, може розміщувати тимчасово вільні фінансові ресурси на рахунках депозитних установ (як державних, так і приватних), а отже виконувати роль клієнта, а з іншого – позичальника (скориставшись послугами банків чи інших депозитних установ);

4) інші депозитні установи, які варто віднести, насамперед, до депозитаріїв, які залучають кошти інших економічних суб'єктів, однак особливості їх функціонування у межах депозитного ринку (внаслідок бінарної ролі) дозволяють класифікувати їх і як депонентів, які частково можуть спрямовувати фінансові ресурси у розпорядження депозитних установ.

Загалом структура ринку депозитів в Україні є доволі розгалуженою, оскільки окрім банківського включає небанківський сектор (представлений депозитами небанківських фінансових підприємств, некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства, не фінансових державних / не фінансових недержавних підприємств, фізичних осіб та інших домашніх господарств; депозитами бюджету та позабюджетних фондів; ощадними сертифікатами; рахунками за довірчими операціями) та міжбанківський, який репрезентує як розміщені, так і залучені депозити [62].

При дослідженні базової моделі депозитного ринку окрім його об'єкта та суб'єктів, на наш погляд, важливо зосередитись і на інструментарії цього ринку, адже від вдалого використання усіх наявних його інструментів залежатиме не лише успіх «гравців», а й подальший розвиток депозитного ринку. У цьому контексті варто, насамперед, зосередити увагу на депозитних банківських операціях (оскільки саме банки є найактивнішими суб'єктами досліджуваного ринку, принаймні в Україні), які власне й передбачають застосування певного інструментарію щодо їх здійснення. Зазвичай, банківськими депозитними операціями є: залучення коштів, відкриття (із укладанням відповідної угоди) та реєстрація банківського рахунку, нарахування та перерахування відсотків за депозитом, поповнення депозиту, пролонгація дії договору, вилучення коштів з депозиту, закриття депозитного рахунку тощо. Здійснення депозитних операцій комерційними банками власне й передбачає застосування певних депозитних інструментів, з-поміж яких найчастіше використовуються депозитні угоди, а також депозитні й ощадні сертифікати.

Депозитна угода (договір) регламентує права суб'єктів депозитного ринку, зокрема, комерційних банків, які отримують право управляти залученими коштами фізичних осіб та суб'єктів господарювання, а останні – повернути у чітко визначений термін суму депозитного внеску, а також отримати дохід у формі відсотків за користування ним.

На відміну від депозитної угоди, депозитні і ощадні сертифікати, репрезентують цінні папери банку. Вони можуть бути як об'єктами купівлі-продажу на ринку цінних паперів, так і виконувати функцію засобу платежу. Такі інструменти депозитного ринку були найбільш популярними у США в 1960-х роках. Ключова відмінність між ними в тому, що ощадний сертифікат видається банком виключно фізичній особі, як письмове свідоцтво про внесення нею коштів на банківський рахунок з правом отримання визначеної суми відсотка, тоді як депозитний сертифікат є документом, який видається юридичній особі на підтвердження внесення нею коштів, що дозволяє після закінчення встановленого терміну повернути суму внеску з отриманням відсотків. Депозитні і ощадні

сертифікати є доволі різноманітними за видами, включаючи іменні, строкові, на пред'явника, до запитання, ті, що вільно обертаються, і такі, що не обертаються.

Депозитний і ощадний сертифікати в Україні, як інструменти досліджуваного ринку, з точки зору національного законодавства, – є схожими поняттями. Зокрема, Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок», визначає ощадний (депозитний) сертифікат як цінний папір, «який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав» [66]. Ці інструменти можуть бути як іменними, так і на пред'явника, та «існують виключно у документарній формі» [66]. Аналогічно, у Цивільному кодексі України (ст. 1065) з приводу цього інструменту депозитного ринку зазначено, що «ощадний (депозитний) сертифікат підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (володільця сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав» [77].

Розуміння теоретичної моделі депозитного ринку, на нашу думку, не було б вичерпним без з'ясування його функцій та принципів. Щодо функцій, вагоме значення мають:

- мобілізація тимчасово вільних фінансових ресурсів, які фактично репрезентують заощадження суб'єктів економіки;
- перерозподіл за допомогою депозитних інститутів закумуляованих ресурсів між різними суб'єктами на підставах взаємної вигоди та задля ефективного використання (зокрема, депозитні інститути внаслідок акумулювання депозитних коштів спроможні впливати на обсяги кредитування суб'єктів господарювання);
- забезпечення за рахунок встановленої залежності між кредитною і депозитною базою депозитних інститутів належного рівня ліквідності фінансових інститутів;
- впорядкування залучених коштів з урахуванням таких критеріїв, як:

обсяги депозитів, їх строковість, секторальна специфіка економіки тощо.

Щодо принципів функціонування, депозитний ринок повинен ґрунтуватися на:

- прозорості і відкритості стосовно будь-яких депозитних послуг, які надаються будь-яким депозитним інститутом;
- забезпеченні та захисті прав та інтересів суб'єктів фінансового ринку;
- уніфікації національної системи депозитних інструментів відповідно до європейських та міжнародних стандартів задля забезпечення економічної безпеки депозитних інститутів;
- ефективності (створення максимально вигідних умов як для залучення, так і розміщення тимчасово вільних коштів);
- соціальній справедливості (усі економічні агенти повинні володіти рівними правами в аспекті вибору депозитного інституту та пропонованих депозитних продуктів);
- правовій впорядкованості (дотримання законодавчих та нормативно-правових норм на кожному етапі здійснення депозитних операцій);
- конкуренції (створення умов, які б забезпечували здорове конкурентне середовище функціонування депозитних інститутів);
- врегульованості (усі депозитні операції, від моменту залучення фінансових ресурсів і до їх вилучення, підлягають гнучкому та ефективному регулюванню);
- контролі (наявність надійного механізму здійснення депозитних операцій шляхом мінімізації порушень та зловживань будь-якою стороною відносин).

Попередній аналіз специфіки об'єкта, суб'єктів, інструментів, та інституціональної структури досліджуваного ринку, обумовлює наступне його визначення: депозитний ринок, який функціонує в структурі фінансового ринку, відображає систему взаємовідносин між фізичними особами, суб'єктами господарювання, депозитними і не депозитними інститутами щодо мобілізації і розміщення тимчасово вільних фінансових ресурсів на певних умовах та з метою одержання додаткового доходу у вигляді нарахованих відсотків чи інших виплат.

Як відомо, об'єктивною умовою функціонування будь-якого ринку є наявність конкурентного середовища, в якому взаємодіють попит, пропозиція та ціна. У цьому контексті депозитний ринок не становить виключення. Попит на тимчасово вільні кошти формується на боці депозитних інститутів, зокрема банків, ефективність діяльності яких залежить від наявної ресурсної бази. Джерелами забезпечення останньої є власні та залучені (запозичені) кошти, насамперед, домашніх господарств, суб'єктів господарювання та інших суб'єктів фінансового ринку. Незважаючи на перебіг економічних процесів, в загальній структурі ресурсної бази переважають, зазвичай, залучені ресурси (депозитні кошти), між обсягами яких і активізацією банківської діяльності існує прямий зв'язок. Саме тому банки вдаються до використання широкого спектру заходів щодо формування оптимального депозитного портфеля, а також визначення конкурентної позиції в даному ринковому сегменті, забезпечення стійкості і надійності ресурсної бази. В цьому власне й відображається суть депозитної політики банку. За рахунок розширення ним спектру депозитних продуктів відбувається розширення клієнтської бази та забезпечується додатковий приплив коштів.

З огляду на об'єкт депозитного ринку, яким є тимчасово вільні кошти фізичних та юридичних осіб, при з'ясуванні базової моделі його функціонування саме вони слугують основою для визначення обсягів пропозиції. У даному випадку йдеться загалом про «заощадження», які є драйвером депозитного ринку і, з точки зору характеру мобілізації, можуть бути як організованими, так і не організованими. Заощадження, які мобілізуються та розміщуються в банківській системі або небанківському секторі фінансово-економічними установами, що мають на це дозвіл, закріплений у законодавчому порядку, отримали назву організованих [30]. Відтак, неорганізовані – це заощадження, які зберігаються суб'єктами господарювання в готівковій (у національній / іноземній валюті) або натуральній (товари тривалого використання) формах. Їх особливість у тому, що вони згодом можуть трансформуватися в організовані, набуваючи форм депозитів (у банках), вкладів у небанківських депозитних установах, цінних паперів тощо.

Зазвичай, формування заощаджень домашніх господарств зумовлене певними причинами, а саме: життєвим циклом, міжчасовим заміщенням, бажанням мати фінансову незалежність, підвищенням життєвого рівня, відчуттям захищеності у випадку виникнення непередбачуваних витрат, акумулюванням спадку, жагою до наживи тощо). Якщо брати до уваги той факт, що джерелом формування депозитних ресурсів є не лише заощадження домашніх господарств, а й інших суб'єктів депозитного ринку (юридичних осіб, держави, не депозитних і депозитних інститутів), то мотивами до заощаджень, які визначають обсяги пропозиції на досліджуваному ринку, є дохідність, ліквідність (ступінь легкості переведення заощаджень в готівку) та схильність до ризику.

Рівноважна ціна (рівноважний рівень відсоткової ставки) взаємодії попиту та пропозиції забезпечує можливість виявлення стану ринкової рівноваги досліджуваного ринку (рис. 1.3).

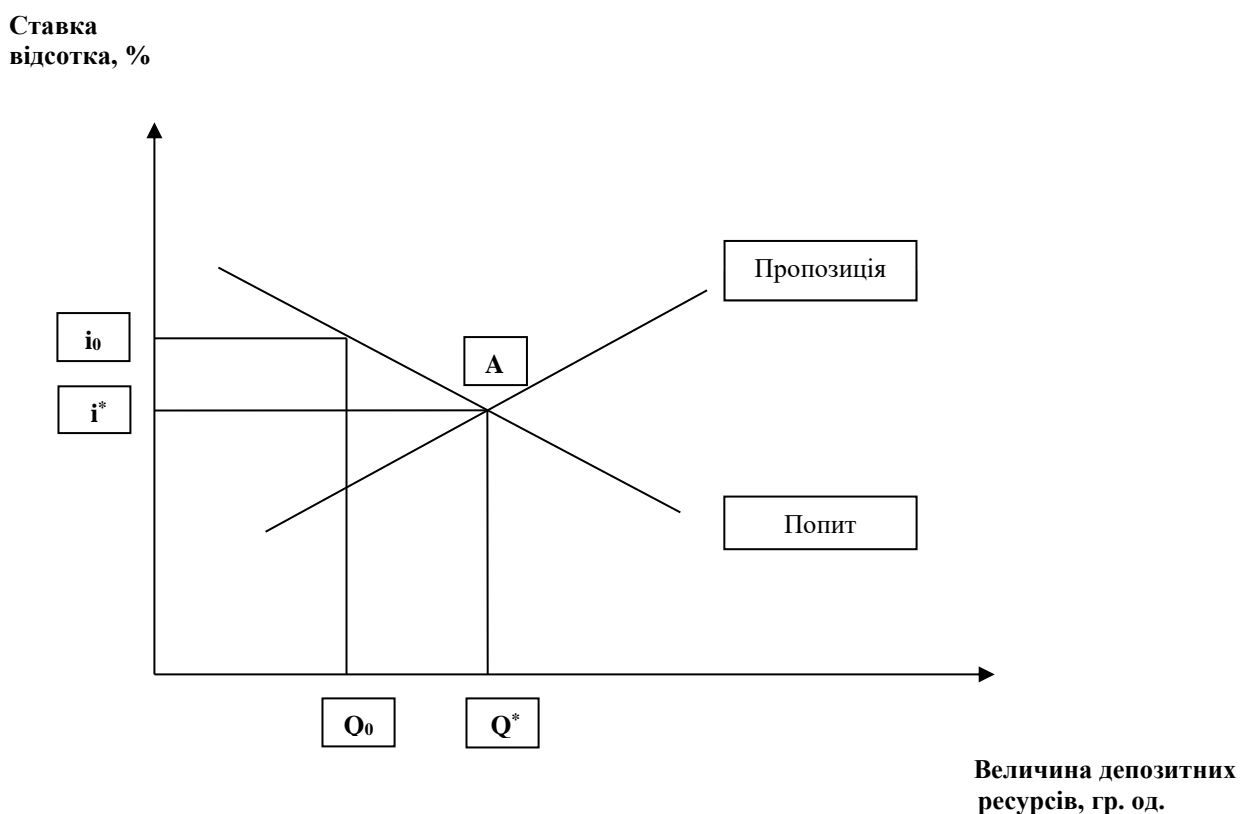

Рис. 1.3. Графічне відображення стану ринкової рівноваги депозитного ринку (побудовано автором)

Однак досягнення рівноважного стану ускладнюється впливом низки чинників, які не залежать виключно від ринку. Визначальним з-поміж них є ціновий чинник – рівень відсоткової ставки за депозитом (deposit interest rate), яку банк (депозитарій) сплачує його власнику (депоненту), розмір якої обумовлюється відповідною угодою (депозитним договором) і залежить від терміну депозиту (строковий, до запитання), його суми, виду валюти, суми мінімального поповнення, категорії вкладника (фізична / юридична особа), порядку виплати доходу [48].

Таким чином, попит на депозитному ринку, зважаючи на специфіку його базової моделі, репрезентується сукупним депозитним портфелем (грошовими коштами населення або суб'єктів господарювання, закумульованими банком на основі депозитної угоди або банківського рахунку, незалежно від інструментарію, які, втрачаючи індивідуальні ознаки, використовується у процесі депозитної діяльності), пропозиція – величиною заощаджень фізичних і юридичних осіб, а ринкова ціна слугує віддзеркаленням середньозваженої відсоткової ставки за депозитами. У наступному параграфі кваліфікаційної роботи детально розглянемо макро- та мікроекономічні фактори впливу на депозитний ринок, оскільки від їх достеменного розуміння залежить вироблення ефективної депозитної політики, яка слугує підґрунтям для задоволенню потреб гравців даного ринку та покращенню економічної ситуації загалом.

1.2. Макро- та мікроекономічні фактори впливу на депозитний ринок

Аналіз факторів впливу на депозитний ринок, на нашу думку, є вкрай важливим з огляду на те, що їх всебічне врахування забезпечуватиме можливість ефективної організації внутрішніх заощаджень, які, водночас, можуть слугувати вагомим активом для інвестиційного та інноваційного розвитку країни.

Упродовж останнього десятиліття багато вчених, як зарубіжних, так і українських, зосереджували увагу на тенденціях поведінки, зокрема, домогосподарств на досліджуваному ринку в аспекті подальшого вивчення

впливу банківських депозитів населення на економіку країни. Зокрема, Т. Бек та М. Браун, у ході опитування 29 тис. домогосподарств у 29 країнах з ринками, що виникають, з'ясували, що використання банківських послуг (зокрема, відкриття депозитних рахунків) пов'язане з характеристиками домогосподарств, структурою власності банків, розвитком фінансової інфраструктури тощо [79]. На рівні домогосподарств вчені виявили, що залишки на їх банківських рахунках або банківських картках зростають, насамперед, із збільшенням їх доходу, підвищенням рівня освіти, зростанням багатства у більшості країн. Окрім цього науковці знайшли підтвердження розриву в поведінкових інтенціях між міським і сільським населенням, а також ознаки впливу віросповідання та рівня соціальної інтеграції на досліджуваний ринок. Результати їхніх досліджень переконливо доводять, що заможніші, освіченіші, з високим рівнем доходу домогосподарства володіють більшою кількістю банківських рахунків й, зокрема, в іноземних банках. Вчені також з'ясували, що вищий рівень страхування вкладів, кращі платіжні системи та захист кредиторів сприяють поповненню банківських рахунків, зокрема, домогосподарствами з високим рівнем доходів та з боку заможних громадян [79].

Згідно з іншим дослідженням, проведеним на прикладі банківського сектору Ірландії, нещодавня фінансова криза підтвердила важливість стабільного фінансового становища в аспекті акумулювання клієнтами коштів на депозитних рахунках [87]. Дж., Келлі, Н. О'Доннелл, М. Шерман, М. та М. Вудс стверджують, що для забезпечення майбутньої життєспроможності банки повинні підтримувати та збільшувати свої депозитні портфелі, насамперед, за рахунок тимчасово вільних коштів домогосподарств. Це дослідження не лише сфокусувало увагу на ключових змінах у секторі депозитів під час кризи, а й виявило їх чутливість до різниці в депозитних ставках між банками за досліджуваний період (2003-2013 рр.), яка найбільшою мірою проявилась у докризовий період (до 2007 р.) [87].

Дослідження М. Брауна та Х. Стікса містить комплексний аналіз депозитів на рівні домогосподарств Центральної, Східної та Південно-Східної Європи. Проведене ними опитування 16 375 домогосподарств у десяти країнах світу у

2011 та 2012 рр. виявило переваги домогосподарств щодо відкриття депозитних рахунків у євро (а не в національній валюті), що зумовлено «спадком» минулих фінансових криз. Результати дослідження поставили під сумнів ефективність втручань у процес «деєвроризації» заощаджень домогосподарств з боку пропозиції (наприклад, банківського регулювання) або ж з боку попиту (розвитку місцевих ринків капіталу). Вчені, насамперед, дійшли висновку, що «євроризація» депозитів значною мірою зумовлена попитом, а також тим, що домогосподарства вже скористалися широким спектром ощадних продуктів у національній валюті [81].

В іншій праці вчених Ч. Чіу та Дж. Хілла за допомогою економіко-математичних методів досліджується динаміка депозитних рахунків у Великій Британії під впливом різного роду шоків попиту та пропозиції на депозити як для окремих банків, так і їх сукупності [82]. На основі імпульсних реакцій вчені досліджували наскільки банки змушені будуть підвищувати депозитні ставки задля покриття депозитного розриву, спричиненого шоками фінансування. Банки, як правило, вважають, що підвищення ставок за депозитами для покриття дефіциту фінансування в короткостроковому періоді є занадто дорогим засобом. Еластичність депозитів домогосподарств за відсотковою ставкою, зазвичай, становить близько 0,3%, що засвідчує їх цінову нееластичність. Однак цей показник варіюється в залежності від банку та типу шоку. У роботі також наведені аргументовані докази того, що банки є більш вразливими до шоків пропозиції депозитів, ніж до шоків попиту на них [82].

У праці Р. Пітонякова із використанням моделі авторегресії і розподіленого лагу (ARDL) аналізуються банківські депозити домогосподарств Словаччини за період 1998-2015 рр. За результатами проведеного дослідження виявлено, що на збільшення обсягів депозитів впливають такі фактори, як реальна відсоткова ставка, коефіцієнт утриманців похилого віку, інфляція та валовий наявний дохід, тоді як зростання доходів зменшує депозити домогосподарств. Результати вказують на те, що населення старшого віку тяжіє до збільшення фінансового багатства у формі банківських депозитів [90].

Д. Армстронг і Н. Малліган, досліджуючи позитивну динаміку депозитів у Новій Зеландії за період 2008-2016 рр., довели, що темпи зростання внутрішніх депозитів значною мірою коливалися після глобальної фінансової кризи, демонструючи різке сповільнення у 2016 році. Вчені обґрунтували думку, що на зростання депозитів впливає низка факторів попиту та пропозиції, і вищезгадане сповільнення було значною мірою зумовлене скороченням пропозиції (тобто прагненнями домогосподарств вкладати менше грошей у депозитні продукти). Науковці, водночас, виявили збільшення попиту на депозити з боку банків наприкінці 2016 року, що зумовлено їх намаганнями подолати розрив між зростанням депозитів і кредитуванням. Д. Армстронг і Н. Малліган досліджували ступінь, до якого банки можуть збільшувати приріст депозитів за рахунок підвищення відсоткових ставок. В ході дослідження вчені дійшли висновку, що підвищення шестимісячної депозитної ставки на 1 відсотковий пункт може призвести до збільшення рівня депозитів домогосподарств, однак із суттєвим часовим лагом: приблизно на 1 відсоток через чотири квартали і на 1,3 відсотка в довгостроковій перспективі. З огляду на те, що депозити не надто швидко реагують на зміну відсоткової ставки, банкам задля збереження стабільного фінансування можуть знадобитися помірні темпи зростання кредитування або ж комбінація різних підходів з метою приведення зростання депозитів у відповідність до зростання обсягів кредитування [78].

З точки зору з'ясування факторів впливу на поширення і характер депозитів, доволі вагоме значення, на нашу думку, має дослідження К. Кочаняка, присвячене виявленню природи високовартісних депозитів та детермінант схильності домогосподарств до володіння ними в низці країн єврозони. Результати проведеного дослідження засвідчили значну диверсифікацію високовартісних депозитів домогосподарств у загальній сумі депозитів. Деякі характеристики домогосподарств та респондентів, такі як ставлення до фінансового ризику, цілі заощаджень, загальні інвестиційні вподобання та пріоритети, надані депозитам у порівнянні з іншими фінансовими активами, дозволили дійти висновку, що високовартісні депозити мають довгостроковий характер. Дослідження також

виявило, що рівень добробуту та певні соціально-демографічні характеристики мають статистично значущий вплив на ймовірність володіння високовартісними депозитними рахунками [88].

Низка дослідників, а саме, Х. Х'юсон, Дж. Ла Кава, П. Райан та П. Сміт, у представленому ними аналітичному огляді за 2016 р. «The Household Cash Flow Channel of Monetary Policy» зазначили, що зміни процентних ставок на ринку банківських депозитів можуть впливати на витрати домогосподарств, безпосередньо впливаючи на процентні доходи та виплати домогосподарствам і, водночас, на обсяг наявної готівки, яку домогосподарства можуть витратити. Зазвичай, це називають «каналом впливу монетарної політики на грошові потоки домогосподарств» [85]. Відповідні обрахунки підтвердили, що канал впливу на грошові потоки діє як на домогосподарства, які є чистими позичальниками, так і на домогосподарства, які є чистими кредиторами, хоча вплив на позичальників, за оцінками науковців, виявився значно сильнішим, ніж на кредиторів. Загалом, зміни в грошових потоках домогосподарств є важливим каналом, через який нижчі відсоткові ставки можуть стимулювати збільшення витрат домогосподарств [85].

У своїх дослідженнях І. Дрехслер, А. Савов та Ф. Шнабль також представили ринок депозитів як новий канал трансмісії монетарної політики. Вчені довели, що у випадку підвищення облікової ставки ФРС, банки збільшують спреди за депозитами, провокуючи їх втечу з банківської системи, що відбувається через ринкову владу на депозитних ринках. Оскільки депозити є основним джерелом ліквідних активів для домогосподарств, депозитний канал слугує підтвердженням щільного зв'язку між премією за ліквідність та ставкою ФРС. Оскільки депозити також є унікально стабільним джерелом фінансування для банків, депозитний канал впливає на банківське кредитування. Коли ставка ФРС зростає, банки, які залучають депозити на концентрованих ринках, скорочують обсяги кредитування більше, ніж інші банки [83].

Тенденціям розвитку ринку банківських депозитів, аспектам залучення на нього коштів домогосподарств та розробці ефективної депозитної політики

комерційних банків, яка б забезпечувала стійкість, стабільність, ліквідність, надійність, відповідала б потребам клієнтів, присвячено праці українських дослідників, зокрема, М. Алексеєнко, Л. Галапул, Р. Герасименко, М. Коваленко та ін. [2]; [13]; [14]; [39]. Чимала роль у дослідженнях українських науковців відводиться з'ясуванню факторів впливу на функціонування депозитного ринку. Найпоширенішою в науковій літературі є характеристика останніх за джерелами походження. За цим критерієм вони поділяються на макроекономічні (зовнішні) та мікроекономічні (внутрішні) фактори. На думку Васильченко З. М., до макроекономічних факторів слід віднести: рівень конкуренції в банківській сфері; поточну кон'юнктуру ринку; регуляторну політику НБУ; стан грошово-кредитної системи; рівень інфляції; нормативно-правову базу оподаткування, валютних операцій, антимонопольного законодавства; рівень доходів населення; рівень розвитку окремих галузей та регіонів [5]. Водночас Дмитрієва О. А., визначаючи фактори впливу на депозитний ринок, зосереджує увагу, насамперед, на рівні доходів домогосподарств, однак наголошує, що «спровокувати» реальні зміни в структурі попиту на депозитні ресурси останні можуть головню у випадку ощадної поведінки індивіда, яка підкріплюється його схильністю до ризику, обізнаністю щодо різного роду фінансових інструментів та варіантів здійснення вкладень. Окрім цього на активності домогосподарств, як суб'єктів депозитного ринку, на думку Дмитрієвої О. А., позначається рівень довіри до фінансових інститутів, минулий досвід фінансової поведінки, поточна економічна ситуація в країні та уявлення про її майбутні зміни [27]. У контексті останнього чинника К. О. Гузов вважає, що на стан депозитного ринку впливає як економічна ситуація в країні загалом (рівень інфляції, бюджетного дефіциту, криза неплатежів, падіння ВВП тощо), так і у розрізі регіону, в якому банк здійснює свою діяльність [20]. Сукупні ризики банківської діяльності підвищуються, якщо установа не належним чином здійснює депозитну політику, або ж її основні положення не доводяться до відома конкретних виконавців, що перешкоджає ефективній її реалізації. Схоже тлумачення зовнішніх факторів, які негативно впливають на депозитний ринок, зустрічається у Стрілець Т. М., Шаркаді Н. В., які з-поміж них

виділяють високий рівень інфляції, швидкі темпи знецінення грошей, нестабільність економічного розвитку, несприятливу політичну ситуацію, тривале зниження рівня доходів населення, наявність альтернативних і більш привабливих фінансових інструментів, високий ступінь ризику довгострокового вкладення коштів; постійні корекції вітчизняного законодавства, зокрема, в частині регулювання досліджуваного ринку [73]. На думку Трегуба Д. В. [74], даний ринок піддається впливу зовнішніх факторів, які відображають інший зріз їх сприйняття, оскільки безпосередньо торкаються специфіки формування банківських депозитних ресурсів, зокрема, йдеться про розвиток банківських технологій, рівень відсоткових ставок та універсалізацію банківської діяльності (табл. 1.3). У багатьох інших вітчизняних наукових джерелах спостерігаються подібні підходи до з'ясування зовнішніх (макроекономічних) факторів впливу на функціонування депозитного ринку, якими, зокрема, є: державна політика, процентні ставки за депозитами, рівень інфляції, безробіття, довіри населення до банківської системи, ступінь поінформованості населення в питаннях банківської діяльності, демографічна ситуація в країні, економічний розвиток та інфраструктура регіонів [7]; [9]; [29]; [37]; [40]; [44]; [68].

Таблиця 1.3

Зовнішні фактори формування банківських депозитних ресурсів

№ з/п	Фактор	Характеристика
1.	Розвиток банківських технологій	Діджиталізація, онлайн-обслуговування, глобальні комунікації, які нівелюють територіальну прив'язку «клієнт-банк».
2.	Рівень відсоткових ставок	Вищі відсоткові ставки за депозитами в одних банках у порівнянні з іншими спричиняють перетоки коштів в напрямку вигідніших умов їх розміщення.
3.	Універсалізація банківської діяльності	Спрямованість банківської діяльності на надання широкого спектру послуг на різних стадіях «фінансового життя» як приватних осіб (базові послуги, ведення рахунків, виплати заборгованості, вклади та депозити, консультації стосовно оподаткування тощо), так і суб'єктів господарювання (розміщення, консультування, венчурний капітал, кореспондентські відносини, коротко- та довгострокове фінансування, ринок капіталу, інвестиції, продаж фірм, злиття тощо).

Джерело: складено за [74].

Виходячи з вищенаведеного аналізу зовнішніх (макроекономічних) факторів впливу на депозитний ринок, останні загалом можна згрупувати за економічними, політичними, технологічними та соціокультурними критеріями (рис. 1.4).

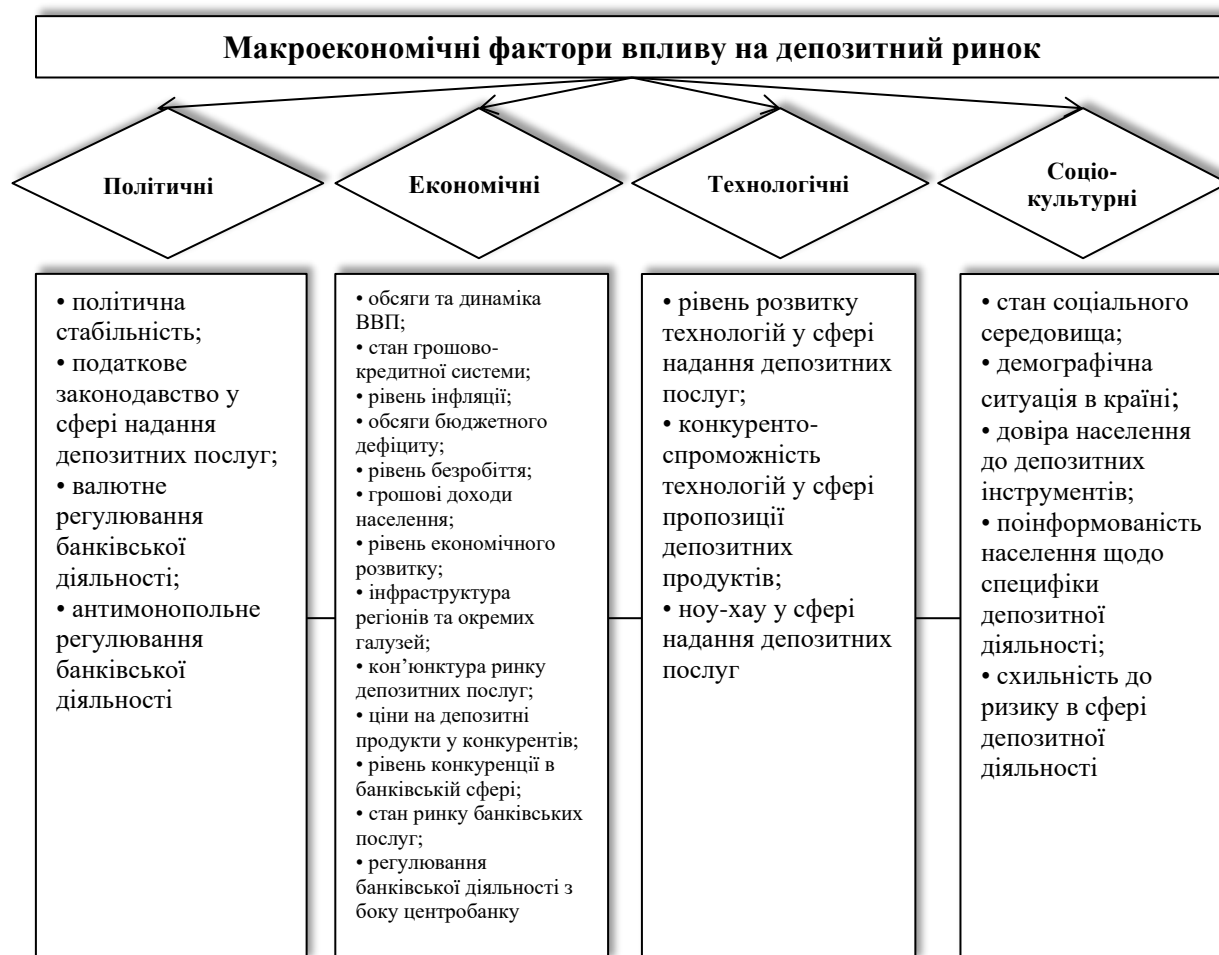

Рис. 1.4. Класифікація зовнішніх (макроекономічних) факторів впливу на депозитний ринок (побудовано за [10, с. 314-315])

Доволі вагоме науково-практичне значення, на наш погляд, становлять погляди вчених на економічну природу внутрішніх (мікроекономічних) факторів впливу на депозитний ринок. Якщо макроекономічні чинники обумовлюються макросередовищем, визначаючи загалом кон'юнктуру даного ринку, то мікроекономічні – діяльністю депозитних установ / банків.

До внутрішніх факторів, які впливають на формування депозитних ресурсів банку, насамперед, варто віднести: фактичний розмір капіталу банку, його імідж

на досліджуваному ринку та ефективність маркетингової політики, кваліфікацію персоналу, рівень культури обслуговування, технологічний рівень та його відповідність сучасним потребам клієнтів, номенклатуру послуг у ході обслуговування поточних, депозитних та інших клієнтських рахунків, цінову політику банку, його фінансові можливості стосовно виплат відсотків, які, водночас, обумовлені ефективністю подальшого розміщення залучених банком коштів, стабільність клієнтської бази тощо [3].

На думку Власенко О. О., найвагомими мікроекономічними факторами, які впливають на депозитний ринок в контексті формування депозитних ресурсів банку є: конкуренція банків; облікова ставка НБУ; норма обов'язкових банківських резервів; економічні нормативи діяльності банків; податкове законодавство; система гарантування вкладів; стан і тенденції розвитку фінансового ринку; збільшення доходів населення [8] (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Внутрішні (мікроекономічні) фактори впливу на формування банківських депозитних ресурсів

№ з/п	Фактор	Характеристика
1.	Ринкова конкуренція	стимулює банки до розробки нових підходів та методів роботи з клієнтами стосовно залучення коштів на депозитні рахунки
2.	Облікова ставка НБУ	відправний пункт для встановлення ціни (відсоткової ставки) депозитних продуктів
3.	Норма обов'язкових банківських резервів	впливає на обсяги залучених ресурсів за видами і валютами
4.	Економічні нормативи діяльності банків	обсяги депозитів враховуються при розрахунку ліквідності банку (загальної, короткострокової, миттєвої)
5.	Податкове законодавство	зниження рівня податкової ставки на доходи від депозитів (з 20 до 18 відсотків), починаючи з 1 січня 2016 р., сприяло збільшенню обсягів строкових депозитів
6.	Система гарантування вкладів (СГВ)	за умови неплатоспроможності банку СГВ гарантує компенсацію депозиту та, водночас, сприяє зростанню рівня довіри до банку з боку домогосподарств
7.	Стан і тенденції розвитку фінансового ринку	має подвійний вплив як на залучення, так розміщення коштів
8.	Збільшення доходів населення	за відсутності інвестиційних альтернатив слугує збільшенню депозитів

Джерело: складено за [8].

З точки зору Неізвєстної О. В., ефективно формування депозитних ресурсів банку, насамперед, залежить від наявності у нього чітко визначеної стратегії поведінки на досліджуваному ринку, рівня маркетингових досліджень даного сегмента банківських послуг, кваліфікації менеджменту, досконалості політики збуту депозитних продуктів, комунікаційної політики, організаційної структури банківської установи тощо [56].

Данилова Т. Н. зосереджує увагу на негативних проявах впливу мікроекономічних факторів на досліджуваний ринок, які пов'язані з недовірою населення до банківської системи, недоброчесною рекламою, яка спотворює інформацію про банківські депозити, низькою якістю банківського менеджменту, проявами шахрайства з боку банківських працівників [21]. З метою конкретизації проблем, які пов'язані із залученням коштів на депозитні рахунки, а також вироблення напрямів покращення механізму функціонування депозитного ринку, Волохата Є. В. пропонує згрупувати внутрішні (мікроекономічні) фактори впливу на нього у дві групи. Зокрема, до першої – «Фінансової стійкості» – віднести фактичний розмір капіталу, відповідність показників банківської діяльності економічним нормативам та якість менеджменту, а до другої – «Депозитної політики» – відповідно, номенклатуру послуг в розрізі депозитів, цінову політику та витрати щодо їх надання, облікову ставку НБУ, норматив обов'язкового резервування, стабільність клієнтської бази щодо збереження грошових коштів, маркетингову політику, стратегію залучення депозитів, технології щодо надання депозитних послуг [10, с. 312]. У табл. 1.5 узагальнені наукові підходи до класифікації мікроекономічних (внутрішніх) факторів впливу на депозитний ринок.

Зважаючи на те, що такі фактори, як доходи населення, рівень довіри домогосподарств до депозитних установ, податок з доходів на депозити, стан і тенденції розвитку банківського сектору, є зовнішніми щодо формування депозитних ресурсів комерційних банків, останні не можуть на них впливати. Однак банки здатні прогнозувати поведінку цих факторів та до певної міри, за

умов невизначеності та мінливості ринкового середовища, певним чином адаптовуватись до їх проявів.

Таблиця 1.5

Мікроекономічні (внутрішні) фактори впливу на депозитний ринок

№ з/п	Фактор	Джерело інформації
1	Кваліфікація персоналу банку	[3]; [56]; [32]
2	Фінансова стійкість банку	[3]; [8]; [21]
2.1	Фактичний розмір капіталу банку	[3]
2.2	Відповідність фактичних показників банківської діяльності економічним нормативами	[8]
2.3	Якість банківського менеджменту	[21]
3	Імідж банку на ринку депозитних послуг	[3]
4	СГВ клієнтів банку	[3]; [8]; [21]; [32]
5	Депозитна політика банку	[41]
5.1	Номенклатура депозитних послуг банку	[3]; [32]
5.2	Цінова політика банку щодо надання депозитних послуг	[3]; [32]
5.3	Облікова ставка НБУ	[8]
5.4	Витрати банку щодо надання депозитних послуг	[32]
5.5	Норматив обов'язкового резервування депозитів	[8]
5.6	Маркетингова політика банку щодо залучення депозитів	[3]; [8]
5.6.1	Маркетингова стратегія банку	[3]; [56]; [21]
5.6.2	Стабільність клієнтської бази банку щодо збереження грошових коштів	[3]; [32]
5.7	Технології, які використовуються в банківській діяльності щодо надання депозитних послуг	[3]
6	Організаційна структура банку	[56]
7	Збутова політика депозитних послуг банку	[56]

Джерело: [10, с. 312-313].

Новітня класифікація факторів впливу на депозитний ринок репрезентує розширений підхід до їх тлумачення, враховуючи макроекономічні та інституційні фактори, фактори вартості життя, особисті фактори, а також ті, які

пов'язані з оферуванням депозитних продуктів з боку фінансових установ (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Розширена класифікація факторів впливу на депозитний ринок (побудовано за [86, р. 105])

З-поміж усіх факторів впливу на депозитний ринок, на нашу думку, визначальну роль відіграють макроекономічні (зовнішні) фактори, оскільки вони пов'язані з:

– кон'юктурою досліджуваного ринку, від якої залежить ресурсна політика банку, що ґрунтується на аналізі стану, перспектив розвитку економіки та можливостей залучення вільних грошових коштів на депозитні рахунки з боку суб'єктів господарювання;

– станом ринкової конкуренції у сфері надання депозитних послуг, яка передбачає обізнаність усіх депозитаріїв стосовно повного спектру депозитних продуктів, які пропонуються усіма фінансово-кредитними установами, з метою утримання провідних позицій у конкурентній боротьбі за клієнта та успішної реалізації депозитної політики;

– рівнем інфляції, яка впливає на потоки тимчасово вільних грошових коштів. Нестабільність цін, зокрема, негативно позначається на здійсненні як депозитних, так і кредитних операцій; високий рівень інфляційних очікувань пригнічує бажання домогосподарств зберігати кошти на банківських рахунках, спрямовуючи їх на поточне споживання. Тобто інфляція є негативним фактором, який звужує ресурсну базу банку [40];

– рівнем доходів населення, які або розширюють, або скорочують можливості банку щодо формування та розвитку депозитних продуктів. Метою діяльності будь-якого банку, як відомо, є розширення клієнтської бази, що не можливе без стійкого економічного зростання, зростання доходів населення, активізації підприємницької діяльності тощо. Лише за таких умов можна очікувати збільшення величини постійної частини поточних пасивів банківських та інших фінансових установ-«гравців» депозитного ринку;

– станом економіки, який слугує орієнтиром для здійснення ресурсної політики чи то у бік розвитку депозитних продуктів, чи навпаки, його сповільнення. Цілком зрозуміло, чим стабільніша економічна ситуація в країні, тим більшою є величина постійного доходу домашніх господарств, а відтак, більша ймовірність того, що вільні грошові кошти спрямовуватимуться на відкриття депозитних рахунків.

З-поміж мікроекономічних факторів, які впливають на депозитний ринок, ключовим вважаємо маркетингову політику банку, яка репрезентує можливості отримання комплексного обслуговування, відображає широкий спектр послуг, й, зокрема, просування банківських депозитних продуктів. Важливим внутрішнім чинником також є імідж (репутація) банку, який уособлює його надійність та спроможність належного виконання зобов'язань перед клієнтами. Науковці

схильні до ототожнення надійності банківської установи з її фінансовою стійкістю, яка характеризується достатністю капіталу, ліквідністю, якістю активів. З метою оцінки фінансової стійкості у практиці банківської діяльності широко використовується низка індикаторів, до яких відносять: співвідношення кредитного портфеля до резервів під знецінення кредитів; коефіцієнт миттєвої ліквідності (можливість погашення усіх зобов'язань за депозитами готівкою через касу та з кореспондентських рахунків); співвідношення власного капіталу до дохідних активів, який характеризує рівень захисту останніх (за чутливості до зміни відсоткових ставок) власним капіталом тощо. Водночас, потенційний споживач банківських послуг, вдаючись до оцінки надійності банку та його спроможності щодо виконання своїх зобов'язань, використовує інформацію про тривалість функціонування банку на ринку, його репутацію, рейтингові позиції, аналізує відгуки клієнтів, досвід діяльності, зокрема, на досліджуваному ринку, а також інформацію, яку знаходить на офіційних сайтах в мережі Інтернет тощо. Окрім цього іміджевий профіль банківської установи визначається фаховістю персоналу, який фактично уособлює практичні можливості банку в реалізації його завдань та досягненні поставлених цілей. Лише висококваліфіковані кадри здатні забезпечити відповідну організацію депозитної діяльності банку, результативність якої залежить від їх вмінь проаналізувати та спрогнозувати розвиток економічної ситуації на макро- та мікрорівнях, адекватно оцінити депозитні ризики та перспективи бізнес-діяльності клієнтів [40].

Конкурентні переваги банків в аспекті розширення можливостей щодо залучення коштів на депозитні рахунки та управління ними визначаються рівнем їх технологічного супроводу, зокрема за допомогою Інтернету, мобільних додатків, банкоматів, мережі POS-терміналів тощо.

Вкрай важливим мікроекономічним фактором впливу на депозитний ринок є банківські стратегії здійснення цінової політики на ньому. Складність останньої полягає в тому, що не існує чіткого взаємозв'язку між ціною та споживною вартістю банківських послуг. Як зазначалось вище, на депозитному ринку, ключовим фактором є ціновий – відсоткова ставка за депозитом. При цьому банк

обирає її рівень самостійно в залежності від потреби у додаткових коштах: якщо потреба у депозитних ресурсах зростає, рівень відсоткової ставки підвищується, якщо ні, вона залишається на тому ж рівні, або ж знижується, «провокуючи» скорочення притоку депозитних ресурсів. Варто зазначити, що на практиці відсоткові ставки можуть не співпадати у розрізі різних банків, а також у випадку якогось конкретного банку. На їх рівнях позначаються величина вкладу, його строковість, вид депозитного рахунку, система відсоткових виплат тощо. На величину відсотка також впливають ліквідність та спроможність банківської установи виконувати взяті на себе зобов'язання.

Варто зазначити, що банки при встановленні відсоткових ставок за депозитами застосовують диференційований підхід (в залежності від виду депозиту, терміну розміщення коштів та суми внесків). При цьому, насамперед, враховується співвідношення між ціною депозиту і витратами банку на обслуговування конкретного його виду. У випадку значних операційних витрат з боку банку за рахунком клієнта (наприклад, розрахунковим), ставка може бути низькою. Іноді витрати з обслуговування депозитного рахунку перекладаються на клієнта. У цьому випадку банк стягує комісійні за проведення кожної операції, а відсотки виплачуються за залишком коштів на клієнтському рахунку [1, с. 10]. На рис. 1.6 відображені фактори впливу на рівень відсоткової ставки за депозитами.

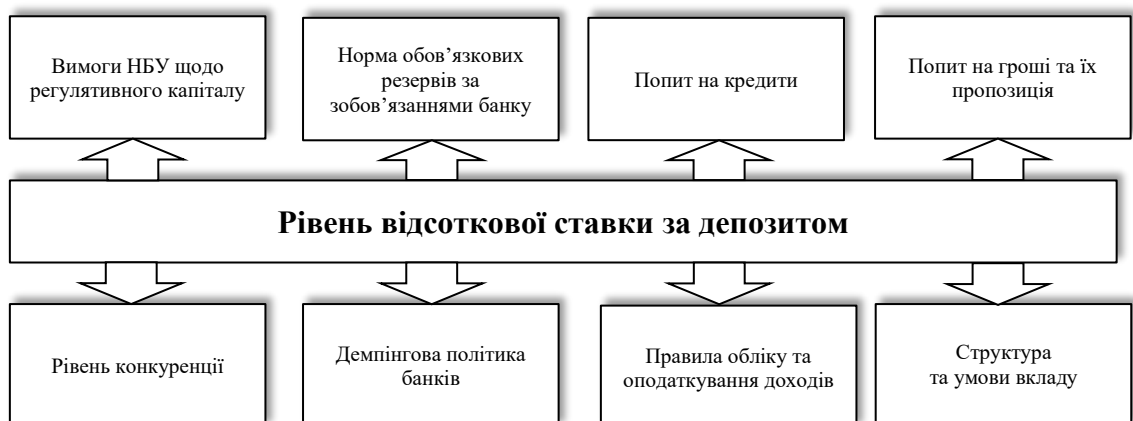

Рис. 1.6. Фактори впливу на розмір відсоткової ставки на депозитному ринку [1, с.

Відповідно, при визначенні рівня відсоткових ставок кожен банк повинен зважати на усі фактори, тим самим оптимізуючи процес залучення депозитних ресурсів. Зокрема, з метою досягнення конкурентних переваг, необхідно аналізувати потреби домогосподарств, підвищувати рівень надання послуг, вдосконалювати депозитні продукти тощо. Ціни на останні повинні реагувати на ринкові зміни, що зумовлюються дією конкурентного середовища, яке вимагає гнучкості від цінових параметрів депозитного ринку. Важливим також є те, що банк при встановленні цін на депозитні продукти повинен враховувати альтернативні можливості вкладення власником його коштів: у підприємницьку діяльність, придбання реальних активів (у вигляді автомобілів, нерухомості тощо), цінних паперів, надання позик. Обираючи один із варіантів, інвестор прагне компенсувати втрачені можливості одержання доходу, які могли б бути отримані ним за інших способів розміщення заощаджень. Вагомими чинниками впливу на рівень відсоткової ставки також є макроекономічні чинники, а саме: економічна ситуація в країні, рівень інфляції, попит та пропозиція на депозитному ринку, рівень конкуренції у секторі та величина середньої ринкової відсоткової ставки.

Важлива роль у діяльності банків на депозитному ринку відводиться також системі управління ресурсами, суть якої полягає у максимальному зниженні рівня невизначеності, за якого приймаються рішення стосовно акумулювання та використання ресурсів банку в цілому та поточних пасивів зокрема. Банкам необхідно систематично оцінювати величину можливих залишків на рахунках клієнтів, визначати їх важливість з точки зору підтримання останніми постійного не знижувального обсягу коштів на депозитах тощо. Варто також зауважити, що на формування залишків на рахунках клієнтів впливає низка якісних факторів, які не піддаються кількісній оцінці, зокрема, юридичний та репутаційний ризики, зміна керівництва тощо. Таким чином, лише ґрунтовний аналіз усіх можливих факторів впливу на депозитний ринок, як на макро-, так і на мікрорівні, здатний забезпечити можливості адекватного визначення потенційних обсягів депозитних ресурсів, які слугують підґрунтям для проведення майбутніх активних операцій

та, загалом, досягнення бажаних результатів від належного функціонування депозитного ринку.

Висновки до розділу 1

Депозитний ринок, який слугує відображенням механізму взаємодії вкладників (депонентів) та позичальників (депозитаріїв) тимчасово вільних коштів, репрезентує систему взаємозв'язків між попитом на них, їх пропозицією та ціною (у формі відсоткової ставки за депозитом), що є неодмінними атрибутами його функціонування. У ході з'ясування специфіки теоретичної моделі досліджуваного ринку нами, насамперед, виявлено економічну природу депозиту, який, виступаючи об'єктом купівлі-продажу, фактично віддзеркалює обсяг закумульованих грошей в різних формах, що слугує підтвердженням найбільш поширеного «ресурсного підходу» до його тлумачення в економічній літературі. Економічне підґрунтя даного об'єкта, як для власника тимчасово вільних коштів, так і для їх позичальника, визначається бажанням та можливістю отримання додаткового доходу (у випадку вкладника – від розміщення коштів на депозитному рахунку, позичальника – в результаті подальшого їх використання, зокрема, через кредитування бізнесу). Високий рівень конкуренції у банківському секторі, що обумовлює, зокрема, необхідність надання якісних банківських послуг на депозитному ринку, позначився появою великої кількості видів об'єктів купівлі-продажу (депозитів фізичних осіб, суб'єктів господарювання, міжбанківських, в національній, іноземній валюті, мультивалютних, строкових, з фіксованою, плаваючою відсотковою ставкою, з нарахуванням «простих», «складних» відсотків, з правом поповнення, без права поповнення тощо). Водночас, суб'єкти досліджуваного ринку також представлені значною кількістю «гравців», зокрема, у вигляді депозитних (комерційні банки, ощадно-кредитні асоціації, кредитні спілки) і не депозитних інститутів (пенсійні фонди, страхові, лізингові та інвестиційні компанії, інвестиційні фінансові інститути, договірні фінансові установи), а також відокремлених депонентів (домашніх господарств, підприємств різних форм власності, органів державної влади, місцевого

самоврядування тощо), що ускладнює модель функціонування депозитного ринку, зокрема, з огляду на те, що деякі з них можуть виконувати бінарну роль (депонентів і депозитаріїв). Ключовим чинником, який забезпечує досягнення стану ринкової рівноваги досліджуваного ринку є, насамперед, рівноважний рівень відсоткової ставки за депозитом, яка сплачується депоненту депозитарієм відповідно до умов депозитної угоди. Виходячи з базової теоретичної моделі депозитного ринку, попит на ньому слугує відображенням сукупного депозитного портфеля (грошових коштів домогосподарств / суб'єктів господарювання, закумульованих банком на відповідних умовах у процесі депозитної діяльності), пропозиція визначається обсягами заощаджень фізичних і юридичних осіб, а ринкова ціна віддзеркалює середньозважену відсоткову ставку за депозитами.

На функціонування депозитного ринку впливає низка важливих нецінових факторів, які відповідно до джерел походження можуть бути зовнішніми (макроекономічними) та внутрішніми (мікроекономічними). Вагомими зовнішніми чинниками впливу на стан депозитного ринку є показник ВВП, рівень інфляції, стан грошово-кредитної системи, розмір бюджетного дефіциту, рівень безробіття, грошових доходів домогосподарств тощо. З-поміж вагомих внутрішніх чинників, які впливають на функціонування досліджуваного ринку, варто виділити фінансову стійкість банківської установи, її імідж, рівень кваліфікації персоналу, специфіку депозитної політики. Сучасні підходи до аналізу факторів впливу на депозитний ринок ґрунтуються на розширеній їх класифікації, враховуючи дію макроекономічних, інституційних, особистих чинників, чинників вартості життя та аспекти оферування депозитних продуктів фінансовими установами.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ

2.1. Визначення типу ринкової структури депозитного ринку: аналіз концентрації

Глобалізація світової економіки загалом, як і євроінтеграційний вектор розвитку, який обрала Україна, створюють жорсткі умови для ведення бізнесу, за яких першочергового значення набувають якісні характеристики товарів та послуг, які пропонуються суб'єктами господарювання для продажу на ринку, а не кількісні показники їх діяльності, що, відповідно, загострює конкуренцію у всіх сферах економіки, включаючи й банківський сектор. Депозитний ринок, таким чином, функціонує у конкурентному середовищі, в якому опиняються як банки, так і їх клієнти. Однак, конкуренція в реальній економічній дійсності у різних конфігураціях співіснує з монополією, створюючи «симбіоз», який відображається у певній специфіці перебігу ринкових процесів, репрезентуючи ту чи іншу модель ринку (тип ринкової структури), кожна з яких набуває притаманних лише їй рис, що піддаються характеристиці за набором уніфікованих критеріїв. До останніх належать: кількість та розмір фірм-виробників, представлених у конкретному сегменті ринку; легкість входу / виходу з ринку; тип продукту; можливість / не можливість впливу на формування ціни, доступність (легкість) / не доступність (важкість) отримання інформації. На основі цих критеріальних ознак в економічній літературі знайшли відображення чотири типи ринкових структур: досконала (вільна, чиста) конкуренція, монополістична конкуренція, олігополія та чиста монополія. У першому наближенні кожна з чотирьох моделей ринку відрізняється певним набором специфічних особливостей, а саме:

– досконала конкуренція репрезентується великою кількістю фірм, які виробляють стандартизований (однотипний) продукт, без будь-яких відмінностей,

що уможливорює наявність безлічі товарів-субститутів і усуває бар'єри на шляху входження на ринок нових конкурентів;

– монополістична конкуренція – тип ринкової структури, яка характеризується значною кількістю виробників, що спеціалізуються на виробництві диференційованого продукту (предметів побутової хімії, одягу, взуття тощо), що слугує підґрунтям для оновлення асортименту та номенклатури товарів, їх успішної реалізації на ринку. Поява в галузі конкурентів за даної моделі ринку вважається доволі легкою [47, с. 70];

– олігополістична модель ринку відрізняється обмеженою кількістю фірм-виробників, що обумовлює їх взаємозалежність у прийнятті рішення стосовно ціноутворення та визначення обсягів виробництва. Кожна з фірм опиняється в ситуації необхідності врахування рішень конкурентів. Зазвичай олігополісти спеціалізуються на випуску або диференційованого (електротехнічна, комп'ютерна індустрія, виробництво автомобілів, ринок мобільного зв'язку, авіабудування, зокрема Boeing, Airbus), або стандартизованого продукту (сталеплавильна галузь, виробництво алюмінію, ринки коксу, цукру). Входження в олігополістичний ринок утруднене.

– чиста монополія – модель ринку, яка передбачає функціонування виключно однієї фірми-виробника певного товару або послуги (зокрема, АТ «Укрзалізниця», Deutsche Bahn AG – залізничний перевізник в Німеччині, операційна система Windows від корпорації Microsoft, під керівництвом якої працюють 90% персональних комп'ютерів у світі). Монополіст, продукуючи унікальний товар, опиняється у виключному становищі на ринку, блокуючи вхід конкурентам, що априорі унеможливорює створення диференційованого продукту.

Як бачимо, кожен з вищенаведених 4-х типів ринкових структур відрізняється за рівнем конкуренції, або ж взагалі заперечує її (випадок чистої монополії). Якщо фірма здатна впливати на ринкові процеси в силу свого монопольного становища, то її ринкова влада зростатиме і, відповідно, ринок буде менш конкурентним [30, с. 260]. За даними табл. 2.1, в якій деталізовані загальновідомі моделі ринку (типи ринкових структур), очевидно, що «досконала

конкуренція» і «чиста монополія» – це, здебільшого, теоретичні абстракції, відмінні від реальних ринкових взаємодій економічних агентів. На відміну від них у економіці функціонують ринкові моделі «недосконалої конкуренції», які поєднують ознаки як вільної конкуренції, так і чистої монополії, за яких продуценти товарів і послуг позбавлені абсолютної ринкової влади. Відтак, монополістична конкуренція і олігополія слугують проявами недосконалої конкуренції, яка переважає в тих сферах економічної діяльності, де окремі продуценти володіють обмеженою здатністю здійснювати контроль над ціноутворенням. У випадку роздрібною торгівлі чи побутового обслуговування монополістична влада є незначною, тоді як у авіаційній галузі, машинобудуванні, металургії чи автомобільній промисловості, навпаки, доволі відчутна. Перший випадок відображає монополістичну конкуренцію, а другий, відповідно, – олігополію.

Таблиця 2.1

Характерні ознаки основних моделей ринку

Критеріальні ознаки	Моделі ринку			
	Досконала конкуренція	Монополістична конкуренція	Олігополія	Чиста монополія
Кількість суб'єктів ринку (продуцентів благ)	Велика	Багато	Кілька (від 2-х до 10-ти)	Одна
Умови вступу в галузь	Легкі, позбавлені бар'єрів	Достатньо легкі	Утруднені	Заблоковані
Тип продукту	Стандартизований	Диференційований	Диференційований/ стандартизований	Унікальний (товарів-субститутів немає)
Контроль над ціноутворенням	Відсутній	Допустимий у вузьких межах	Обмежений взаємною залежністю, яка значно посилюється у випадку таємної змови	Вагомий
Нецінова конкуренція	Відсутня	Використання реклами, товарних знаків, торговельних марок	Типова, зазвичай, у випадку створення диференційованого продукту	Зазвичай реклама та зв'язки з громадськістю
Приклади	Сфера сільсько-подарського виробництва	Роздрібна торгівля, виробництво одягу, взуття	Виробництво сталі, автомобілів, електротехніки, мобільного зв'язку	Підприємства комунального господарства

Джерело: складено за [47, с. 70].

Задля визначення типу ринкової структури вітчизняного депозитного ринку важливо, насамперед, виявити тенденції в українській банківській системі, пов'язані з динамікою кількості банків (табл. 2.2, 2.3). Виходячи з даних таблиць 2.2, 2.3, зокрема за період 2014- IV кв. 2022 рр., в Україні спостерігалась тенденція щодо зменшення кількості банків. З одного боку, це може підтверджувати зростання рівня монополізації банківського сектору, пов'язаного з діяльністю потужних його гравців, а з іншого, не варто применшувати ролі «системно важливих банків», які у конкурентному середовищі, в силу зростання концентрації обсягів своєї діяльності, здатні розширювати інституціональні зв'язки, набуваючи вищого статусу, аніж інші гравці.

Таблиця 2.2

Кількість банків на кінець відповідного періоду, 2014-2022 рр.

Групи банків відповідно до класифікації НБУ	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Платоспроможні	147	117	96	82	77	75	73	71	67
- зміна	-33	-30	-21	-14	-5	-2	-2	-2	-4
Неплатоспроможні	16	3	4	2	1	0	**	**	**
- зміна	16	-13	1	-2	-1	0	**	**	**
Державні*	7	7	6	5	5	5	5	4	4
- зміна	0	0	0	0	0	0	0	-1	0
Приватні	115	85	65	54	51	50	48	47	47
- зміна	-33	-30	-20	-11	-3	-1	-2	-1	0
Іноземні	25	25	25	23	21	20	20	20	16
- зміна	0	0	0	-2	-2	-1	0	0	0
У процесі ліквідації	21	64	84	95	**	**	**	**	**
- зміна	19	43	20	11	**	**	**	**	**

Джерело: [52, с. 2], [53, с. 3]. *В позицію державних банків, відповідно до класифікації НБУ, включено «Приватбанк»; ** – інформація відсутня.

Значимість «системно важливих банків» підтверджується низкою аргументів:

- високий рівень міжбанківської конкуренції може спричинити дестабілізацію ринку внаслідок активної діяльності конкуруючих суб'єктів. Присутність великої кількості гравців здатна призводити до перегріву кон'юнктури внаслідок виникнення «фінансових бульбашок» через використання неринкових методів покращення фінансового стану конкуруючих суб'єктів;

- високий рівень монополізації банківської системи (20% банків володіють 80% усіх банківських активів), за якого практично усі ресурси акумулюються у кількох монополістів, уможлиблює нагромадження надприбутків за рахунок потенційних клієнтів, котрі об'єктивно «позбавлені права вибору» банківської установи. Небезпека в тому, що такі гравці ринку автоматично набувають статусу «системно важливих» суб'єктів, які відіграють ключову роль у функціонуванні усієї банківської системи. Криза у їх діяльності позначатиметься колапсом не лише у банківському секторі, а й в цілому на фінансовому ринку.

Таблиця 2.3

Кількість комерційних банків в Україні за період 01.01.2008-01.01.2023 рр.

Станом на визначену дату	Діючі банки	У т.ч. з іноземним капіталом	У т.ч. зі 100% з іноземним капіталом
01.01.2008	175	47	17
01.01.2009	184	53	17
01.01.2010	182	51	18
01.01.2011	176	55	20
01.01.2012	176	53	22
01.01.2013	176	53	22
01.01.2014	180	49	19
01.01.2015	163	51	19
01.01.2016	117	41	17
01.01.2017	96	38	17
01.01.2018	82	38	18
01.01.2019	77	37	23
01.01.2020	75	35	23
01.01.2021	74	33	23
01.01.2022	71	33	23
01.01.2023	67	30	22

Джерело: [22].

Ефективне функціонування вітчизняного депозитного ринку передбачає стан позитивної динаміки щодо рівномірного розміщення вільних коштів юридичних і фізичних осіб на рахунках усіх функціонуючих банків за оптимального рівня відсоткової ставки за депозитами. Саме такі умови слугували б підтвердженням моделі досконалої конкуренції. Однак, на наш погляд, вітчизняний депозитний ринок не є прикладом необмеженої, вільної конкуренції. Тим більше, що, за даними НБУ, рівень концентрації банківського сектору станом

на лютий 2023 р. зріс, зокрема, за рахунок частки державних банків, у розпорядженні яких сконцентровано 50,6 % чистих активів сектору [53, с. 1]. Відтак, виходячи з рис. 2.1, який репрезентує розподіл депозитів фізичних осіб в Україні за групами банків у період 31.12.2018-31.12.2022 рр., бачимо, що державні банки демонструють суттєві (на власну користь) відмінності щодо частки депозитів населення у порівнянні з приватними та іноземними банками.

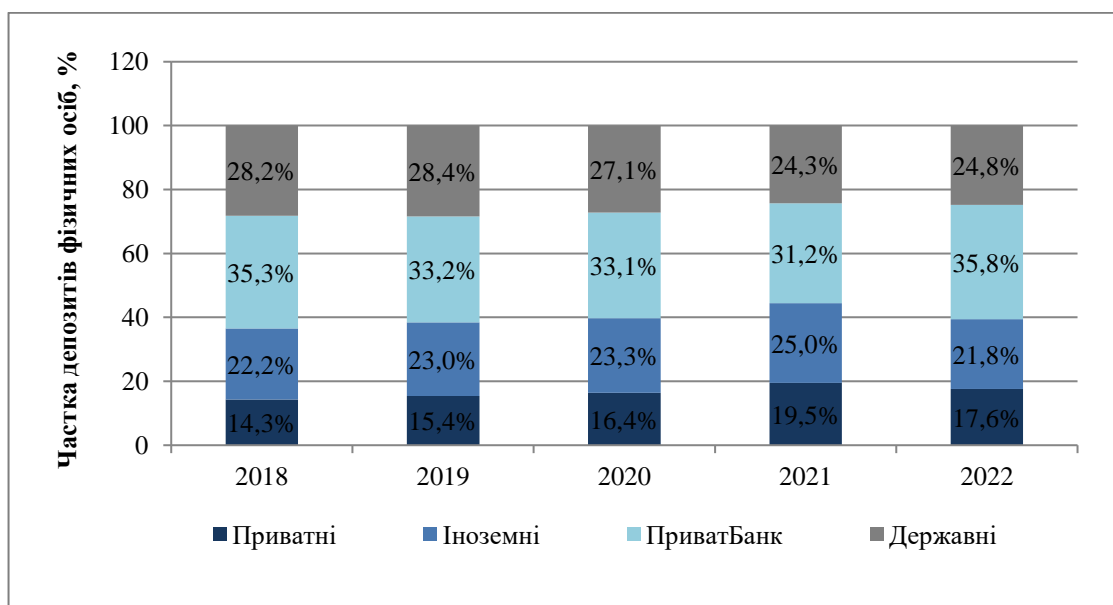

Рис. 2.1. Розподіл депозитів фізичних осіб в Україні у розрізі груп банків (побудовано за [53, с. 3]; [22])

Зокрема, наприкінці 2018 року вони разом з АТ КБ «ПриватБанк» охопили 63,5% сектору депозитів фізичних осіб, у той час, як приватні та іноземні банки – лише 36,5% депозитного ринку. Однак, за досліджуваний період загалом спостерігалася тенденція падіння (на рівні 2,9%) частки депозитів фізичних осіб у державних банках – з 63,5% до 60,6%, й, натомість, її зростання у випадку приватних та іноземних банків – з 36,5% до 39,4%. Відтік коштів з депозитних рахунків на користь приватних та іноземних банків можна пояснити, насамперед, зниженням відсоткових ставок, яке відбулось, упродовж досліджуваного періоду у більшості державних банків. Останні, у порівнянні з невеликими комерційними банками, пропонували вкладникам, зокрема у 2021 році, низькі ставки для залучень (7% річних у гривні для річного депозиту були найпривабливішою

пропозицією на депозитному ринку) [23]. У трійці банків-лідерів щодо відтоку коштів зі строкових депозитів фізичних осіб упродовж, зокрема, січня-жовтня 2021 року, опинились: АТ КБ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк» та АБ «Укргазбанк», натомість, українці обирали для розміщення коштів депозитні продукти невеликих банків, які гарантували вищі відсоткові ставки (табл. 2.4). Найбільшим попитом щодо відкриття строкових депозитів користувалися «Універсал Банк» та «А-банк» разом з мобільним додатком monobank. Ставки за річними депозитами у національній валюті у цих банків знаходились у діапазоні 9-11,75% річних, а на початку 2021 року – 7-12,5% [23].

Таблиця 2.4

Банки-лідери щодо відтоку коштів зі строкових депозитів фізичних осіб,
січень-жовтень 2021 р.

Рейтинг	Назва банку	Залишок станом на 01.01.2021, млрд грн.	Залишок станом на 01.10.2021 млрд грн.	Зміна, млрд грн.
1	ПриватБанк	102,57	91,75	-10,82
2	Ощадбанк	82,19	71,49	-10,7
3	АБ Укргазбанк	21,33	15,06	-6,27
4	РайффайзенБанк	49,28	44,13	-5,15
5	УКРСИББАНК	14,91	12,14	-2,77
6	Укрексімбанк	21,89	19,27	-2,62
7	АЛЬФА-БАНК	24,36	22,1	-2,26
8	ПРОКРЕДИТ БАНК	4,5	3,55	-0,95
9	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	2,09	1,79	-0,3
10	ОТП БАНК	3,72	3,45	-0,27
11	ТАСКОМБАНК	7,02	6,77	-0,25
12	СБЕРБАНК	0,92	0,68	-0,24
13	БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	2,23	2,0	-0,23
14	БАНК ФОРВАРД	1,65	1,45	-0,2
15	АКБ ІНДУСТРІАЛБАНК	0,84	0,69	-0,15
16	ПБАНК ВОСТОК	2,29	2,16	-0,13
17	ПРАВЕКС БАНК	0,33	0,29	-0,04
18	БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	1,11	1,08	-0,03
19	АКБ КОНКОРД	0,61	0,58	-0,03
20	ПРЕУС БАНК МКБ	0,46	0,44	-0,02
21	АБ КЛІРИНГОВИЙ ДІМ	0,45	0,43	-0,02

Джерело: [23].

У табл. 2.5 відображені натомість банки, яким навпаки вдалося за січень-жовтень 2021 року наростити портфель строкових депозитів фізичних осіб.

Комерційні банки, які збільшили портфель строкових депозитів фізичних осіб у січні-жовтні 2021 р.

Рейтинг	Назва банку	Залишок станом на 01.01.2021, млрд грн.	Залишок станом на 01.10.2021 млрд грн.	Зміна, млрд грн.
1	Універсал Банк	10,98	12,99	2,01
2	А-Банк	5,61	7,59	1,98
3	ПУМБ	12,0	12,78	0,78
4	КРЕДОБАНК	4,06	4,42	0,36
5	Ідея Банк	2,61	2,96	0,35
6	КІБ	0,86	1,2	0,34
7	МЕГАБАНК	3,75	4,07	0,32
8	КБ ГЛОБУС	0,88	1,1	0,22
9	АКОРДБАНК	1,16	1,37	0,21
10	БАНК АЛЬЯНС	1,3	1,51	0,21
11	Львів	1,46	1,6	0,14
12	БАНК СІЧ	0,53	0,66	0,13
13	МТБ БАНК	1,23	1,32	0,09
14	РАДАБАНК	0,68	0,77	0,09
15	Полтава-банк	0,58	0,63	0,05
16	Південний	4,25	4,27	0,02

Джерело: [23].

На фінансових звичках українців окрім низьких відсоткових ставок за депозитами позначилась коронакриза, призвівши до того, що більшу частину коштів громадяни почали зберігати не на депозитних, а на поточних рахунках у банківській системі. Відтак, попит на строкові депозити, як фінансовий інструмент нагромадження, знизився. Загалом за досліджуваний період залишок коштів українців у банках зріс на 6,5 млрд грн. Однак сума коштів на поточних рахунках та депозитах на вимогу зросла на 36 млрд грн., тоді як обсяги строкових депозитів, навпаки, скоротилися – на 29,5 млрд грн. [23]. Тенденцію щодо зростання коштів на вимогу фізичних осіб у розрізі банків відображають дані табл. 2.6. На обсягах строкових депозитів негативно позначається дія низки факторів, які пов'язані не лише зі зниженням відсоткових ставок за ними у порівнянні з інфляцією, а й з неможливістю дострокового розірвання строкової угоди за депозитом та сплатою податку на прибуток з нього.

Таблиця 2.6

Обсяги залишків коштів на вимогу фізичних осіб, січень-жовтень 2021 р.

Рейтинг	Назва банку	Залишок станом на 01.10.2021 млрд грн.	Залишок станом на 01.01.2021, млрд грн.	Зміна залишку коштів на вимогу, млрд грн.
1	РайффайзенБанк	34,19	29,34	4,85
2	Ощадбанк	48,12	43,41	4,71
3	АЛЬФА-БАНК	23,68	19,28	4,4
4	АБ Укргазбанк	12,36	8,43	3,93
5	УНІВЕРСАЛБАНК	14,91	11,15	3,76
6	ПриватБанк	125,72	122,47	3,25
7	ПУМБ	17,87	15,13	2,74
8	Південний	7,88	6,51	1,37
9	УКРСИББАНК	24,91	23,76	1,15
10	КРЕДОБАНК	4,71	3,61	1,1
11	ОТП БАНК	16,22	15,61	0,61
12	ПРОКРЕДИТ БАНК	4,47	3,89	0,58
13	ПБАНК ВОСТОК	2,70	2,14	0,56
14	КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	8,83	8,28	0,55
15	ТАСКОМБАНК	1,42	1,11	0,31
16	БАНК СІЧ	0,44	0,15	0,29
17	БАНК ФОРВАРД	0,43	0,23	0,2
18	АКОРДБАНК	0,60	0,40	0,2
19	А-БАНК	0,91	0,72	0,19
20	Львів	0,46	0,31	0,15
21	АБ КЛІРИНГОВИЙ ДІМ	0,85	0,70	0,15
22	ПРАВЕКС БАНК	2,10	1,95	0,15
23	МТБ БАНК	1,54	1,41	0,13
24	КОНКОРД	0,43	0,31	0,12
25	БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	1,27	1,15	0,12
26	МЕГАБАНК	0,46	0,35	0,11
27	ПРЕУС БАНК МКБ	0,87	0,78	0,09
28	КІБ	0,13	0,05	0,08
29	Ідея БАНК	0,44	0,39	0,05
30	АКБ ІНДУСТРІАЛБАНК	0,68	0,63	0,05
31	Полтава-банк	0,41	0,38	0,03
32	БАНК АЛЬЯНС	0,29	0,27	0,02
33	СБЕРБАНК	2,04	2,03	0,01
34	РАДАБАНК	0,27	0,28	-0,01
35	ГЛОБУС	0,29	0,31	-0,02
36	Укрексімбанк	7,02	7,05	-0,03
37	БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЦАДЖЕНЬ	0,31	0,35	-0,04

Джерело: [23].

Окрім цього, перестороги щодо вкладень коштів на депозитні рахунки зумовлені небезпекою банкрутства банків та недостатністю коштів Фонду гарантування вкладів, які не перевищують 200 тис. грн. Саме з цих міркувань громадяни України вдаються до вибору альтернативних інструментів вкладення коштів, одним з яких є ОВДП – державні цінні папери, за допомогою яких Міністерство фінансів здійснює запозичення у фізичних осіб та суб'єктів господарювання, гарантуючи виплату за 100% зобов'язань. З-поміж переваг такого фінансового інструменту у порівнянні з депозитами варто виділити вищу дохідність, відсутність податку на доходи фізичних осіб (18% + 1,5% військовий збір), можливість дострокового продажу на вторинному ринку. Все ж популярність ОВДП є наразі нижчою, аніж депозитів, що зумовлено високим порогом входу у них (від 10 тис. дол. США в еквіваленті [84]) та чималим розміром сплати комісійних послуг посередникам – брокеру та банку.

Задля з'ясування специфіки ринкової моделі вітчизняного депозитного ринку необхідно, насамперед, володіти інформацією щодо кількості функціонуючих банків, а також обсягів депозитів, які, зазвичай, є близькими або й однотипними за змістом. Окрім цього варто враховувати, що банки постійно вдаються до оновлення депозитних продуктів через їх модернізацію з боку конкурентів. Відтак, у першому наближенні досліджуваний ринок є неоднорідним і нестандартизованим, і, водночас, не відповідає як олігополістичному типу ринкової структури, так і моделі чистої монополії. Вважаємо, що для перевірки цієї гіпотези доцільно скористатися відомими методиками розрахунку, які застосовуються у світовій та вітчизняній практиці з метою виявлення рівня ринкової концентрації. Такі індикатори, виходячи з ринкових часток компаній у певній галузі, дозволяють кількісно оцінити ринкову концентрацію. Одним із поширених індикаторів для визначення ринкової концентрації є коефіцієнт концентрації, який розраховується за формулою:

$$КК = \frac{X_1 + X_2 + X_3 + X_4}{X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + \dots + X_n}, \quad (2.1)$$

де

КК – коефіцієнт концентрації;

X_1, X_2, X_3, X_4 (у чисельнику) – частка ринку кожної з 4-х найбільших фірм галузі, у відсотках; відповідно, у знаменнику відображені процентні частки усіх фірм даної галузі, у тому числі й 4-х найбільших [30, с. 273].

При розрахунку даного показника у розрізі предмету дослідження за період 2018-01.02.2023 рр. нами взято до уваги, насамперед, частки депозитного ринку не 4-х, а 5-ти найбільших банків в Україні, з яких АТ КБ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк» та АБ «УКРГАЗБАНК» є банками з державною часткою та АТ «Райффайзен Банк» – банк іноземних банківських груп. На рис. 2.2 відображена динаміка значень КК у випадку 5-ти, 10-ти та 20-ти вітчизняних банківських установ на депозитному ринку за досліджуваний період, які розраховані за даними згрупованих балансових залишків, відображених у наглядній статистиці НБУ [54].

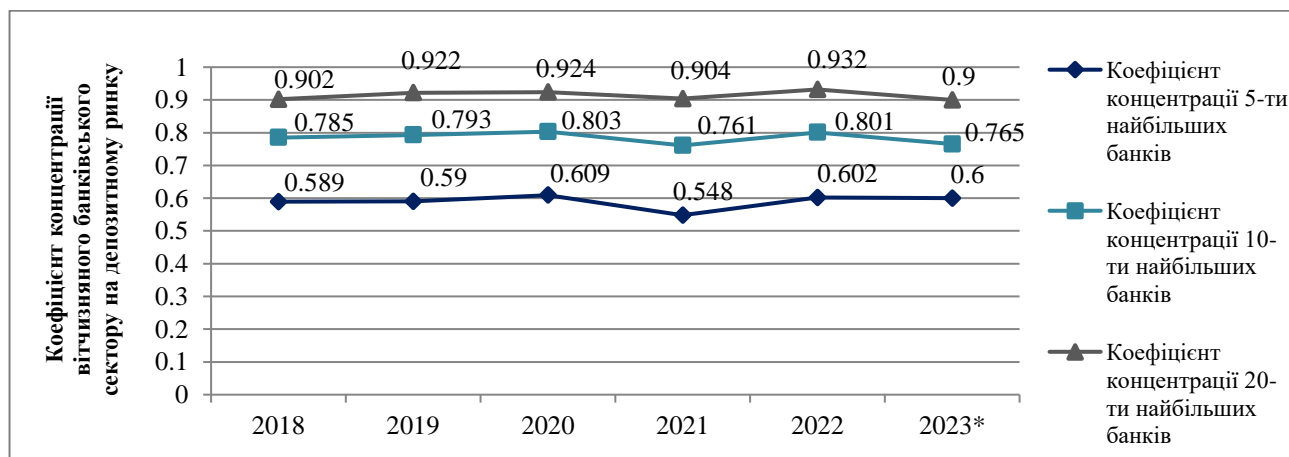

Рис. 2.2. Динаміка коефіцієнта концентрації банківського сектора на депозитному ринку України (побудовано автором за [54])

* розрахунок відповідних показників здійснено за даними НБУ станом на 01.02.2023 р.

Як бачимо з рис. 2.2, КК за досліджуваний період у випадку 5-ти найбільших українських банків коливався в межах 0,59-0,61, 10-ти – 0,77-0,8, та 20-ти – 0,9-0,93, що засвідчує у першому випадку середню концентрацію (40-70%), а у двох інших – високу (70%-100%). Цей показник має доволі спрощений характер, оскільки не враховує відмінностей на досліджуваному ринку у випадку, коли,

зокрема, домінує один банк, а, скажімо, 4 інших більш-менш рівномірно «розподіляють» сферу впливу. Ця недосконалість КК долається за допомогою іншого індикатора, який використовується для визначення рівня ринкової влади, а саме індексу Херфіндаля-Хіршмана [30, с. 274]:

$$\text{ННІ} = X_1^2 + X_2^2 + X_3^2 + \dots + X_n^2 \leq \text{const}, \quad (2.2)$$

де

ННІ – індекс Херфіндаля-Хіршмана; X_i – частка ринку i -ї фірми, у відсотках; n – кількість фірм у галузі.

ННІ репрезентує розподіл «ринкової влади» між усіма суб'єктами ринку (у нашому випадку депозитного ринку). У випадку, коли $\text{ННІ} = 100^2 = 10000$ (максимальне значення індикатора) ринок є монополізованим одним із його суб'єктів. Якщо кількість суб'єктів на ринку > 1 , то ННІ набуватиме різних значень, які залежатимуть від ринкових часток банків на депозитному ринку. Цей індикатор слугує підґрунтям для застосування заходів антимонопольного регулювання, зокрема, в напрямку різного роду злиттів: 1) якщо $\text{ННІ} < 1000$, ринок оцінюється як «неконцентрований», що не потребує злиттів; 2) якщо $1000 < \text{ННІ} < 1800$, ринок сприймається як «помірно концентрований» (окрім цього має місце окремий випадок, який слугує підґрунтям для проведення додаткової перевірки ринку щодо необхідності злиття, якщо $\text{ННІ} > 1400$); 3) у випадку $\text{ННІ} > 1800$, ринок характеризується як «висококонцентрований», причому, якщо індекс набуває значень у проміжку 1800-10000, необхідно враховувати три можливих варіанти перебігу подій: а) злиття, зазвичай, дозволяється, якщо внаслідок нього ННІ збільшується на 50 пунктів; б) злиття забороняється, якщо значення індексу зростає на понад 100 пунктів; в) перевищення значення відповідного індикатора на 51-99 пунктів слугує підставою для проведення додаткової перевірки щодо необхідності злиття [76, с. 100].

Для знаходження значення ННІ для сегменту вітчизняних банківських депозитів необхідно володіти інформацією стосовно ринкових часток зобов'язань усіх банків за депозитами клієнтів (юридичних і фізичних осіб). Офіційним

джерелом отримання такої інформації є дані НБУ. Зокрема, станом на 01.02.2023 р. в Україні функціонувало 67 банків, з яких: 4 – з державною часткою; 16 – банки іноземних банківських груп та 47 – з приватним капіталом. У додатку А відображені показники діяльності українських банків на депозитному ринку станом на 01.02.2023 р., та відповідні розрахунки, за якими нами визначено значення ННІ (1117,2), яке характеризує вітчизняний депозитний ринок як «помірно концентрований» ($1000 < \text{ННІ} < 1800$) і такий, що не потребує додаткової перевірки на предмет необхідності злиття.

Зазвичай, індекс Херфіндаля-Хіршмана доповнюють обрахунками показників концентрації, які в сумі відображають частку кількох найбільших конкуруючих суб'єктів – трьох (CR-3), або п'яти (CR-5), використовуючи формулу:

$$CRn = \sum_{i=1}^n x_i, \quad (2.3)$$

де

x_i – частка i -того банку (у відсотках) у загальному обсязі наданої послуги;

n – кількість суб'єктів ринку, процентні частки яких враховуються при визначенні показника концентрації (CR-3 або CR-5).

В залежності від отриманих значень показників концентрації CR-3, CR-5, ринок може бути: слабоконцентрованим ($CR-3/CR-5 < 45\%$), або ж відображати помірну концентрацію ($45\% < CR-3/CR-5 < 70\%$), або ж бути висококонцентрованим ($70\% < CR-3/CR-5 < 100\%$).

Табл. 2.7 слугує відображенням значень показників концентрації CR-3 / CR-5 вітчизняного ринку банківських послуг (в розрізі залучення депозитних коштів клієнтів) за період 2000-01.02.2023 рр. Як бачимо з табл. 2.7, досліджуваний ринок здебільшого засвідчував слабкий рівень концентрації депозитних коштів фізичних і юридичних осіб за вищезазначеними показниками, зокрема, у період 2000-2015 рр. (окрім CR-5 у 2001, 2003, 2004 та 2015 рр.). Починаючи з 2016 р. й до 01.02.2023 р. вітчизняний депозитний ринок за показниками CR-3 / CR-5 репрезентував помірну концентрацію (за виключенням значення показника CR-3

у 2021 р.). Максимального значення обидва показники досягнули у 2017 р. (50,1% і 62,1%, відповідно). Найменшою частка у загальному обсязі депозитів на досліджуваному ринку у випадку 3-х і 5-ти найбільших банків була в Україні у 2008-2009 рр. (25,8% та 34,4% і 35,2%, відповідно), що, швидше за все, пояснюється поглибленням економічної кризи (рис. 2.3).

Таблиця 2.7

Показники концентрації депозитного ринку в Україні

Рік	Індекси концентрації депозитів фізичних і юридичних осіб	
	CR-5	CR-3
2000	44,8%	29,9%
2001	45,3%	31,8%
2002	48,3%	33,7%
2003	47,8%	31,2%
2004	45,6%	31,9%
2005	42,6%	31,6%
2006	42,0%	30,6%
2007	37,9%	28,3%
2008	35,2%	25,8%
2009	34,4%	25,8%
2010	39,8%	29,3%
2011	42,1%	31,2%
2012	40,1%	31,6%
2013	40,9%	31,9%
2014	41,8%	32,9%
2015	47,7%	39,7%
2016	59,1%	48,5%
2017	62,1%	50,1%
2018	60,6%	48,4%
2019	60,8%	47,9%
2020	61,6%	48,6%
2021	55,6%	43,3%
2022	60,2%	48,8%
01.02.2023	60,0%	48,2%

Джерело: обраховано автором за даними НБУ [55].

При з'ясуванні специфіки вітчизняної моделі депозитного ринку найскладніше завдання полягає не у виборі тієї чи іншої методики розрахунку рівня його концентрації, а у визначенні меж ринку у сфері пропонованих послуг. Варто досліджувати та аналізувати попит на депозитні продукти, а також їх субститути допоки не з'явиться розрив у відносинах заміності, який формує периметр ринку.

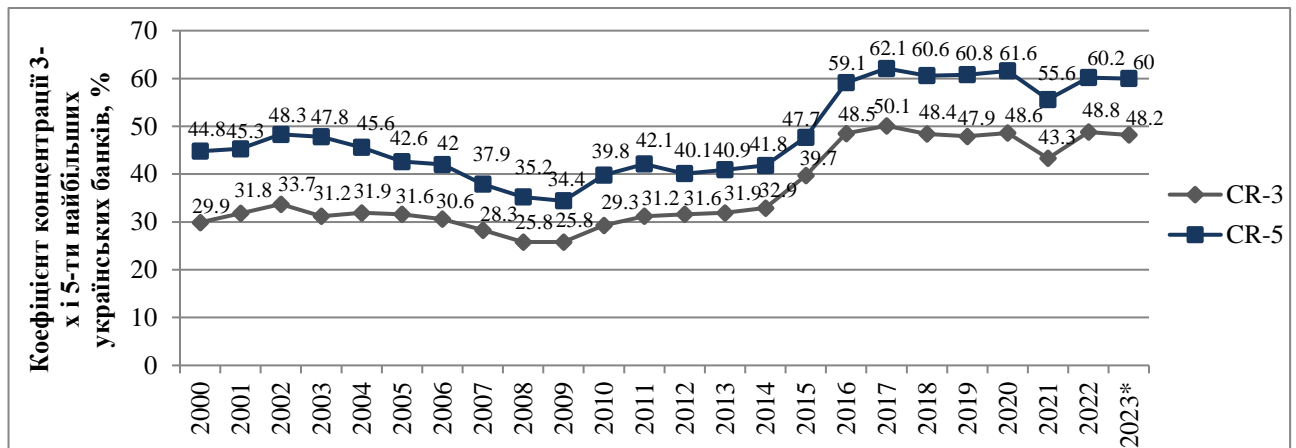

Рис. 2.3. Динаміка концентрації депозитного ринку України за період 2000-01.02.2023рр. у розрізі 3-х та 5-ти найбільших банків (побудовано автором за [55])

На депозитній діяльності вітчизняних банків загалом негативно позначається складна економічна ситуація, яка спровокувала скорочення обсягів депозитних вкладів, зокрема, станом на 01.01.2018 р. в межах часового періоду 01.01.2014-01.01.2023рр. (табл. 2.8). Обсяги депозитних вкладів станом на 01.01.2020 р., незважаючи на коронавірусну пандемію, практично зрівнялися з відповідним показником 2015 р. і суттєво зросли у 2023 р.

За даними табл. 2.8 доволі чітко можна відокремити два періоди у межах 2014-2023 рр., коли сукупні зобов'язання українських банків зростали, а саме: 2014-2017 рр. та 2019-2023 рр. Зокрема, за період 01.01.2014-01.01.2017 рр. останні загалом зросли у 1,2 рази, причому строкові вклади збільшилися у 0,9 рази, а грошові кошти на вимогу – майже удвічі (1,9 рази). Нове зростання досліджуваного показника у розрізі сукупних зобов'язань відбулося у 2019-2023 рр., у порівнянні з 2018 р., відповідно у 1,3, 1,5, 1,9, 2,05 та 2,4 рази. При цьому

строкові вклади за цей період, у порівнянні з 2018 р., зросли в середньому у 1,5 рази, а грошові кошти на вимогу – у 2,0 рази.

Таблиця 2.8

Зобов'язання українських банків за коштами юридичних та фізичних осіб, 2014-2023 рр.

Показники	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023
Сукупні зобов'язання банків, тис. грн.	702914233	718205962	761295392	854832098	499457597	632064436	724756563	965360696	1023647414	1219317357
у т.ч. строкові, тис. грн.	482944472	447023643	415606464	438791561	216925800	312858648	327981394	415421888	309009788	293524819
у т.ч. на вимогу, тис. грн.	219969761	271182319	345688928	416040537	282531797	319205788	396775169	549938808	714637626	925792538
Зобов'язання банків за коштами суб'єктів господарювання, тис. грн.	261021859	295472612	360453818	423317676	264557415	280 246 364	334263498	448611509	566686906	625932058
у т.ч. строкові, тис. грн.	123580568	121547990	122320089	122098147	81995972	83101135	84379534	117468194	114368298	113568347
у т.ч. на вимогу, тис. грн.	137441291	173 924 622	238133729	301219529	182561443	197 145 229	249883964	331143315	452318608	512363711
Зобов'язання банків за коштами фізичних осіб, тис. грн.	441892374	422733350	399841574	431514422	234900182	267 877 332	314 318 702	396834298	456960508	593385299
у т.ч. строкові, тис. грн.	359363904	325475653	292286375	316693414	134929828	145816773	167427497	178038805	194641490	179956472
у т.ч. на вимогу, тис. грн.	82528470	97257697	107555199	114821008	99970354	122 060 559	146 891 205	218795493	262319018	413428827

Джерело: обраховано автором на основі даних НБУ, які відображають згруповані балансові залишки (у розрізі банків) [54].

На рис. 2.4 відображена динаміка обсягів депозитів фізичних осіб та суб'єктів господарювання за період 2014-2017 рр. Як бачимо, обсяг депозитів юридичних осіб за цей період щороку збільшувався (з 261,02 млрд. грн. у 2014 р. до 423,3 млрд. грн. у 2017 р.). Динаміка значень цього показника апроксимується експоненціальною функцією: $y = 7,105x^2 + 19,7x + 232,6$ ($R^2 = 0,9966$). Динаміка обсягів депозитів фізичних осіб за цей же період демонструвала іншу тенденцію: з 2014 р. до 2016 р. цей показник дещо знизився, відповідно, з 441,9 млрд. грн. до

399,8 млрд. грн., тоді як у 2017 р. він знову ж таки зріс – до 431,5 млрд. грн. (див. табл. 2.4). Така закономірність підтверджується поліноміальною функцією: $y = 12,705x^2 - 68,9x + 501,03$ ($R^2 = 0,8234$) (див. рис. 2.4).

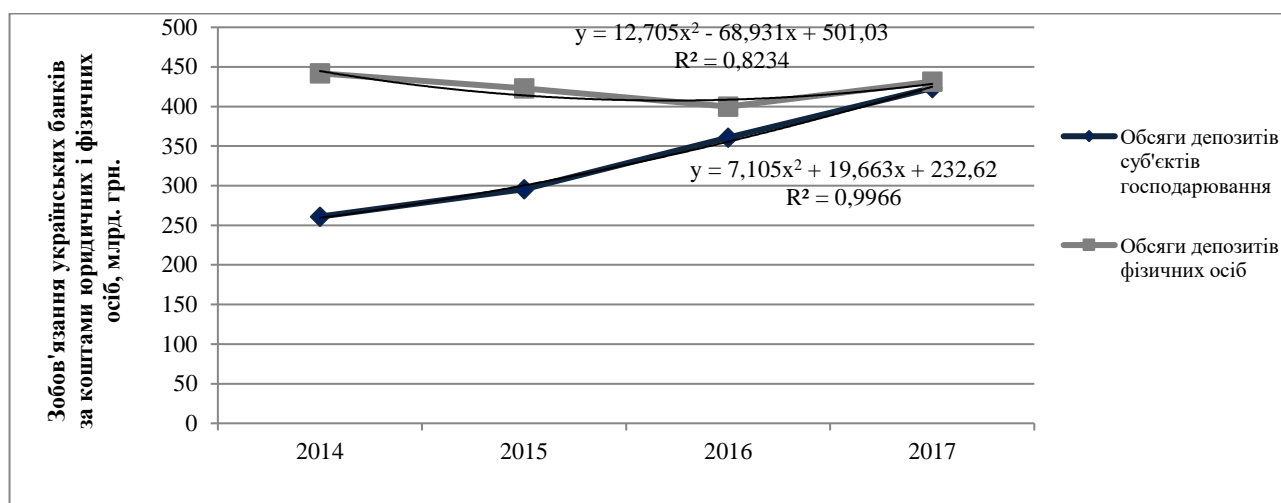

Рис. 2.4. Динаміка та тренди депозитів клієнтів українських банків, 01.01.2014-01.01.2017 рр. (побудовано автором за даними [54])

Щодо періоду 2018-01.02.2023 рр., можна простежити до певної міри схожі із попереднім досліджуваним періодом тенденції на українському депозитному ринку (рис. 2.5). Як бачимо, обсяг депозитів юридичних осіб за цей період збільшився з 264, 6 млрд. грн. у 2018 р. до 625,9 млрд. грн. станом на 01.02.2023 р. Динаміка фактичних значень цього показника апроксимується експоненціальною функцією: $y = 203,14e^{0,918x}$ ($R^2 = 0,9686$) (рис. 2.5).

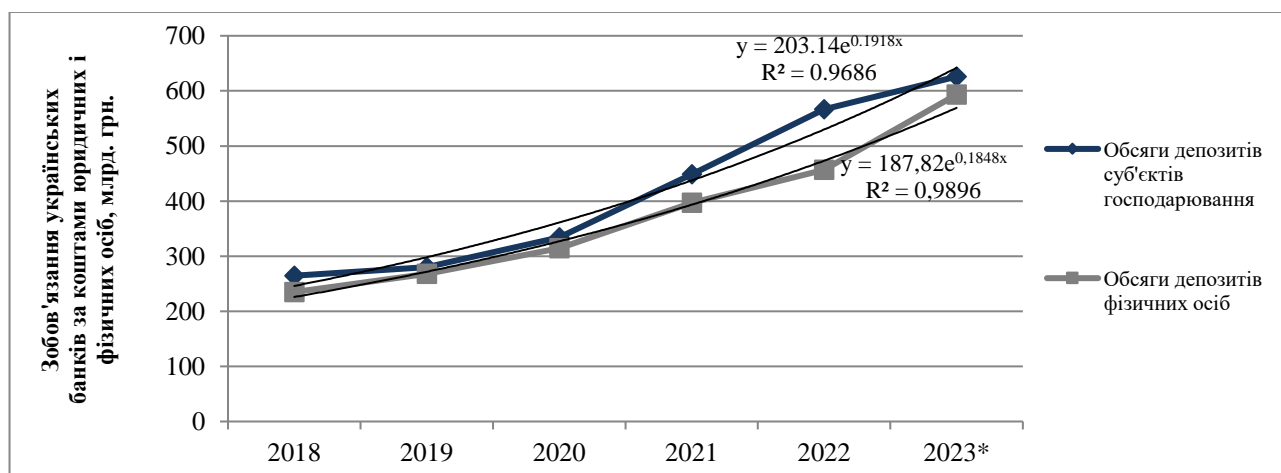

Рис. 2.5. Динаміка та тренди депозитів клієнтів українських банків, 01.01.2018-01.02.2023* рр. (побудовано автором за даними [54])

Обсяги депозитів фізичних осіб за період 2018-01.02.2023 рр. також зростали: з 234,9 млрд. грн. у 2018 р. до 593,4 млрд. грн. станом на 01.02.2023 р. (див. табл. 2.8). Така закономірність підтверджується експоненціальною функцією: $y = 187,82e^{0,1848x}$ ($R^2 = 0,9896$) (див. рис. 2.5).

Однак, якщо вдатись до аналізу динаміки досліджуваного ринку загалом за увесь період з 2014 по 01.02.2023 рр., то остання характеризується спадним характером щодо обсягів депозитів фізичних осіб і зростаючим – щодо обсягів депозитів суб'єктів господарювання (рис. 2.6).

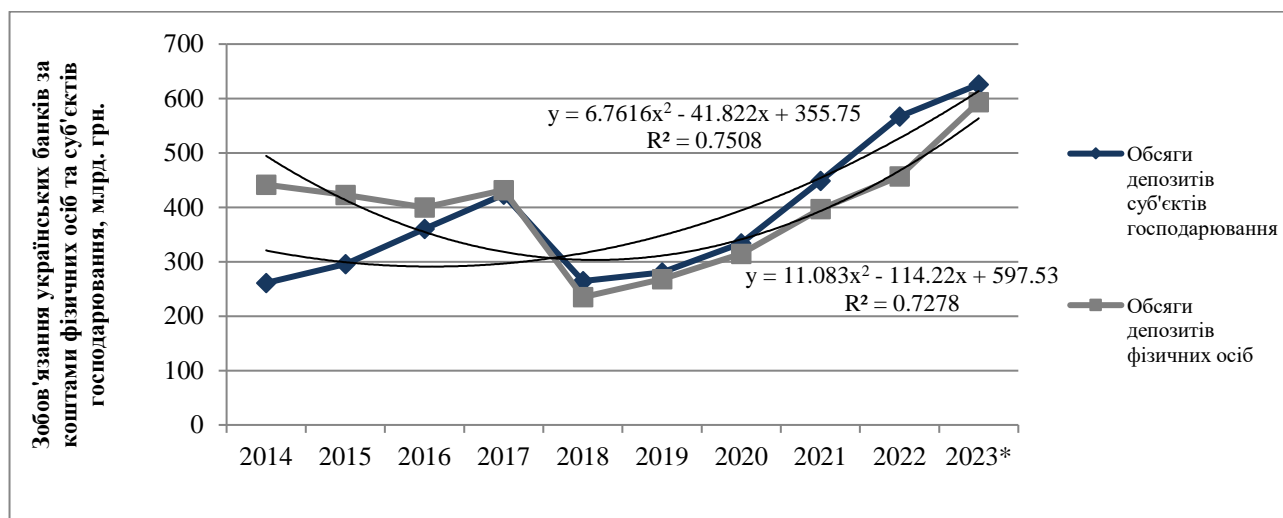

Рис. 2.6. Тренди та динаміка депозитів фізичних і юридичних осіб в українських банках, 01.01.2014-01.02.2023* рр. (побудовано автором за даними [54])

Найгіршою виглядала ситуація на депозитному ринку упродовж досліджуваного періоду у 01.01.2017-01.01.2018 рр., коли відбулось суттєве скорочення обсягів депозитів як суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб. Строкові зобов'язання становили 43,4%, а зобов'язання на вимогу – 56,6%. У 2018 році робота банківського сектору була пов'язана з певними ризиками, зокрема з відсутністю співпраці з МВФ, що негативно позначилося на економічних очікуваннях бізнесу та домогосподарств.

Щодо теперішньої ситуації на вітчизняному депозитному ринку, то незважаючи на повномасштабну війну росії проти України, населення, внаслідок виваженої грошово-кредитної політики НБУ, не втратило довіри до банківської

системи. Починаючи з червня 2023 року, після підвищення облікової ставки до 25%, комерційні банки відреагували поступовим підвищенням ставок за строковими депозитами у гривні в середньому на шість відсоткових пунктів. Наприклад, станом на 20.02.2023 р. ставки для річного депозиту фізичних осіб (без права дострокового зняття коштів) в «Ощадбанку» становили 11,5%, «Приватбанку» – 9%, «Райффайзен банку» – 8,5%, «Unex Bank» – 18%, «Акордбанку» та «Банку «Кредит Дніпро» – 17%, «Конкорді» – 16%, «ОТП Банку» – 11% [67]. Однак причина доволі значного приросту депозитного портфеля, на думку фахівців, пов'язана не лише з підвищенням вартості депозитів. У зв'язку з військовими ризиками українці остерігаються зберігати готівку вдома і часто розміщують її на банківських рахунках, навіть у випадку, якщо термін їх зберігання не є тривалим [67].

В діяльності банків на вітчизняному депозитному ринку, на нашу думку, важливо активізувати зусилля задля збільшення строкових депозитів, які серед інших можливостей акумулювання коштів відрізняються своєю стійкістю. Вони є одним із вагомих джерел фінансування активів, підвищення ліквідності та платоспроможності банків, активізації кредитно-інвестиційної діяльності і, загалом, підтримки фінансової стійкості банківської системи країни. Задля досягнення цієї мети банки можуть використовувати як цінові, так і нецінові важелі залучення коштів. Перші з них пов'язані із застосування відсоткової ставки за депозитами, підвищення якої забезпечуватиме можливості збільшення їх обсягів. Водночас, якщо банк володіє надлишком ресурсів, і обмежений щодо їх розміщення, йому варто вдаватися до збереження відсоткових ставок на тому ж рівні, або ж до їх зниження.

2.2. Криві доходності на депозитному ринку України

Відсоткова ставка за депозитами, як важливий ціновий фактор впливу на їх доходність, є одним із ключових аспектів здійснення аналізу основних тенденцій функціонування вітчизняного депозитного ринку. Встановлюючи рівень

відсоткової ставки за депозитами (з огляду на посилення конкурентних умов), банки, зазвичай, керуються низкою правил:

по-перше, надмірно низький рівень відсоткової ставки негативно позначатиметься на обсягах депозитів, внаслідок чого знижуватимуться можливості здійснення активних банківських операцій (зокрема, щодо надання кредитів підприємницькому сектору економіки) та джерела отримання доходів;

по-друге, необґрунтоване завищення відсоткової ставки, навпаки, призводитиме до зростання виплат за зобов'язаннями, що, у випадку скорочення чи відсутності можливостей прибуткового розміщення коштів, позначиться збитками в діяльності банку.

Як відомо, залучені кошти є джерелом наповнення ресурсної бази банку, а тому відсоткова ставка за депозитами є свого роду «мотиваційним сигналом» для клієнта щодо можливостей отримання прибутку від участі у пропонованих депозитних програмах. Зрозуміло, що доходність депозиту (як інвестиції в інструмент з фіксованим доходом) залежатиме від розміру відсоткових ставок.

Упродовж тривалого періоду часу відсоткові ставки за депозитами можуть змінюватися, що позначатиметься змінами доходності депозитного інструменту. Співвідношення терміну нарахувань доходу і величини відсоткових ставок в економічній літературі прийнято називати тимчасовою структурою відсоткових ставок. Останню можна подати у вигляді «кривої доходності» (yield curve), яка відображатиме усі доходності банківського депозиту з урахуванням усіх можливих термінів розміщення коштів. Кожна процентна ставка розміщується на кривій відповідно до терміну завершення дії депозитної програми. Траєкторія «кривої доходності» може змінюватися під впливом зміни ринкової ситуації (в залежності від зниження чи зростання рівня відсоткових ставок, що може зумовлюватися безліччю факторів).

«Крива доходності», за визначенням НБУ, є графічним відображенням залежності між рівнем відсоткової ставки та терміном дії фінансових інструментів [46]. З огляду на те, що нахил «кривої доходності» на окремому часовому проміжку відображає очікування інвесторів щодо майбутнього рівня відсоткових

ставок за фінансовими інструментами з різним терміном дії, вона є важливим методом аналізу як ринкової кон'юнктури, так і оцінки перспектив розвитку економіки загалом [46].

«Крива доходності» фактично репрезентує співвідношення доходу за цінними паперами та строку їх погашення [24, с. 90]. Математично вона є функцією, яка залежить від часового проміжку, та «відшкодовує» розмір відсотка. Значення «кривої доходності» підтверджується безліччю варіантів її використання у банківській сфері, зокрема, з метою розрахунку ризиковості вкладень, аналізу прибутковості різного роду цінних паперів тощо. «Крива доходності», зазвичай, відображає пряму залежність між строком дії, зокрема, депозитного вкладу, та його доходністю («довший термін – вища доходність»). Тобто, клієнт, оформляючи банківський депозит на довший термін часу, має за мету отримання більшого доходу. Такий принцип, зазвичай, лежить в основі застосування інших банківських продуктів. Але специфіка функціонування фінансового ринку часто зумовлює відмінні ситуації, внаслідок чого «крива доходності» слугує відображенням різного характеру взаємозв'язку «термін – відсоток», а саме:

– «нормальна» (класична) крива доходності, яка відображає прямо пропорційний взаємозв'язок «довший термін – вищий відсоток», є свідченням позитивного перебігу економічних процесів у майбутньому і властива для розвинутих стабільних економік (рис. 2.7).

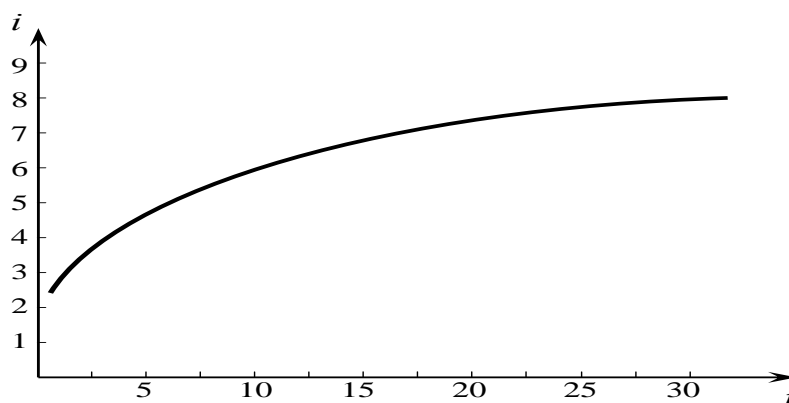

Рис. 2.7. Класична крива доходності

У даному випадку ринок очікує на 2-5-вісоткові темпи економічного зростання, більш-менш сталу інфляцію, відсутність значних змін у наявному капіталі, внаслідок чого інвестори, ризикуючи коштами у довгостроковій перспективі, очікують на більшу віддачу від капіталовкладень (вищу доходність);

– «пласка» крива доходності (рис. 2.8) відображає незмінність відсоткових ставок у випадку різних часових періодів. Такий вигляд «кривої доходності» уможлиблюється ринковою ситуацією, яка передуює рецесії, або економічному піднесенню;

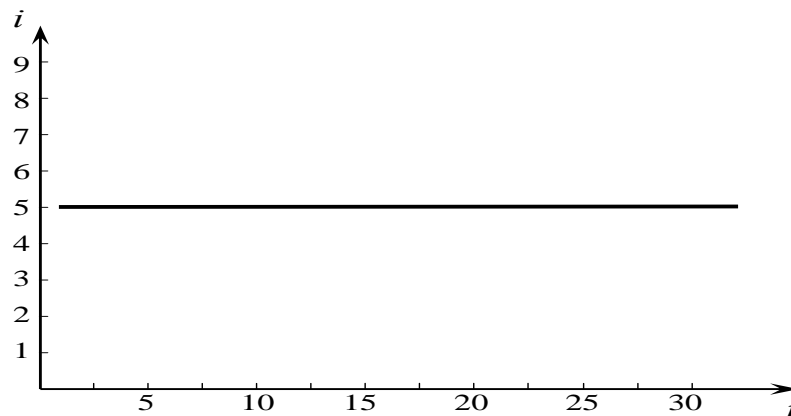

Рис. 2.8. «Пласка» крива доходності

– «горбата» крива доходності (рис. 2.9) репрезентує ситуацію, за якої коротко- та довгострокові відсоткові ставки є нижчими, ніж середньострокові.

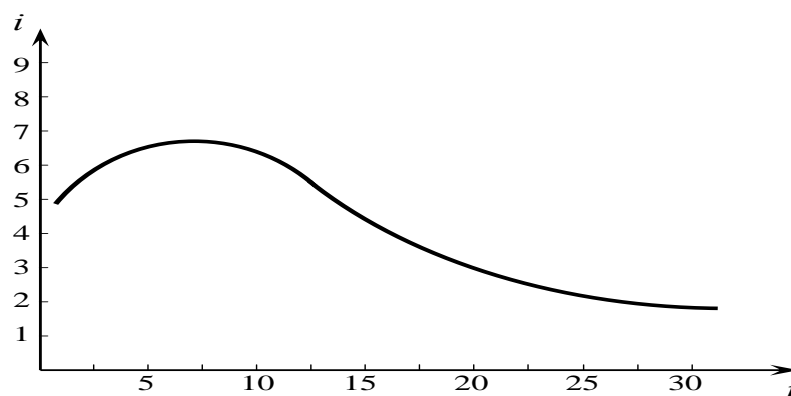

Рис. 2.9. «Горбата» крива доходності

Ті інвестори, які вкладають кошти на триваліший термін часу, очікують на покращення економічної ситуації в майбутньому. Зважаючи на це, вони не хочуть

бути обмеженими низькими процентними ставками, тому «вимагають» більшої компенсації швидше, ніж ті, хто отримують процентні виплати у коротші терміни часу. Вигляд «пласкої» і «горбатої» кривих доходностей засвідчує не стійкий характер економічних процесів;

– «обернена» крива доходності відображає інший характер взаємозв'язку: «довший термін – менша відсоткова ставка» (рис. 2.10), засвідчуючи очікування несприятливої економічної ситуації в майбутньому, за якої економіка демонструватиме сповільнення темпів зростання, а процентні ставки – зниження свого рівня. Інвестори мають бажання якомога довше скористатися можливістю «фіксації» відсоткових ставок, перш ніж вони продовжуватимуть знижуватись.

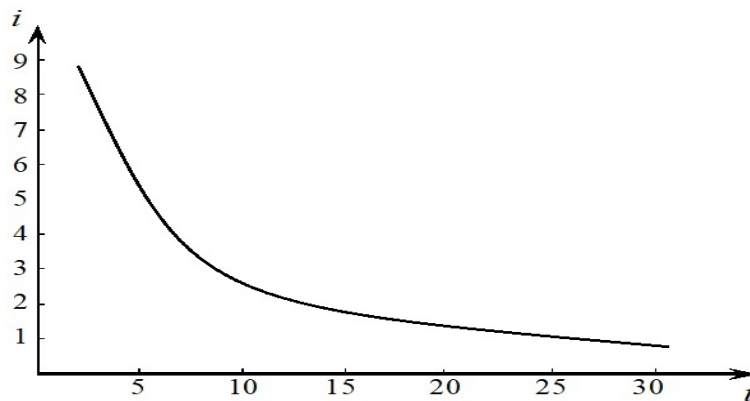

Рис. 2.10. «Обернена» крива доходності

«Нормальна» крива доходності вважається типовою з-поміж інших її варіантів, оскільки, демонструючи додатний нахил, підтверджує найбільш логічний характер взаємозв'язку «довший термін – вищий відсоток» («триваліший період часу – вища доходність фінансового інструменту»). Однак, зазвичай, конфігурація «кривої доходності» поєднує набір сегментів «плаского», «горбатого», «нормального» та «оберненого» варіантів графічного виразу. Специфіку такої конфігурації на прикладі ринку облігацій, різних за термінами погашення, свого часу переконливо пояснили вчені-економісти Д. Ван-Хуз та Р. Міллер [50, с. 166]. Відповідно до запропонованої ними «гіпотези сегментованих ринків», продавці та покупці облігацій спеціалізуються на визначених термінах їх погашення, що підтверджує взаємозамінність облігацій для суб'єктів ринку.

Зокрема, скажімо, суб'єкти страхового ринку, які надають перевагу страхуванню життя, «володіють» передбачуваними страховими виплатами на тривалу перспективу, а тому, найімовірніше, обиратимуть в якості інвестиційних проектів придбання облігацій з довгостроковими термінами погашення. У випадку комерційних банки, останні схиляються до короткострокових боргових зобов'язань, намагаючись зосереджуватись на короткострокових активах. Саме з огляду на те, що купівля-продаж облігацій (різних за термінами погашення) здійснюється на сегментованому ринку, «крива доходності» може мати різні модифікації. У цьому контексті «гіпотеза сегментованих ринків», на наш погляд, вдало доводить, що в різні періоди часу «криві доходності» різних облігацій матимуть нульовий, від'ємний чи додатний нахил. Тобто в основі різної траєкторії кривих лежить відмінне співвідношення попиту і пропозиції на кожному (відокремленому) ринку в конкретний момент часу [50, с. 166].

Однак, варто зауважити, що «гіпотеза сегментованих ринків», запропонована Д. Ван-Хузом та Р. Міллером, в аспекті пояснення специфіки неоднорідної конфігурації «кривої доходності» має низку недоліків, зокрема, щодо неспроможності тлумачення того факту, що на практиці відсоткові ставки (в розрізі різних за термінами погашення облігацій) здатні відображати одночасно тенденцію як до піднесення, так і до зниження. Окрім цього, «крива доходності» має, зазвичай, додатний нахил у випадку казначейських векселів. Вбачається парадоксальним, що надлишок пропозиції довгострокових облігацій над попитом на них, як правило, перевищує надлишок пропозиції над попитом у випадку короткострокових облігацій. Також важливо розуміти, що з-поміж інвесторів є й ті, для яких не принципово (абівалентно), на якому ринку (в залежності від термінів погашення) здійснювати купівлю-продаж облігацій. Такі маржинальні інвестори отримуватимуть прибуток на будь-якому ринку (незалежно від термінів погашення облігацій), а, відтак, ринкова ціна цінних паперів (як і ринкова ставка відсотка), відобразатиме їх поведінку (як таких, що не позиціонують себе у конкретно визначеному ринковому сегменті), а не середніх інвесторів. Звідси можна дійти висновку, що відсоткові ставки за облігаціями з різними термінами

погашення «визначатимуть» економічні агенти, для яких ці облігації є абсолютно взаємозамінними [50, с. 166].

На основі досліджень Т. Роу, Т. Лоулера та Т. Кука [91], Д. Ван-Хуз та Р. Міллер згодом виявили ще один ефект, який впливає на вигляд «кривої доходності», що отримав назву «ефект чистих очікувань». На ринку облігацій, відповідно до «гіпотези чистих очікувань», взаємодіє велика кількість продавців і покупців, з точки зору яких облігації, незалежно від термінів погашення, є абсолютно взаємозамінними. Виходячи з цього, відсоткова ставка за довгостроковою облігацією прирівнюється до середньої відсоткової ставки за короткостроковими облігаціями, яку власник довгострокової облігації має намір («очікує») отримати за період зберігання [50, с. 167]. Звідси випливає низка важливих висновків:

по-перше, якщо маржинальні інвестори очікують ідентичних значень майбутніх короткострокових відсоткових ставок у порівнянні з поточними (тобто будь-які зміни у рівнях відсоткових ставок не передбачаються), то їх наміри щодо максимізації прибутку позначатимуться «пласкою» конфігурацією «кривої доходності»;

по-друге, у випадку очікування підвищення рівнів короткострокових відсоткових ставок, траєкторія «кривої доходності» матиме додатній нахил;

по-третє, якщо ж у майбутньому відбудеться ймовірне зниження відсоткових ставок за короткостроковими облігаціями, то «крива доходності» демонструватиме від'ємний нахил.

«Ефект чистих очікувань» слугує підтвердженням того, чому відсоткові ставки за облігаціями, які відрізняються за терміном погашення, з плином часу можуть змінюватися в одному напрямку. Якщо ситуація складається у напрямку зростання короткострокових відсоткових ставок, власники облігацій схильні очікувати таке ж зростання й в майбутньому. А, якщо так, то ставки за довгостроковими облігаціями, на їхні сподівання, також зростатимуть, відображаючи динаміку короткострокових ставок [50, с. 168].

Дані статистичної звітності банків України дозволили проаналізувати динаміку вартості строкових депозитів за період 2010-2021 рр. з урахуванням терміну розміщення коштів та специфіки суб'єктів депозитного ринку (рис. 2.11 – 2.16). Зокрема, на рис. 2.11 та 2.12 відображена динаміка відсоткових ставок за короткостроковими та довгостроковими депозитами у національній валюті за досліджуваний період безвідносно до специфіки суб'єктів досліджуваного ринку.

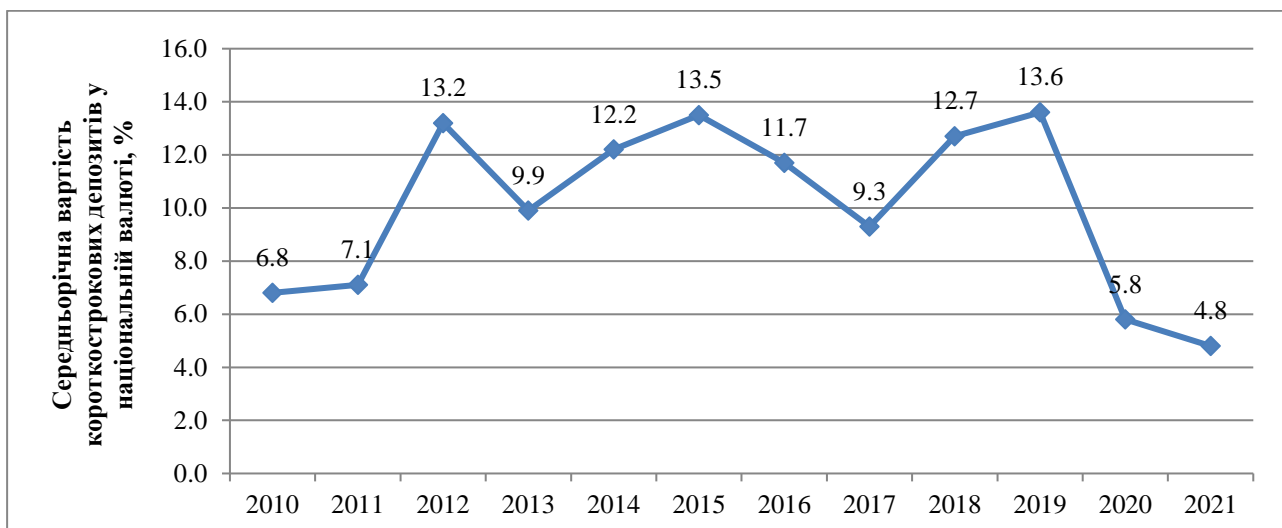

Рис. 2.11. Динаміка відсоткових ставок за гривневими короткостроковими депозитами, 2010-2021 рр. (побудовано за [60])

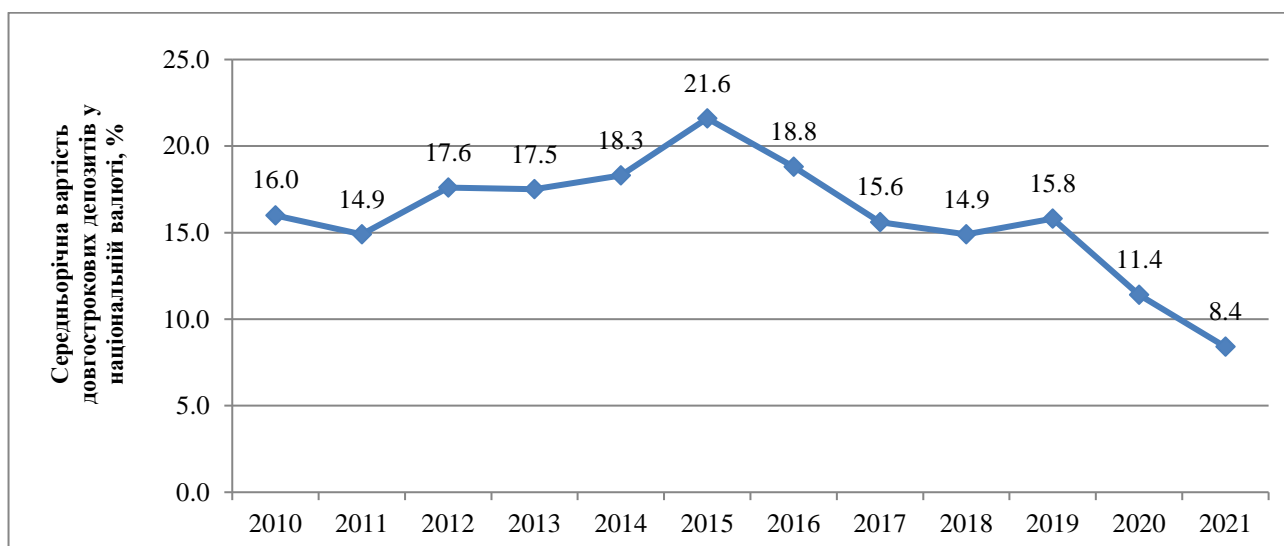

Рис. 2.12. Динаміка відсоткових ставок за гривневими довгостроковими депозитами, 2010-2021 рр. (побудовано за [60])

Як бачимо, дані рис. 2.11, 2.12 підтверджують справедливність теоретичних висновків науковців щодо наявності прямо пропорційного взаємозв'язку «довший термін вкладень – вищий відсоток за депозитами».

На рис. 2.13-2.16, відповідно, також відображена динаміка відсоткових ставок за коротко- та довгостроковими депозитами у національній валюті за досліджуваний період, яка на відміну від рис. 2.11, 2.12, враховує депозитні преференції фізичних осіб та суб'єктів господарювання.

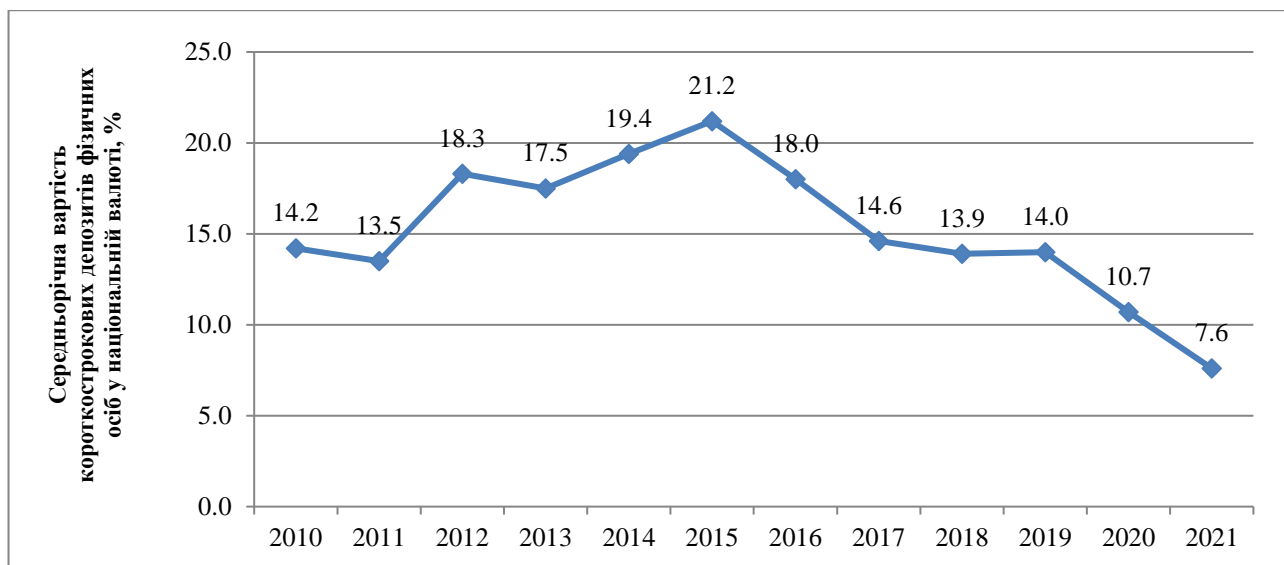

Рис. 2.13. Динаміка відсоткових ставок за гривневими короткостроковими депозитами фізичних осіб, 2010-2021 рр. (побудовано за [60])

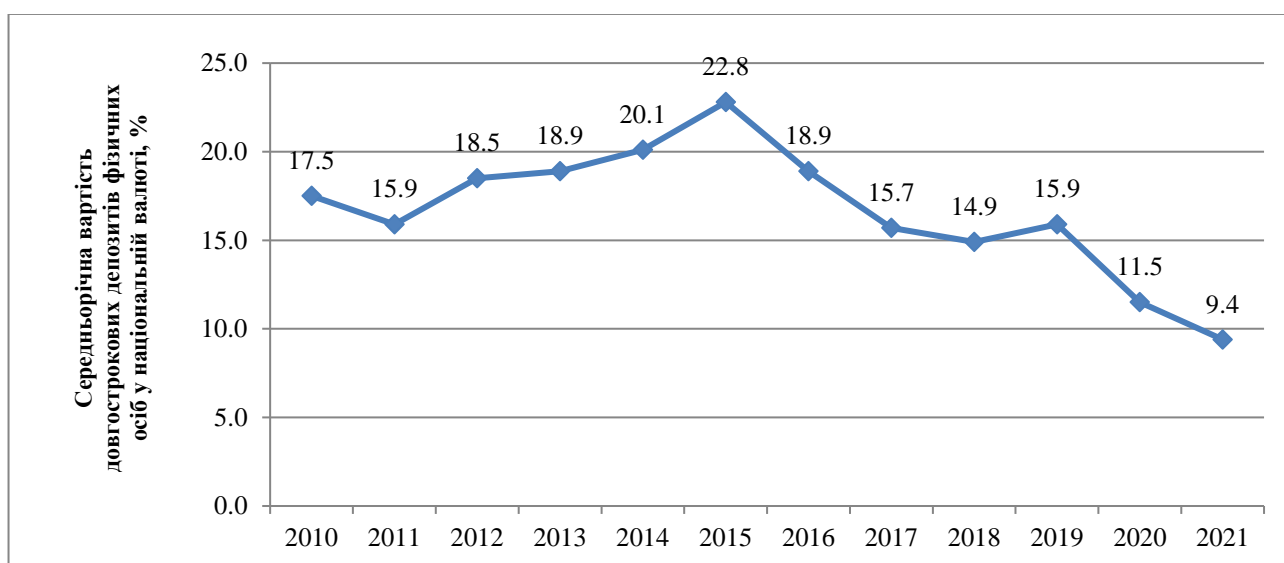

Рис. 2.14. Динаміка відсоткових ставок за гривневими довгостроковими депозитами фізичних осіб, 2010-2021 рр. (побудовано за [60])

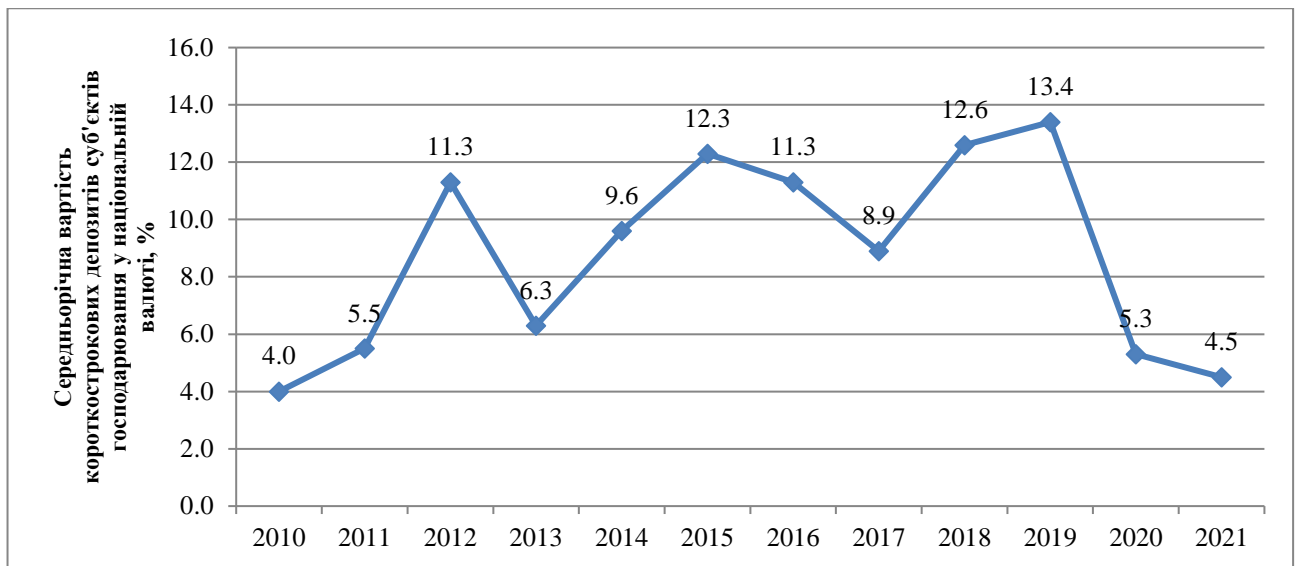

Рис. 2.15. Динаміка відсоткових ставок за короткостроковими депозитами суб'єктів господарювання у національній валюті, 2010-2021 рр. (побудовано за [60])

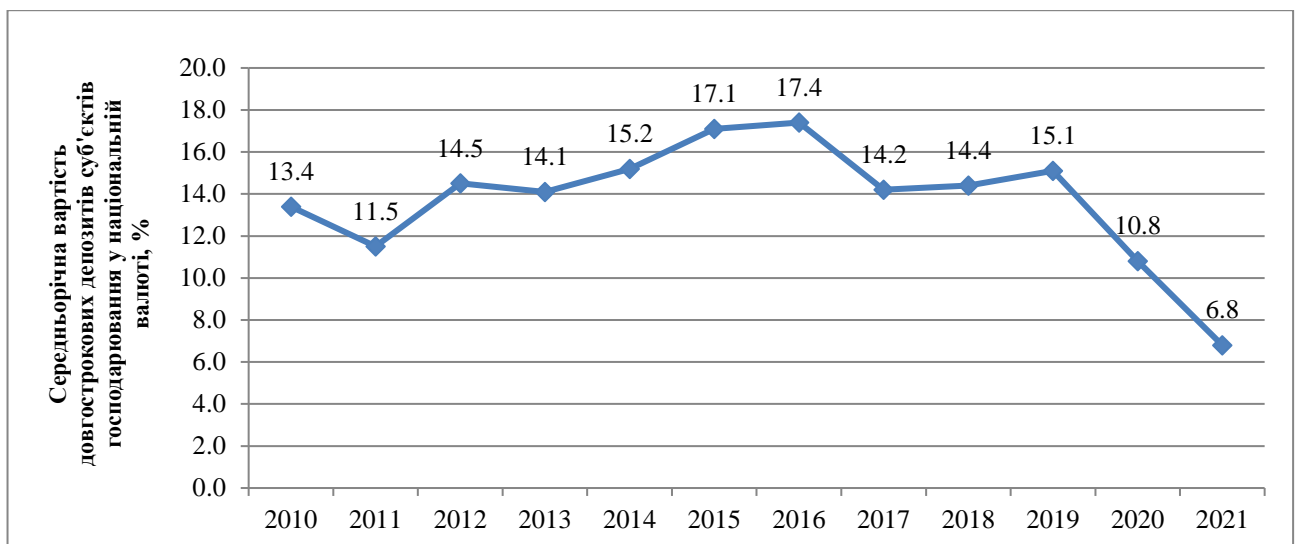

Рис. 2.16. Динаміка відсоткових ставок за довгостроковими депозитами суб'єктів господарювання у національній валюті, 2010-2021 рр. (побудовано за [60])

Виходячи з даних рис. 2.15-2.16, також можна зробити, на наш погляд, об'єктивний висновок стосовно підтвердження теоретичних висновків науковців щодо наявності логічного взаємозв'язку між відсотковими ставками за депозитами та терміном їх погашення: «довший термін вкладень – вищий відсоток за депозитами», і навпаки.

Вищенаведені інтерпретації «кривих доходностей» у їх класичному варіанті, а також проведений аналіз динаміки відсоткових ставок за коротко- та довгостроковими депозитами, зумовили необхідність емпіричної перевірки специфіки «кривих доходностей» на вітчизняному досліджуваному ринку (рис. 2.17). Рис. 2.17 побудований нами за офіційними даними НБУ щодо процентних ставок за непогашеними депозитами, зокрема, домашніх господарств (у розрізі термінів погашення).

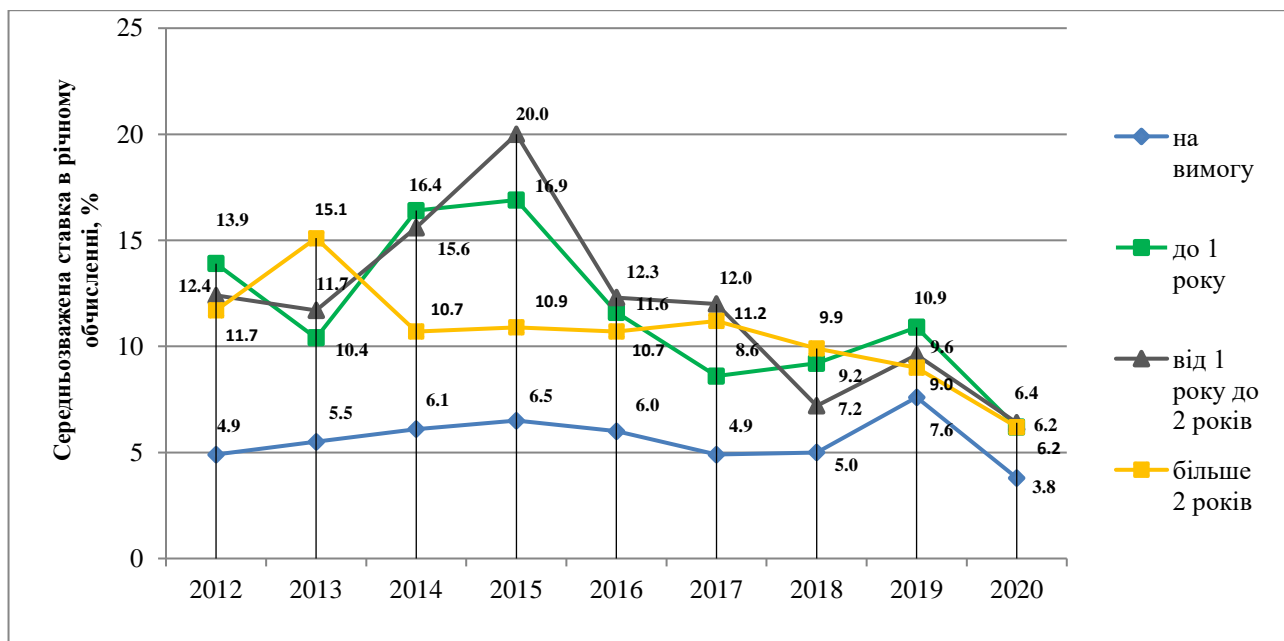

Рис. 2.17. Динаміка відсоткових ставок на депозитному ринку України за 2012-2020 рр. (у розрізі термінів дії депозитів фізичних осіб) (побудовано автором за [65])

Згідно з теорією, цілком логічним є висновок, що довший термін дії депозитної угоди повинен супроводжуватися вищими відсотковими ставками за депозитами, оскільки пов'язаний з вищим рівнем ризику вкладень коштів, аніж у менш тривалому періоді часу. Зрозуміло, що за таких умов вкладник коштів «сподівається» на отримання певної компенсації за ризик. Відповідно, платою за ризик є вищий рівень відсоткової ставки. Однак, виходячи з рис. 2. 17 бачимо, що довші за терміном дії депозити не завжди характеризуються вищими відсотковими ставками. Це підтверджується нестандартною «горбатою»

прибутковістю депозитів, яка відображена, зокрема, на рис. 2.18. На нашу думку, така нестандартність «кривої доходності» у даному випадку зумовлена впливом зовнішнього (макроекономічного) фактора депозитного ринку, яким є зростання рівня інфляції. Саме така траєкторія «кривої доходності» у 2013 р. зумовлена очікуваннями з боку суб'єктів національної економіки суттєвого прискорення майбутніх темпів інфляції під впливом неефективної політики уряду. Така ж поведінка відсоткових ставок спостерігалась на вітчизняному ринку депозитів фізичних осіб і у 2018 році (рис. 2.19).

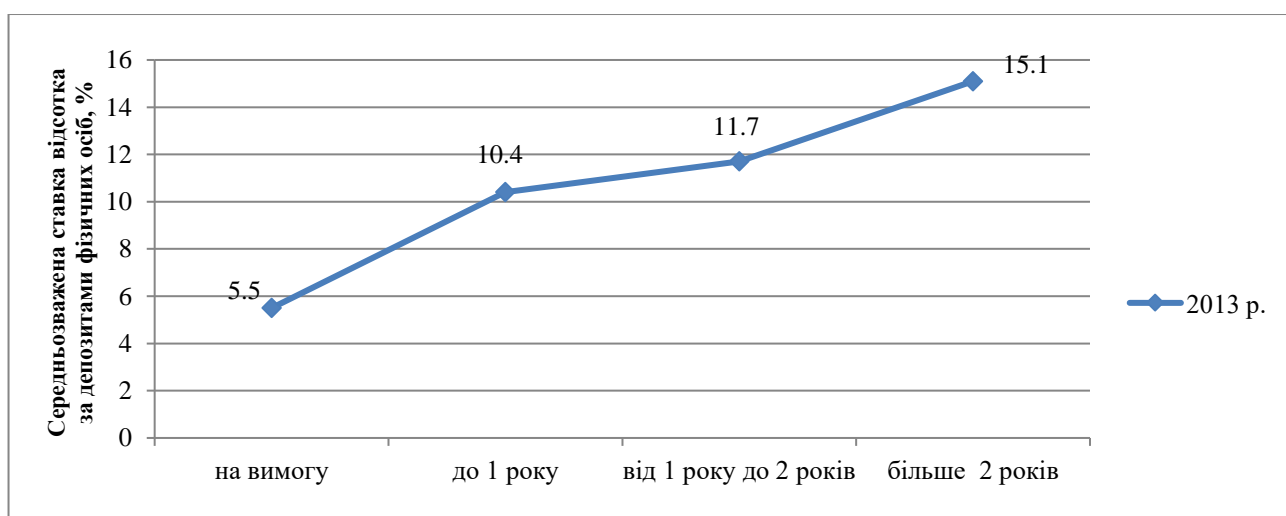

Рис. 2.18. Рівень відсоткової ставки за депозитами фізичних осіб в Україні (у розрізі термінів дії депозитної угоди) у 2013 р., % (побудовано автором за [65])

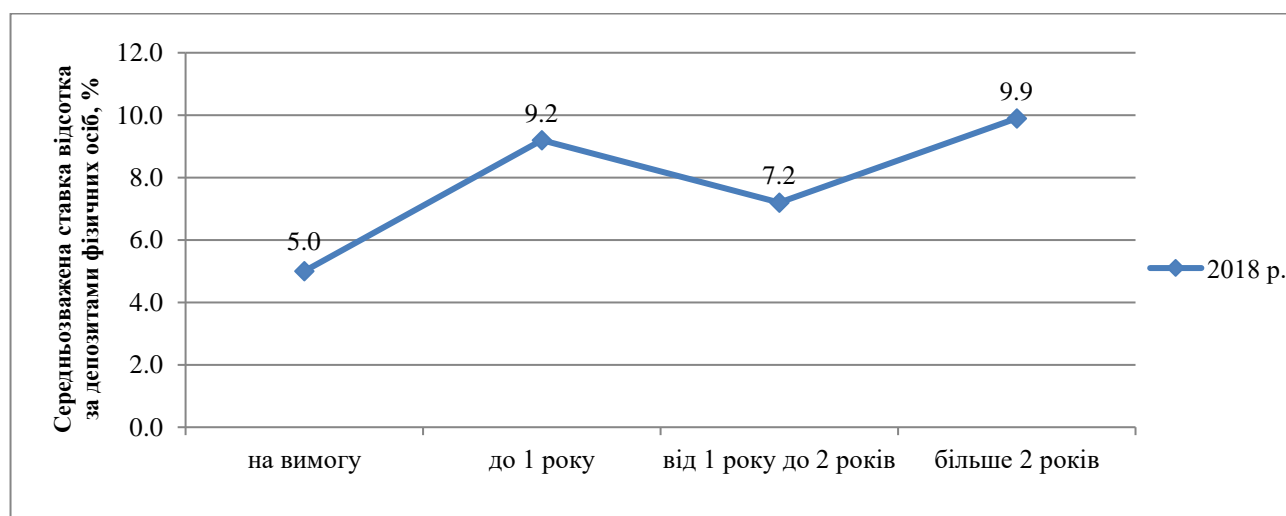

Рис. 2.19. Рівень відсоткової ставки за депозитами фізичних осіб в Україні (у розрізі термінів дії депозитної угоди) у 2018 р., % (побудовано автором за [65])

Якщо розглянути реакцію відсоткових ставок, наприклад, у 2014-2016 та 2020, рр., то вона слугує чітким віддзеркаленням кризових явищ в економіці, зумовлених різними причинами, зокрема впливом російської агресії та поширенням пандемії Covid-19 (рис. 2.20-2.23). «Крива доходності» хоча й подекуди є менш «горбатою» (у класичному розумінні), однак демонструє певний нахил, що підтверджує збереження тенденції зростання інфляції.

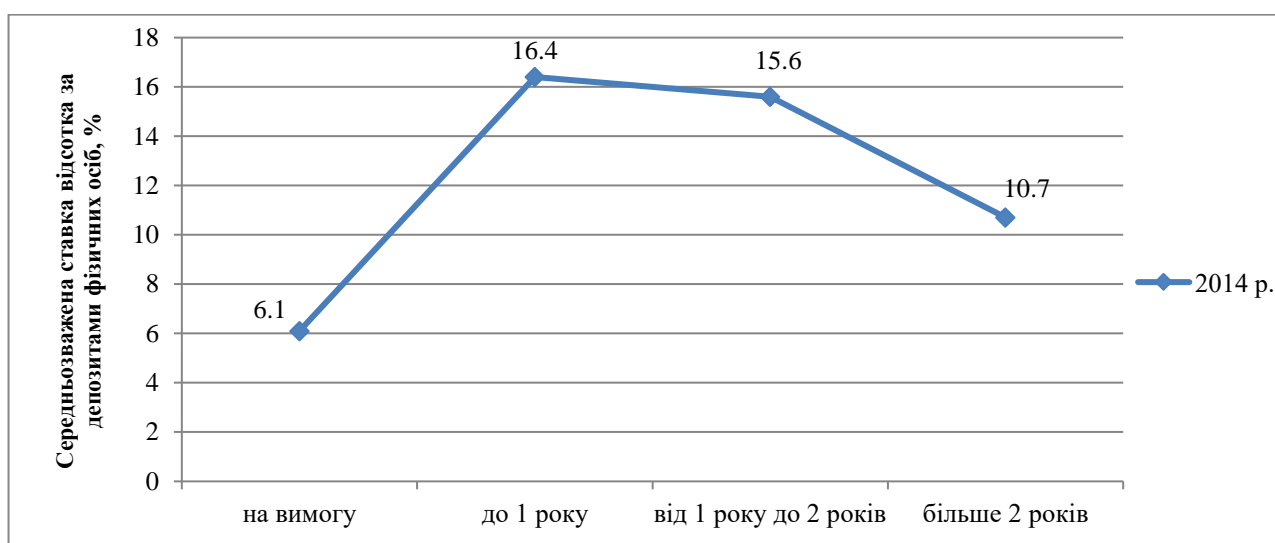

Рис. 2.20. Рівень відсоткової ставки за депозитами фізичних осіб в Україні (у розрізі термінів дії депозитної угоди) у 2014 р., % (побудовано автором за [65])

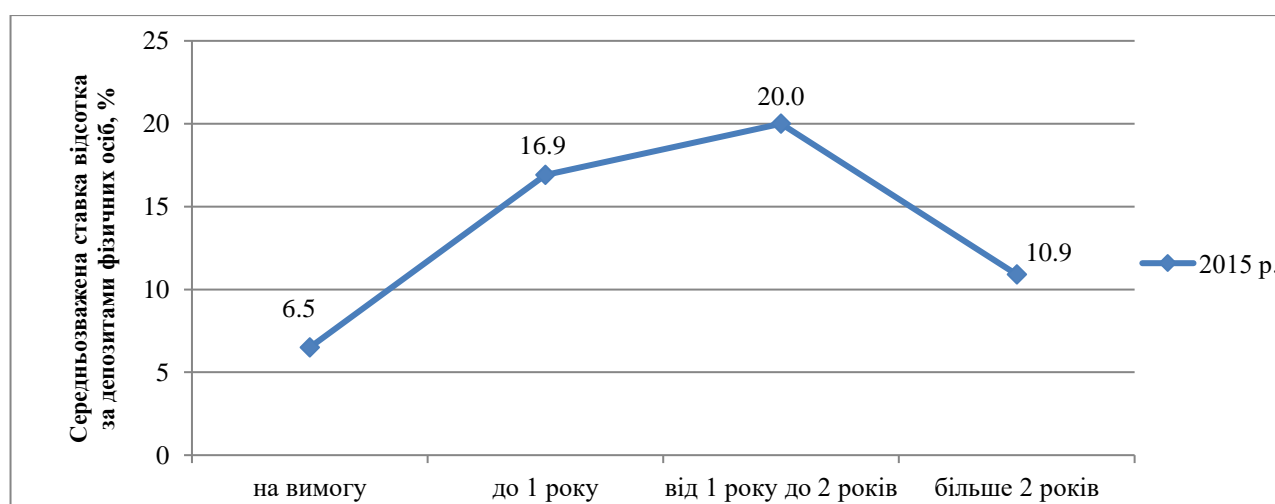

Рис. 2.21. Рівень відсоткової ставки за депозитами фізичних осіб в Україні (у розрізі термінів дії депозитної угоди) у 2015 р., % (побудовано автором за [65])

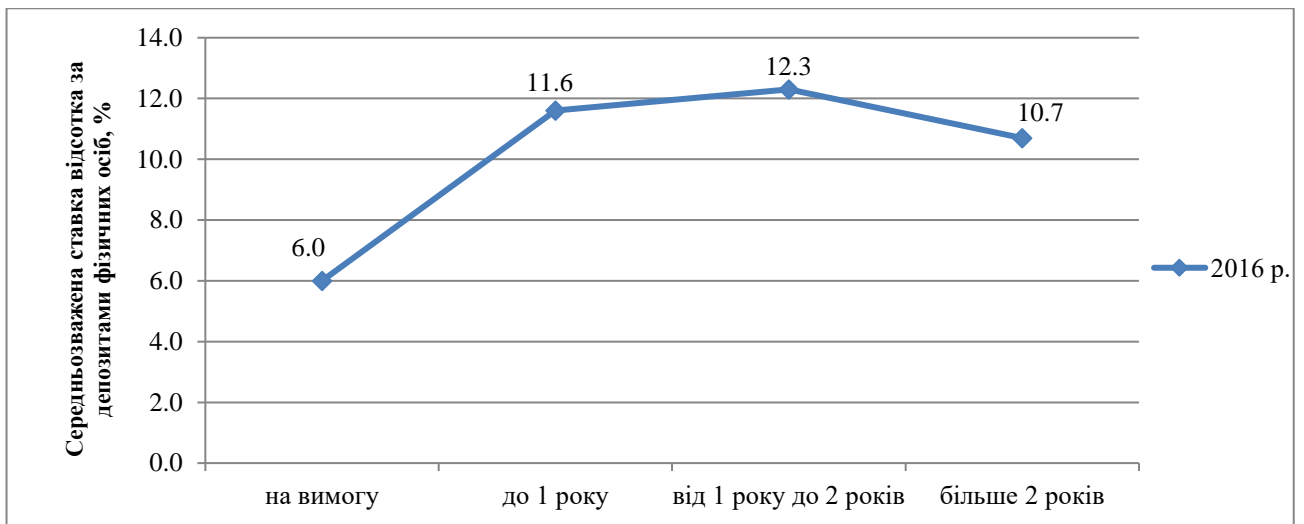

Рис. 2.22. Рівень відсоткової ставки за депозитами фізичних осіб в Україні (у розрізі термінів дії депозитної угоди) у 2016 р., % (побудовано автором за [65])

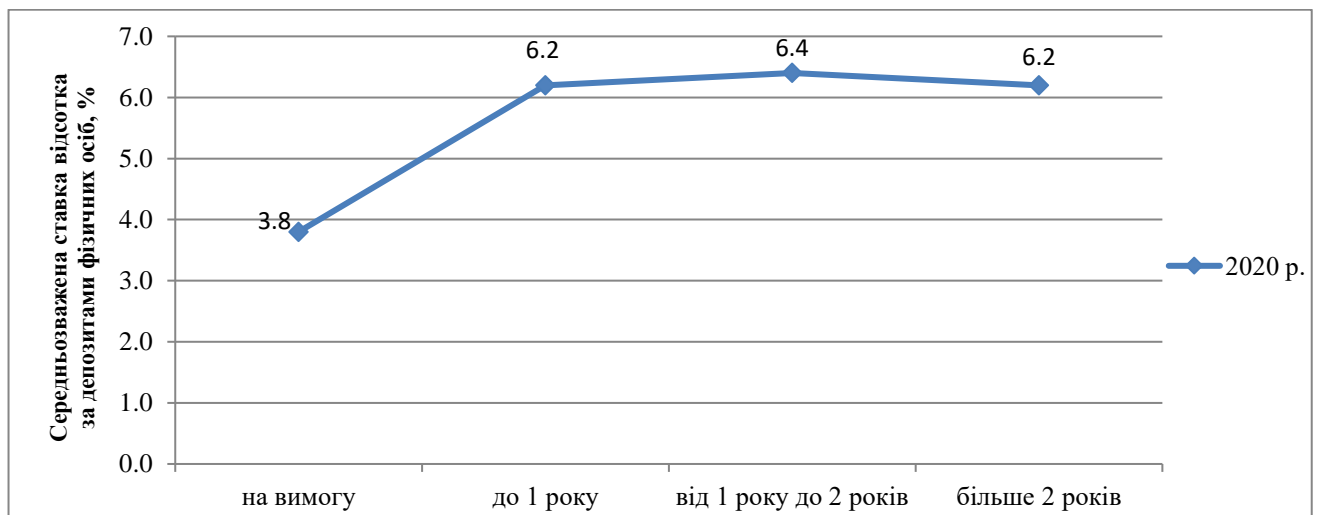

Рис. 2.23. Рівень відсоткової ставки за депозитами фізичних осіб в Україні (у розрізі термінів дії депозитної угоди) у 2020 р., % (побудовано автором за [65])

Не дивлячись на те, що в Україні банківські депозити є одним із найпростіших інструментів заощадження тимчасово вільних коштів, вони, на жаль, не здатні врятувати їх від знецінення. Споживча інфляція, зокрема, за підсумками 2022 року в Україні становила близько 27%. Незважаючи на те, що за прогнозами НБУ у 2023 році вона становитиме близько 19%, дохідність депозитних вкладів у національній валюті, не перевищить цього рівня [71]. Тобто, якщо взяти до уваги той факт, що відсоткові ставки за гривневими депозитами за

період з грудня 2022 р. до березня 2023 р. демонстрували позитивну динаміку (від 6% до 19,5% річних у гривні (загалом у банківській системі) [25], сплата 19,5% податків з доходу забезпечить вкладнику в середньому близько 8-10% чистого доходу від суми вкладу. Виходячи з цього, НБУ має на меті продовжувати стимулювати банки в напрямку підвищення ставок за депозитами задля підвищення мотивації українських громадян зберігати власні заощадження на депозитних рахунках, що, слугуватиме позитивним чинником стабілізації обмінного курсу та врівноваження попиту та пропозиції на грошовому ринку [71].

Таким чином, лише зважений аналіз депозитних продуктів та цін на них забезпечує можливість для потенційного вкладника тимчасово вільних коштів прийняти правильний вибір щодо вкладень, та, загалом, вплинути на покращення власного добробуту.

Висновки до розділу 2

Виявлення специфіки моделі вітчизняного депозитного ринку ґрунтується, насамперед, на з'ясуванні тенденцій, пов'язаних з динамікою кількості банків. Скорочення їх кількості в Україні, яке відбулось за період 2014–01.01.2023 рр. (зі 147 до 67, відповідно), у першому наближенні може слугувати підтвердженням підвищення рівня монополізації банківського сектору в контексті здійснення депозитної діяльності, що, зокрема, може бути пов'язане з функціонуванням «системно важливих банків». Останні, внаслідок зростання ринкової концентрації обсягів діяльності, здатні набувати вищого статусу та привабливості з-поміж інших суб'єктів досліджуваного ринку.

Достеменне обґрунтування типу ринкової структури вітчизняного депозитного ринку зумовило необхідність застосування нами низки відомих у світовій та вітчизняній практиці методик перевірки рівня монополізації. Зокрема, проведені обрахунки коефіцієнта концентрації у випадку 5-ти, 10-ти та 20-ти найбільших українських банків за період 2018-01.02.2023 рр. продемонстрували коливання даного показника в межах 0,59-0,61, 0,77-0,8, та 0,9-0,93, відповідно,

що засвідчує у випадку 5-ти банків середню концентрацію (40-70%), а – 10-ти та 20-ти – високий її рівень (70%-100%). Однак, внаслідок спрощеного характеру коефіцієнта концентрації, який не враховує відмінностей у випадку домінування одного «гравця» і, наприклад, рівномірного розподілу сфер впливу у випадку 4-х інших потужних суб'єктів досліджуваного ринку, аналіз рівня монополізації банківського сектору в контексті здійснення банками депозитної діяльності доповнено нами обрахунком індекса Херфіндаля-Хіршмана. Його значення на рівні 1117,2 (станом на 01.02.2023 р.) засвідчує помірну концентрацію досліджуваного ринку, що не потребує додаткової перевірки на предмет необхідності злиттів.

При визначенні особливостей моделі вітчизняного депозитного ринку нами також з'ясовано, що українські банки, з одного боку, у розрізі пропозиції схиляються до оферування близьких за змістом депозитних продуктів, а з іншого, вдаються до їх модернізації під впливом дій конкурентів. З огляду на це, досліджуваний ринок демонструє ознаки моделі монополістичної конкуренції.

За результатами емпіричної перевірки залежності між термінами депозитів (на вимогу, до 1 року, від 1 до 2-х років та понад 2 роки) та рівнями середньозважених відсоткових ставок (в річному вимірі) за період 2012-2021 рр., нами виявлена невідповідність «кривих доходностей» на досліджуваному ринку (за виключенням 2014-2016 та 2020 років) класичним варіантам їх відображення («нормальній», «пласкій», «горбатій» чи «оберненій» кривій доходності) та зроблена спроба інтерпретації чинників «спотворення», якими є, зокрема, кризові явища в економіці, зростання темпів інфляції, поширення пандемії Covid-19, вплив російської агресії тощо.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВ ЩОДО ЗАЛУЧЕННЯ ДЕПОЗИТНИХ КОШТІВ

Депозитна політика, як відомо, відображає комплекс стратегічних і тактичних заходів комерційних банків щодо організації та управління депозитним процесом, який передбачає залучення грошових ресурсів на умовах повернення зі сплатою відсотків. Вужче розуміння депозитної політики зводиться до ототожнення її зі стратегією і тактикою банку в частині організації депозитного процесу з метою забезпечення його ліквідності, важливість якої не викликає сумнівів, оскільки розміри і структура пасивів визначають можливості банку щодо здійснення ним активних операцій як за ступенем ризику, так і за строками вкладень коштів. Водночас, характер активних операцій, попит на кредити з боку клієнтів банку є визначальними в питанні формування адекватної ресурсної бази, ключову роль в якій відіграють саме депозити. З огляду на це, депозитна політика повинна ґрунтуватись на принципі стійкості ресурсної бази, яка передбачає надійність ресурсних джерел, зокрема, у вигляді строкових депозитів. Саме завдяки ним банки в межах визначеного терміну дії депозитної угоди та за умови адекватного резервування здатні вільно маневрувати залученими ресурсами. Як засвідчує світовий досвід, найнадійнішим ресурсом для банків, з точки зору стійкості, є депозити фізичних осіб, за якими спостерігаються значно менші рухи коштів, аніж, наприклад, за депозитами юридичних осіб.

В реальній економічній дійсності вплив багатьох макро- та мікроекономічних факторів на депозитний ринок (розглянутих у §1.2 даної кваліфікаційної роботи) зумовлює необхідність оптимізації депозитної політики банків, спрямованої на максимальне задоволення цільових потреб клієнтів через розроблення і запровадження модифікацій депозитних продуктів та технологічних інновацій в обслуговуванні роздрібних клієнтів.

При обґрунтуванні напрямів оптимізації політики банків щодо залучення депозитних коштів важливо, насамперед, сконцентрувати увагу на ключових

елементах управління депозитними операціями, якими є стратегія, тактика та контроль, що, у підсумку, підпорядковані загальним банківським вимогам поєднання ліквідності, доходності та ризику (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Складові політики банків стосовно залучення депозитних коштів

Складові депозитної політики	Мета	Зміст
1. Банківська стратегія щодо обґрунтування напрямків залучення депозитних коштів	забезпечення зростання клієнтської бази у довгостроковій перспективі та підвищення конкурентоспроможності внаслідок надання якісних банківських послуг, які найбільшою мірою відповідають очікуванням клієнтів та забезпечують банку отримання прибутку	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечення отримання банківського прибутку через подальше розміщення депозитних коштів або створення умов для одержання прибутку в майбутньому; • забезпечення конкурентних переваг на певних сегментах депозитного ринку
2. Тактика банку щодо формування ресурсної бази	залучення якнайбільших обсягів грошових коштів за низькою ціною (за умови забезпечення ліквідності банку)	<ul style="list-style-type: none"> • підтримання необхідного рівня ліквідності; • диверсифікація суб'єктів депозитних операцій; • розширення пропозиції депозитних продуктів, їх диверсифікація (за сумами внесків, валютою, строковістю тощо); • мінімізація вільних коштів на депозитних рахунках; • гнучка процентна політика; • підвищення якості обслуговування; • підвищення ефективності управління персоналом
3. Контроль за провадженням депозитної політики	максимальний рівень задоволення потреб клієнтів	<ul style="list-style-type: none"> • контроль за якістю надання депозитних послуг (швидкість, зручність, мобільність, додаткові послуги, культура обслуговування); • контроль за економічною ефективністю депозитної політики, оцінювання ресурсної бази (обсягів, структури, основних тенденцій у змінах складових)

Джерело: складено на основі [38].

Будь-яка стратегія залучення депозитних коштів ґрунтується, насамперед, на аналізі депозитного ринку, що передбачає вивчення потреб споживачів, депозитних політик конкурентів, впливу політики НБУ на стан депозитного ринку

та тенденцій його розвитку. Ще одним важливим етапом вироблення ефективної депозитної стратегії є визначення цільових ринків задля завоювання конкурентних ринкових позицій з метою мінімізації депозитних ризиків. Водночас депозитна політика повинна бути спрямована на оптимізацію управління депозитним і кредитним портфелями банку, що передбачає взаємне узгодження між депозитними та кредитними операціями за сумами та термінами депозитів та кредитних позик. Успішною вважається така депозитна банківська стратегія, яка сприяє підтримці ліквідності банку та підвищенню його стійкості. Баланс «дорогих» та «дешевих» депозитних продуктів повинен підтримуватись на рівні, який би забезпечував рентабельність банківської установи та ліквідність балансу коштів.

З метою підвищення привабливості депозитних програм для власників тимчасово вільних коштів банки вдаються до різного роду стратегій, які б уможлилювали одержання клієнтами вищих прибутків. Доволі актуальними з них, на нашу думку, є: стратегія «лояльності банку», «стратегія сходин» та «стратегія самообслуговування». Лояльність, як відомо, відображає високий рівень прихильності споживача до певного продуцента товару чи послуги, що є наслідком узагальнених відчуттів, емоцій, думок, характеризується низьким порогом його чутливості до товарів-конкурентів, заснований на довірі, взаємній вигоді та побудові довготривалих відносин. «Стратегія лояльності» з боку банку передбачає лояльне ставлення до клієнтів, які йому довіряють, що може проявлятися, зокрема, шляхом застосування спеціальних пропозицій для осіб, які виявляють бажання внести значну суму коштів на депозитний рахунок. У даному випадку бонусами є:

- збільшення відсоткової ставки (як грошова винагорода за суму внеску);
- персональне обслуговування;
- преміальна картка банку (з безоплатним терміном обслуговування);
- кращі умови кредитування тощо.

У випадку, якщо такий депозит розрахований на тривалий термін, відсоткова ставка також може збільшуватися. І за умови подальшого продовження

депозитної угоди з цією ж банківською установою, клієнт може розраховувати на підвищення ставки до 1%.

«Стратегія сходин» базується на можливості для клієнта вкласти невелику суму коштів на депозит з правом подальшого його поповнення (у випадку появи вільних коштів). Однак замість відкриття одного рахунку, із зарахуванням на нього значної суми внеску, клієнти, розбиваючи її на менші частини, можуть відкривати декілька депозитних рахунків із певним часовим лагом. У випадку закінчення терміну дії однієї депозитної угоди клієнт вносить усю суму на інший депозит, термін дії якого ще не закінчився. Ця стратегія нагадує рух сходинами, внаслідок якого відбувається фіксація високої відсоткової ставки за тривалий термін зберігання коштів.

«Стратегія самообслуговування» набуває стрімкого поширення, демонструючи перехід банків на автоматизовані системи роботи, які заохочують клієнтів до самостійного використання банківських послуг. Це дає можливість клієнтам заощадити час та кошти, оскільки дана стратегія нівелює необхідність їх безпосереднього звернення до відділень банків та спілкування з менеджером з метою оформлення депозитної угоди. Така стратегія виглядає доволі привабливою з огляду на забезпечення можливостей отримання клієнтами бонусів у вигляді вищої відсоткової ставки за депозитом чи додаткових пільг у випадку використання спеціальних форм на офіційних сайтах банків або у відповідних мобільних додатках. Упродовж доволі тривалого часу обсяги залучення банками депозитів фізичних осіб були тим вищими, чим розгалуженішою була мережа їх відділень. Однак, зі зростанням доступності банківських послуг онлайн цінність фактору мережі поступово знижується. Зокрема, в Укрексімбанку з 2022 року запроваджена можливість відкриття та пролонгації депозитів із використанням мобільного додатку. У такий спосіб в сукупності з додатковим бонусом до відсоткової ставки умови вкладів стали привабливішими для клієнтів, а фактор місцезнаходження відділення банку – неважливим [18]. За даними фахівців Укрексімбанку, в січні 2023 року близько половини (за кількістю) та третини (за обсягами) нових вкладів були оформлені через мобільний додаток, а в лютому

обсяги таких депозитів перевищили перший мільярд грн. [18]. Загалом депозити онлайн характеризуються низкою переваг, які відображають, по-перше, економію часу (особливо у випадку непередбачуваної зайнятості менеджерів банківських відділень, пропускну здатності кас, проблеми поєднання клієнтом власного робочого графіка з годинами роботи відділень банку), по-друге, безпеку (кількахвилинний безготівковий переказ коштів убезпечує від необхідності «доставки» значних сум «живих» грошей до банківської установи, ідентифікація клієнта за допомогою SMS-підтвердження з кодом слугує захистом від шахрайства), по-третє, прозорі умови відкриття депозиту (більшість банків на своїх офіційних інтернет-сайтах відображають типові угоди, з якими легко ознайомитись у будь-який зручний час, з'ясування окремих моментів стосовно відкриття депозиту можливе за звернення до колл-центрів чи безпосередньої онлайн-підтримки на сторінці банку), по-четверте, цільове призначення рахунку (онлайн-депозит є інструментом реалізації планів у майбутньому з одночасним збільшенням коштів, які відкладаються, фактично це шанс здійснення фінансових сподівань без докладання зусиль), по-п'яте, додаткові бонуси / збільшені відсоткові ставки, розмір яких залежить від депозитної політики конкретного банку. Окрім цього ризики відкриття депозитів онлайн є мінімальними, оскільки банки, які зацікавлені в зростанні такого виду послуг, дбають про безпеку клієнта, безпосередньо надаючи інформацію про депозит ФГВФО. При цьому спосіб зарахування коштів на депозитний рахунок не впливає на черговість подачі такої інформації, а до уваги береться лише дата укладення угоди. У випадку банкрутства банківської установи власник депозитного вкладу подає до ФГВФО заяву із зазначенням назви банку та особистих даних.

Незважаючи на різноманітні стратегії оптимізації банківської діяльності, зокрема в аспекті залучення депозитних коштів, найкращим вибором, на нашу думку, є поєднання цифрових технологій та фізичної взаємодії банків з клієнтами. У даному випадку цілком очевидними є переваги для обох зацікавлених сторін, які криються, зокрема у: лояльності клієнтів, оскільки у випадку здійснення простої операції немає потреби безпосередньо звертатися до відділення банку;

відсутності черг; створенні можливостей скористатися банківськими послугами у будь-якому місці та у зручний час; інтеграції цифрових рішень з фізичними каналами продажу; зменшенні навантаження на відділення та збільшенні ефективності роботи банківських працівників. Зокрема, за даними департаменту електронної комерції «Ощадбанку», до весни 2021 року 70% усіх клієнтів підключилися до мобільних додатків, за якими передбачена послуга з обслуговування депозитів. Окрім цього, практично в усіх відділеннях великих банків в Україні функціонують центри самообслуговування. У випадку, наприклад, «Райффайзен Банку» – це «міні-відділення», які оснащені терміналами самообслуговування (депозитним банкоматом та інформаційним кіоском), в яких клієнти банку, власники платіжних карток Visa, MasterCard або ПРОСТІР можуть здійснювати банківські операції самостійно, не потребуючи допомоги з боку працівників відділення. Однією із послуг такого інформаційного центру є поповнення депозитів та встановлення послуги автоматичного поповнення рахунку (власного або іншого).

На наш погляд, в контексті оптимізації депозитної політики банкам важливо вчасно та адекватно реагувати на виклики, пов'язані з кризовими явищами, що повинно відображатись у відповідних стратегіях, зокрема, розвитку, диверсифікації, утримання наявної клієнтської бази («стратегія проникнення»), а також впровадження новачійних продуктів / послуг («інноваційна стратегія»). Якщо вдасться до аналізу поведінки домашніх господарств та суб'єктів господарювання під час кризи, то можна відстежити певні, притаманні їй (поведінці) особливості, які позначаються на формуванні депозитної бази банків (табл. 3.2). Відтак, виходячи з табл. 3.2, можемо констатувати, що діяльність банків на депозитному ринку, насамперед, залежить від поведінки населення (домашніх господарств) та суб'єктів господарювання, а також зваженої депозитної політики, яка попри все повинна включати елементи соціальної відповідальності. З-поміж принципів останньої важливими, на нашу думку, є:

– принцип відкритості та прозорості у відносинах з клієнтами, партнерами, найманими працівниками, представниками влади, який окрім цього передбачає

дотримання прозорості у фінансовій звітності, сплаті податків, виплатах офіційної заробітної плати банківським працівникам тощо;

– принцип забезпечення інтересів майбутніх поколінь в аспекті досягнення стійкого розвитку, за якого банки причетні до вирішення економічних, соціальних, екологічних проблем життєдіяльності суспільства;

– принцип діалогу із зацікавленими сторонами задля покращення банківських послуг і соціальної діяльності, а також підвищення рівня довіри до банку.

Таблиця 3.2

Особливості поведінки споживачів на депозитному ринку, зумовлені кризовими явищами

Детермінанти поведінки споживачів на депозитному ринку	Докризовий період	Посткризовий період	Поведінкові реакції споживачів
Строковість депозитів	від 6 місяців до 1 року	до 3-х місяців	схильність до менших термінів вкладень коштів; можливість вибору кінцевої дати депозитної угоди
Валюта вкладу	перевага гривневих депозитів	в структурі депозитів відбувається зростання їх частки в іноземній валюті	активна диверсифікація депозитного портфелю за видами валют
Умови депозиту	найвищі відсоткові ставки з можливістю поповнення депозиту	можливість зняття коштів та рівень відсоткових ставок	пріоритет щодо зняття готівки з депозитних рахунків; підвищення відсоткової ставки за збільшення суми депозиту
Стратегічні рішення	більш-менш рівномірний розподіл клієнтів у розрізі банків відповідно до їх стратегій	чіткий розподіл клієнтів депозитного ринку на «вкладників» та «гравців»	одна частина клієнтів («гравці») обирають банки, які пропонують високі відсоткові ставки, інша («вкладники») – гарантії та стабільність

Джерело: складено за [38, с. 836].

В процесі оптимізації політики щодо залучення коштів на депозитні рахунки для банків вкрай важливо враховувати вплив факторів, які здатні сприяти розширенню як частки клієнтської, так і депозитної ресурсної бази. До таких

варто віднести врахування рівня доходів населення та інфляції в масштабах країни; вплив політики НБУ та уряду; позитивні зрушення в обслуговуванні клієнтів у ході поточного спілкування та під час їх перебування у відділенні; покращення умов з виконання депозитної угоди; постійне та систематичне зниження ризиків, пов'язаних із прийняттям нераціональних рішень в межах депозитної угоди; застосування різного роду заохочень у роботі з клієнтами – реклами, безкоштовних додаткових послуг у випадку укладення депозитної угоди, розташування філій у місцях, наближених до клієнтів тощо.

Оптимізувати політику банків в напрямку залучення депозитних коштів неможливо також без урахування низки перешкод, властивих українським економічним реаліям, які негативно впливають на ефективність цього процесу. До них належить, насамперед, низький рівень реальних доходів населення, які залишаються після витрат на поточне споживання (рис. 3.1, 3.2).

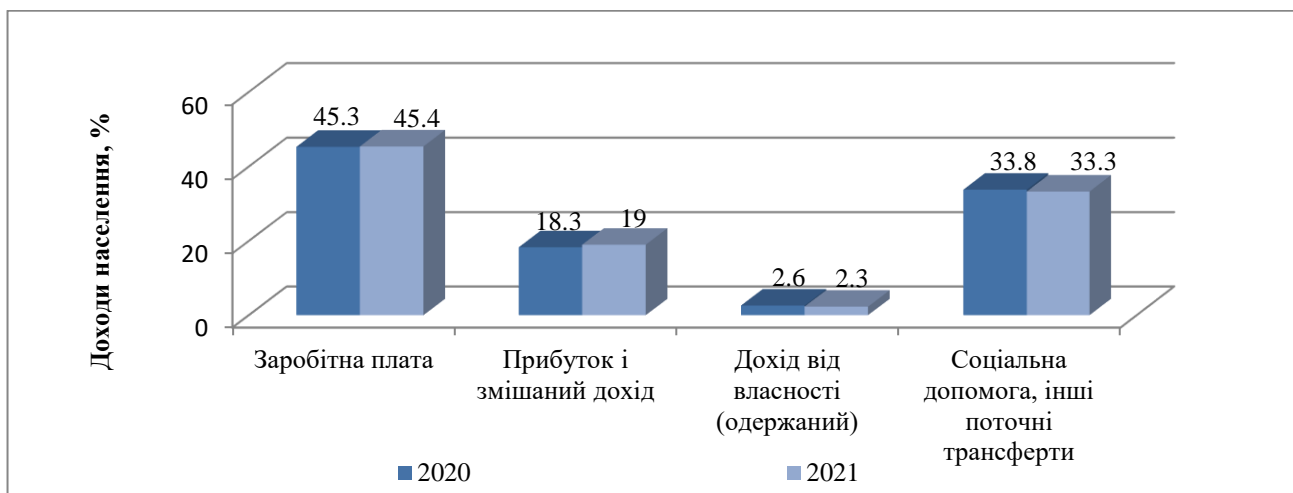

Рис. 3.1. Структура доходів населення України у 2020, 2021 роках, % [28].

За даними Державної служби статистики України, зокрема, у 2021 році витрати населення (4876,0 млрд. грн.) перевищили його доходи (4698,6 млрд. грн.), фактично відображаючи зменшення величини заощаджень на суму у 177,4 млрд. грн. [28]. Відповідно, обсяг вільних коштів, які могли б бути розміщені на депозитних рахунках, менший, ніж потенційно можливий.

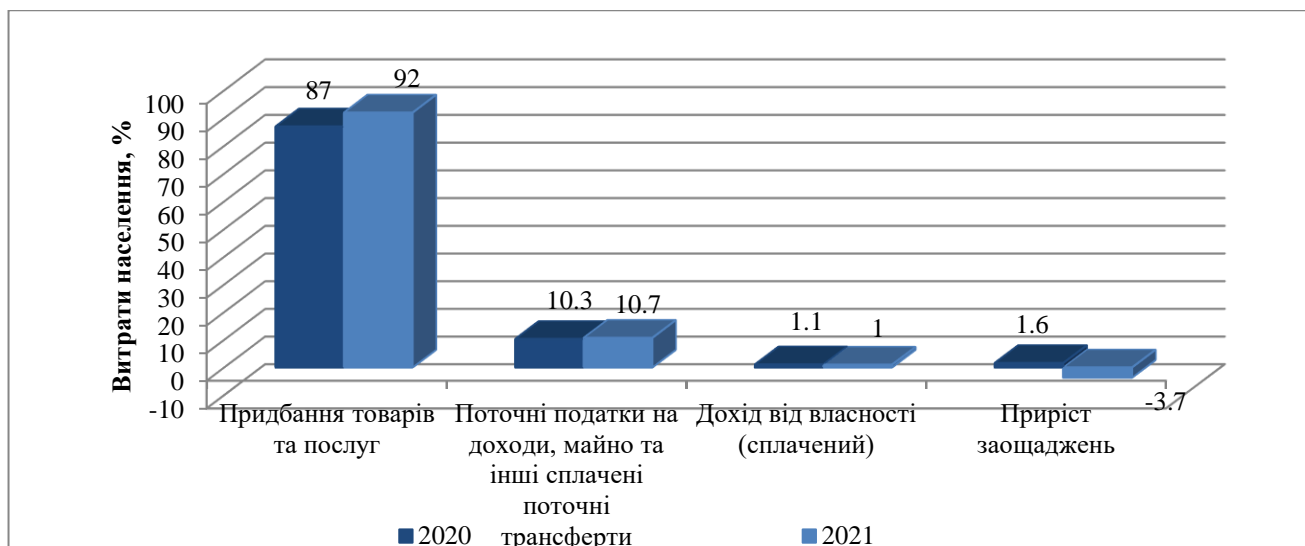

Рис. 3.2. Структура витрат населення України у 2020, 2021 роках, % [28].

Негативний вплив на прийняття рішень щодо розміщення тимчасово вільних грошових ресурсів на банківських рахунках здійснюють також високі темпи інфляції з огляду на те, що відсоткові ставки за депозитами не покривають її рівня, який, зокрема, за підсумками 2022 року становив 26,6% річних [59]. Для порівняння, середні відсоткові ставки за гривневими депозитами загалом у банківській системі, за даними НБУ, демонстрували зниження у період з 1 січня по 21 лютого 2023 року, а саме: з 11,96% до 11,77% річних (за вкладками до 3-х місяців); з 12,71% до 12,63% річних (за вкладками до 6 місяців) та з 13,43% до 13,28% річних (за вкладками до 1 року) [59]. У випадку великих банків ці ставки часто є ще нижчими. Тому населення не надає перевагу вкладенням коштів на депозитні рахунки, натомість виявляє схильність до придбання товарів тривалого використання або дорогоцінних речей.

Покращенню ситуації із залученням депозитних коштів на досліджуваному ринку, на нашу думку, може сприяти запровадження податкової пільги для вкладників з боку держави. Як відомо, оподаткування депозитів в Україні було запроваджене на законодавчому рівні з метою підтримки державного бюджету у 2014 році за ставкою 15%, яка згодом підвищувалась (20% ПДФО + 1,5% військовий збір у 2015 р. та 18% + 1,5%, відповідно, у 2016 р.). Наразі на розгляді Верховної Ради України перебуває законопроект за №9037, який передбачає

скасування процедури оподаткування депозитних вкладів, що за сумою не перевищують 600 тис. грн. [59]. Запропонованою пільгою, у випадку прийняття відповідного закону, зможе скористатися виключно один власник депозиту з однієї сім'ї. При прийнятті банком рішення стосовно надання вищезазначеної пільги авторами законопроекту пропонується враховувати наявність I та II ступенів родинних зв'язків клієнта (батьки, подружжя, діти, у тому числі усиновлені, брати, сестри, бабусі, дідусі, онуки), а також випадки окремого проживання родичів, які не ведуть спільного господарства. Вочевидь, у випадку прийняття закону про пільгове оподаткування депозитів фізичних осіб зросте навантаження на банківських працівників, які зобов'язані будуть виконувати функції податкового контролю, з'ясовуючи факти наявності у клієнта депозитних рахунків загалом у банківській системі (оскільки в Україні їх кількість законодавчо не обмежена), забезпечуючи збір родоводу вкладника та фіксуючи податкову пільгу лише у випадку визначеного розміру депозиту, що становить 600 тис. грн., а за рештою, відповідно, відмовити у застосуванні останньої. Такий підхід до певної міри є виправданим з огляду на необхідність встановлення запобіжників щодо не доброчесної поведінки з боку клієнтів, які могли б вдатися, наприклад, до подрібнення депозитів чи переоформлення їх на близьких родичів. У даному випадку має місце певна юридична колізія, з огляду на те, що банки, надаючи один одному інформацію про вкладника, вдаються до «порушення банківської таємниці». Однак така норма, відповідно до запропонованого законопроекту, стосуватиметься виключно надання депозитних послуг.

Негативний чинник впливу на депозитний ринок виявляється у вагомій частці тіньового сектору української економіки, яка, за даними фахівців, зокрема за неповний 2021 рік, становила 31% ВВП [16]. Відповідно рух цих коштів поза банківською системою ускладнює їх легалізацію.

Рівень довіри до вітчизняної банківської системи, хоча й доволі високий на даний час (якщо на початку війни поведінка домогосподарств характеризувалася масовою хвилею зняття коштів, то впродовж місяця обсяги депозитів демонстрували зростання, яке за 11 місяців 2022 року загалом становило 19%

[19]), однак банкрутство низки банків та складна економічна ситуація воєнного часу несприятливо позначаються на поведінці вкладників. Але, з огляду на те, що депозити є основним способом акумуляції та нарощування ресурсної бази банків, їм й надалі необхідно підтримувати високий рівень сервісного обслуговування клієнтів, забезпечувати пропозицію нових депозитних продуктів та умов розміщення коштів з метою не лише утримання довіри клієнтів, а й її посилення. Задля оптимізації політики банків у цьому напрямку, на нашу думку, вкрай важливо використовувати адаптовану систему клієнтоорієнтованих взаємозв'язків, яка ґрунтується на принципі двосторонніх збалансованих потоків інформації, що актуалізує пріоритет взаємної довіри.

Важливо також констатувати, що інститут довіри у контексті депозитного ринку об'єднує три рівні, а саме: рівень банківської системи загалом, рівень окремої банківської установи та рівень депозитного продукту. Щодо першого рівня, актуальним вбачається проведення ефективної цінової (процентної) політики, визначальним чинником якої є облікова ставка НБУ – ключова відсоткова ставка – основний індикатор змін у грошово-кредитній політиці, орієнтир вартості залучених та розміщених грошових коштів для банків та інших суб'єктів грошово-кредитного ринку [63]. У випадку другого рівня у побудові ефективних відносин взаємодії комерційних банків з клієнтами ключовим залишається вищезгаданий клієнтоорієнтований підхід, який забезпечує можливості успішного функціонування сучасного банку, основною цінністю і джерелом прибутковості якого є клієнт. Якісно розроблена депозитна політика, яка ґрунтується на індивідуальному підході з урахуванням очікувань клієнтів та розробці нових депозитних послуг, – це шлях до підвищення лояльності з боку клієнтів до банків та створення стійких конкурентних переваг на досліджуваному ринку, що, зокрема, обумовлюється специфікою його моделі (див. § 2.1). Третій рівень довіри, а саме в аспекті вибору клієнтами депозитних продуктів, вочевидь, визначається попередніми двома. Відтак, зокрема у 2022 році в Україні, за результатами дослідження, проведеного глобальною аналітичною платформою GfK (2022, H2), драйверами вибору банку для відкриття депозитів стали:

відсоткова ставка (51%), надійність та стабільність банку (17%), а також гарантія повернення вкладу (4%) [18]. З огляду на забезпечення 100% покриття повної суми вкладів для всіх банків з боку ФГВФО, вочевидь, мав би спостерігатися відтік вкладників до невеликих фінансових установ, які традиційно пропонують вищі ставки за депозитами, аніж великі депозитарії. Однак, як засвідчує банківська статистика, окрім найбільших банків, з великими обсягами бюджетних виплат та широкою мережею відділень, українці залишаються лояльними до визнаних упродовж багатьох років банків-лідерів [18]. Незважаючи на це, інструментом для збереження поточної клієнтської бази та її розширення, повинні ставати нові депозитні продукти, які б найбільшою мірою відповідали потребам клієнтів українських банків, зокрема у період війни. Позитивним кроком на цьому шляху стало запровадження банками депозитів (на підставі нового інструменту НБУ, спрямованого на захист заощаджень від курсових ризиків) з купівлею доларів США за курсом, встановленим НБУ, і обов'язковим продажем валюти після закінчення терміну дії депозитної угоди.

Важливою передумовою підвищення лояльності вкладників до депозитних послуг банків є фінансова інклюзія, яка відповідно до «Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року» [72, с. 14], розробленої НБУ спільно з Міністерством фінансів України, НКЦПФР та ФГВФ, передбачає: підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами; посилення захисту прав споживачів фінансових послуг та підвищення рівня фінансової грамотності населення (табл. 3.3).

Покращення показників фінансової інклюзії, на нашу думку, у перспективі сприятиме підвищенню стійкості національної економіки, скороченню частки запозичень в іноземній валюті та підвищенню обсягів гривневих депозитів у банківській системі.

Залученню депозитів та управлінню депозитним портфелем сприятиме також поглиблення інновацій у наглядових та регуляторних технологіях у вигляді, зокрема, FinTech, SuperTech та RegTech, які дозволяють фінансовим установам і регуляторам удосконалювати чинні процеси, розширювати коло клієнтів /

піднаглядних суб'єктів, виявляти та попереджувати потенційні ризики в діяльності фінансового сектору, що, у підсумку, позитивно впливатиме на досягнення сталого розвитку фінансового ринку.

Таблиця 3.3

Складові фінансової інклюзії

№ з/п	Складова фінансової інклюзії (стратегічна ціль)	Індикатори виконання	Значення індикатора станом на 01.01.2020 р.	Цільове значення індикатора станом на 01.01.2025 р.
1.	Підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами	Кількість відкритих базових рахунків у розрахунку на одного дорослого	63,0%	80,0%
		Співвідношення величини грошового агрегату M0 (готівки) до ВВП	12,01%	≤7,5%
		Співвідношення безготівкових карткових операцій (включно з P2P) до загальної кількості трансакцій	82,4%	>85,0%
		Співвідношення безготівкових карткових операцій (включно з P2P) до загального обсягу трансакцій	50,3%	65%
2.	Посилення захисту прав споживачів фінансових послуг	Індекс розкриття інформації, включаючи наявність низки вимог стосовно можливостей розкриття	2,0	5,0
		Рівень довіри населення до фінансової системи	близько 10,0%	60,0%
3.	Підвищення рівня фінансової грамотності населення	Індекс рівня фінансової грамотності населення	11,6	12,5

Джерело: складено за [72, с. 25-26].

Аналізуючи особливості досліджуваного ринку, які впливають на депозитну політику та специфіку її оптимізації з боку комерційних банків, важливо сконцентрувати увагу на критеріях (вимогах) оптимальної комбінації ресурсів банку, які можуть бути як загальними, так і специфічними (у випадку індивідуально обраної депозитної політики). Загальні критерії, зокрема, відображають «симбіоз» депозитних, кредитних та інших банківських операцій, спрямованих на підтримку його стабільності, надійності та фінансової стійкості. Підґрунтям для цього слугує формування оптимального депозитного портфеля, який фактично відображає вимоги вкладників депозитних коштів (фізичних осіб і

суб'єктів господарювання), що визначаються критеріями ризиковості, ліквідності та прибутковості (рівнем відсоткової ставки, ризиком щодо вилучення вкладу, ступенем затребуваності депозитних продуктів, терміном та оборотністю кредитних ресурсів тощо). Тобто з точки зору загальних критеріїв оптимальної комбінації ресурсів банку вкрай важливим вбачається узгодження його активів і пасивів (за обсягами, термінами, ступенем ризику, ліквідністю, прибутковістю). Специфічні критерії оптимальної політики банків щодо залучення депозитних коштів характеризуються різноманітністю, включаючи, зокрема, диверсифікацію ресурсів банку задля мінімізації ризиків, диференційований підхід до клієнтів (депозитні пропозиції з урахуванням рівня доходів різних категорій населення), сегментацію депозитного портфеля (у розрізі продуктів, клієнтів, ринків), відмінності у порівнянні з депозитними продуктами конкурентів (за якістю, ціною), ефективне комбінування ресурсів з урахуванням можливостей оптимального поєднання стабільних і «плинних» з них (у бік збільшення перших у депозитному портфелі за умов посилення ризиків), емпіричний аналіз життєвого циклу складових в процесі формування депозитного портфеля в цілому. Застосування вищезазначених специфічних критеріїв оптимальності депозитної політики здійснюється банками на основі індивідуального підходу в залежності від їх розміру, кваліфікації персоналу, собівартості послуг та операцій тощо. Прикладами дотримання цих критеріїв слугують, зокрема, соціально-зорієнтована політика щодо незаможних громадян, диференційований підхід до VIP-клієнтів, ринкова стратегія, яка найкращим чином відповідає уявленням банку про оптимальність у розрізі найширшого охоплення населення, виходячи з регіонального контексту та спеціалізації здійснюваних операцій та послуг.

Оптимізація політики банків щодо залучення депозитних коштів, яка спирається на вищезгадані критерії, передбачає необхідність застосування маркетингових механізмів, пов'язаних із впровадження нових депозитних продуктів, використанням реклами, удосконаленням ціноутворення на депозити тощо. Впровадження нових депозитних продуктів супроводжується для банку певними труднощами, пов'язаними, насамперед, з тим, що їх якість клієнт не

може оцінити відразу, оскільки вона стає зрозумілою лише після завершення терміну дії депозитної угоди, коли клієнт без жодних проблем зможе забрати кошти, або ж розмістити їх на новий термін, чи за новими умовами у випадку вибору іншого депозитного продукту тощо. Приймаючи рішення про відкриття депозиту, клієнт керується нематеріальними чинниками (умовами депозиту, довірою до банківської установи, іміджем банку тощо). У цьому контексті банкам необхідно зважати на те, що ключовим критерієм лояльності клієнтів на досліджуваному ринку слугує кількість повторно укладених або пролонгованих депозитних угод. Задля зростання лояльності банки, зазвичай, застосовують усталений набір маркетингових інструментів (бонуси, акції, подарунки), які, однак, мають тимчасовий характер і здатні забезпечити позитивний ефект у короткостроковому періоді. Основне ж завдання банків на депозитному ринку полягає у побудові маркетингової стратегії, яка б сприяла формуванню довгострокової лояльності з боку клієнтів, що не піддається впливу дій конкурентів (у випадку підвищення ними відсоткових ставок за депозитами чи виведення на ринок нових депозитних продуктів). Важливими факторами формування довгострокової лояльності вкладників є належний рівень корпоративної культури банківської установи, якісне обслуговування, зручний сервіс, налагоджені технологічні процеси, компетентність персоналу, комфортне середовище взаємодії клієнтів і працівників, поєднання економічної та емоційної лояльності.

Позитивними зрушеннями щодо рекламних кампаній на досліджуваному ринку вважаємо введення НБУ з 1 вересня 2020 року вимог до розкриття банками вичерпної інформації про послуги та їх повну вартість для клієнтів [34]. Згідно з цими вимогами банки на вебсайтах та у рекламі, зокрема, зобов'язані подавати правдиву, актуальну та достатню за обсягом інформацію щодо умов депозитів, калькулятор для розрахунку доходів від розміщення коштів на депозит, характеристику депозитної послуги (річна процентна ставка, термін вкладу, валюта та мінімальна сума). Нацбанк щодня здійснює моніторинг вебсайтів і реклами банків, контролює дотримання вимог до розкриття інформації. За

порушення прав споживачів, відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», передбачено штрафні санкції від 300 до 800 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожне порушення [33].

Орієнтирами в аспекті процентної депозитної політики, насамперед, повинні бути: стабільне та довгострокове зберігання коштів на депозитних рахунках, досягнення адекватного рівня процентного доходу за депозитами, враховуючи рівень інфляції, застосування щодо них плаваючих відсоткових ставок, розмір яких змінюється залежно від ринкової економічної кон'юнктури, сегментація клієнтів відповідно до рівня їх доходів, організація різноманітних акцій для специфічних категорій населення (молоді, малозабезпечених громадян, пенсіонерів). Дотримання цих підходів у реалізації депозитної політики сприятиме зростанню депозитної бази банку.

Концептуалізація маркетингових механізмів зростання депозитної бази відображена на рис. 3.3.

Загалом задля підвищення ефективності маркетингових стратегій залучення депозитних коштів, на нашу думку, банкам доцільно концентруватись на кілька ключових підходах, а саме:

- соціально відповідального маркетингу (використання вебсторінок, соціальних мереж, соціальних медіа, унікального контенту комунікацій «банк-клієнт» щодо просування послуг, підтримка іміджу банку, вплив на цільовий сегмент);
- партнерських стосунків (якісне обслуговування клієнтів, довготривалі взаємовигідні відносини з ними у кредитно-фінансовій сфері, орієнтація на утримання наявних вкладників, розширення клієнтської бази);
- персональних пропозицій депозитних послуг (індивідуальний підхід щодо визначення умов депозитної угоди, орієнтація на довготривалу взаємодію з клієнтами);
- внутрішнього маркетингу (мотивація працівників, підвищення їх кваліфікації);

- «вірусного» маркетингу (заохочення клієнтів до поширення потрібного маркетингового повідомлення іншим потенційним клієнтам задля залучення нових вкладників);
- інтегрованого маркетингу (підвищення фінансової грамотності вкладників, відкрите обговорення в мережах актуальних фінансових питань).

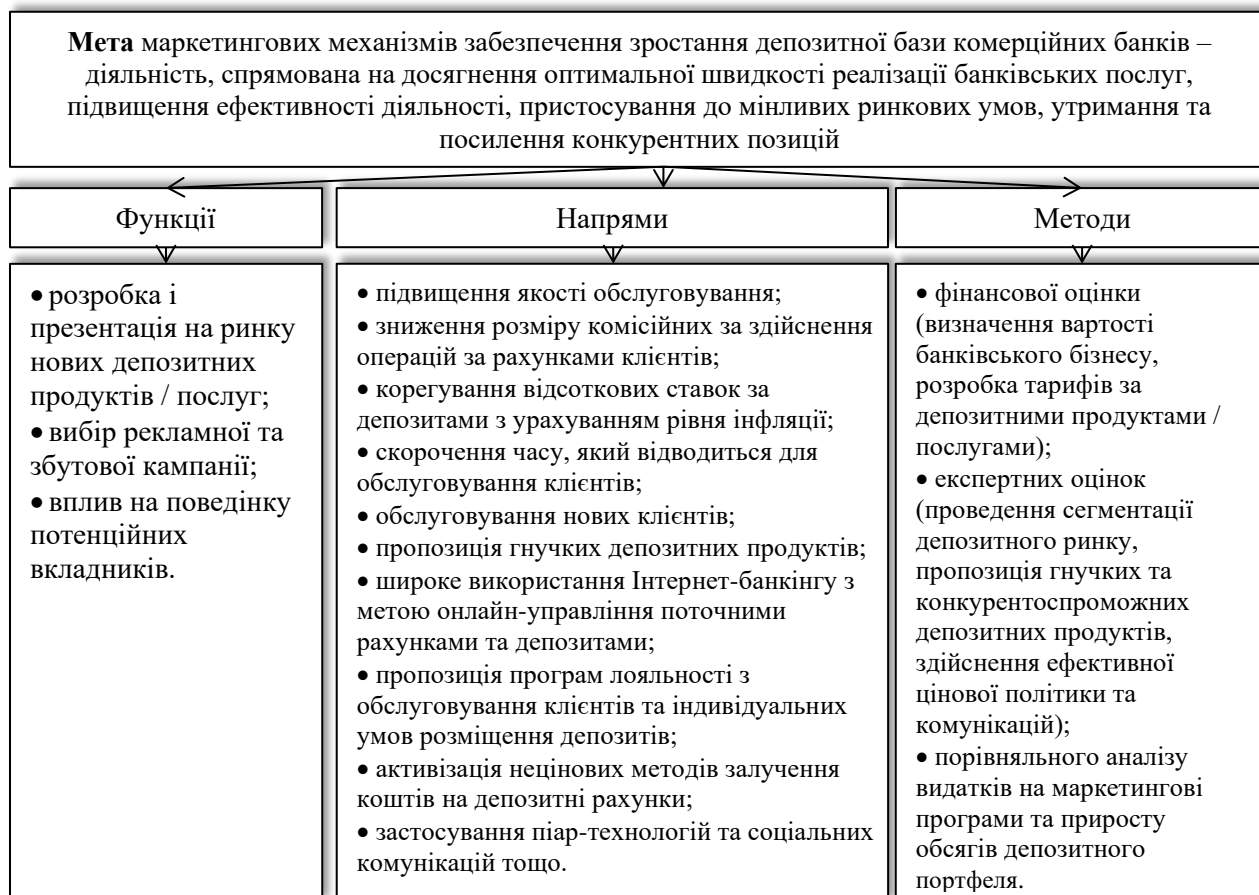

Рис. 3.3. Концептуалізація маркетингових механізмів забезпечення зростання депозитної бази (побудовано за [17]).

В контексті предмету дослідження даного розділу кваліфікаційної роботи доцільно наголосити, що вибір інструментів впливу на прийняття позитивного рішення з боку клієнтів щодо відкриття депозитних рахунків безпосередньо залежить від розміру банку. Зокрема, у випадку АТ КБ «ПриватБанк» набір інструментів маркетингового забезпечення формування депозитних ресурсів є доволі широким, починаючи від розгалуженої мережі відділень та банкоматів, обслуговування зарплатних проектів, легшого доступу до міжбанківського

валютного ринку, кращих можливостей щодо маневрування рівнем відсоткових ставок за депозитами, використання високотехнологічної системи Private-24, створення баз даних клієнтів, закінчуючи проведенням акцій, промо-акцій, можливостями мотивації, навчання та підвищення кваліфікації працівників. У випадку менших банків можливості застосування маркетингових механізмів підвищення привабливості депозитів значно звужуються, репрезентуючи встановлення привабливішого рівня відсоткових ставок за депозитами, наявність вищих за середні оцінок рейтингових агенцій, швидші процедури компенсацій з ФГВФО. Відтак, враховуючи структуру депозитних ресурсів великих державних банків, пріоритетом для них слугує залучення індивідуальних клієнтів, тоді як для менших гравців депозитного ринку в особі комерційних банків – маркетинговий супровід пасивних операцій суб'єктів господарювання.

Таким чином, основні напрями, що стосуються оптимізації політики банків щодо залучення депозитних коштів передбачають активне використання процентної політики як методу стимулювання залучення коштів на депозитні рахунки, розвиток депозитних операцій на основі запровадження новітніх технологій банківського обслуговування, розширення обсягів строкових депозитів та практики залучення коштів клієнтів на ощадні вклади, які характеризуються найбільшою стійкістю з-поміж закумульованих банками ресурсів.

Висновки до розділу 3

Оптимізація політики банків щодо залучення депозитних коштів повинна, насамперед, ґрунтуватись на виборі стратегії, спрямованої на розширення клієнтської бази у довгостроковій перспективі та підвищення конкурентоспроможності через розробку депозитних продуктів, які б максимально задовольняли потреби клієнтів. Наступним кроком на шляху оптимізації банками депозитної діяльності є належна тактика формування ресурсної бази, підпорядкована підтримці необхідного рівня ліквідності, диверсифікації суб'єктів депозитних операцій та депозитів (за обсягами внесених

коштів, терміном дії депозитної угоди, валютою тощо), мінімізації вільних коштів на депозитних рахунках та забезпеченню гнучкої процентної політики. Оптимізувати депозитну політику неможливо без здійснення контролю за її провадженням, зокрема, в аспекті надання якісних депозитних послуг з урахуванням їх швидкості, зручності, мобільності, дотримання культури обслуговування, а також контролю за її економічною ефективністю.

Найбільш актуальними банківськими стратегіями на досліджуваному ринку, на нашу думку, є стратегії: «лояльності банку», «сходин» та «самообслуговування», кожна з яких володіючи своєю специфікою, забезпечує можливості утримування та розширення клієнтської бази. Незважаючи на розмаїття стратегій оптимізації банківської діяльності на досліджуваному ринку, найкращим вибором слугуватиме поєднання новітніх цифрових технологій та фізичної взаємодії банків з клієнтами.

Оптимізуючи політику щодо залучення коштів на депозитні рахунки, банкам необхідно враховувати вплив низки важливих макро- та мікроекономічних факторів (рівень інфляції та доходів населення; політика уряду та НБУ; якість обслуговування клієнтів; зниження ризиків стосовно прийняття нераціональних рішень в рамках депозитної угоди; різного роду заохочення у роботі з клієнтами тощо), які, у підсумку, визначатимуть частку клієнтської та депозитної ресурсної бази.

Пріоритетної ваги в депозитній політиці банків набуває система клієнтоорієнтованих взаємозв'язків, яка відповідає принципу збалансованих зустрічних інформаційних потоків та забезпечує можливості формування інституту взаємної довіри на трьох ієрархічних рівнях (банківської системи, банківської установи, депозитного продукту). Опосередкований вплив на оптимізацію політики банків щодо залучення депозитних коштів здійснює фінансова інклюзія, яка репрезентує підвищення фінансової грамотності населення, доступності фінансових послуг, рівня користування ними, посилення захисту прав споживачів фінансових послуг. Привабливості депозитів та підвищенню ефективності управління депозитним портфелем сприяють також

інноваційні підходи у наглядових та регуляторних технологіях (FinTech, SuperTech та RegTech), завдяки яким регулятори та фінансові установи удосконалюють свою діяльність, розширюють коло клієнтів, виявляють та попереджують потенційні ризики, що загалом позитивно впливає на досягнення сталого розвитку фінансового ринку.

Оптимізувати політику банків щодо залучення депозитних коштів неможливо без застосування відповідних маркетингових стратегій, які, насамперед, пов'язані із пропозицією нових депозитних продуктів, рекламою, удосконаленням ціноутворення на досліджуваному ринку тощо. З-поміж них ключовими є: побудова партнерських стосунків, соціально відповідальний маркетинг, персональні пропозиції депозитних послуг, внутрішній, інтегрований та «вірусний» маркетинг. Таким чином, основою удосконалення політики банків у напрямку залучення депозитних коштів є інноваційні підходи до розробки депозитних продуктів та послуг, адекватні маркетингові механізми їх просування на досліджуваному ринку, а також стратегічні підходи до розробки і реалізації депозитної політики.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження, спрямоване на з'ясування специфіки моделі депозитного ринку України, макро- та мікротенденцій його функціонування та вибору банками стратегій щодо залучення депозитних коштів, дозволило сформулювати низку висновків та пропозицій:

1. Теоретично базова модель депозитного ринку, як і будь-якого іншого, ґрунтується на загальновідомих атрибутах, якими є ціна, попит та пропозиція. Однак специфіка останніх визначається особливістю об'єктів купівлі-продажу на досліджуваному ринку, якими є депозити, що відрізняються за видовою приналежністю (умовами залучення коштів на депозитні рахунки). Відтак, попит на депозитному ринку слугує відображенням сукупного депозитного портфеля, пропозиція репрезентує обсяг заощаджень домогосподарств і суб'єктів господарювання, а ринкова ціна є віддзеркаленням середньозваженої відсоткової ставки за депозитами. Загалом досліджуваний ринок репрезентує механізм взаємодії між депонентами (власниками тимчасово вільних коштів, насамперед, в особі фізичних осіб та суб'єктів господарювання) та депозитаріями (позичальниками коштів в особі депозитних та недепозитних інститутів) з приводу розміщення тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках на певних умовах з метою отримання додаткового доходу у вигляді нарахованих відсотків чи інших виплат.

2. Адекватна оцінка потенційних обсягів депозитних коштів можлива лише за умови проведення ґрунтовного аналізу впливу на досліджуваний ринок цінового (ставки відсотка за депозитами) та нецінових (макро- й мікроекономічних) чинників. З-поміж макроекономічних (зовнішніх) чинників впливу на депозитний ринок ключовими є обсяги ВВП та грошових доходів населення, рівень інфляції, стан грошово-кредитної системи, рівень відсоткових ставок за депозитами у конкурентів, регуляторна політика НБУ, політична ситуація в країні тощо. Вагомими мікроекономічними (внутрішніми) факторами впливу на депозитний ринок є, насамперед, фінансова стійкість банківської

установи, її імідж, професійні якості персоналу, депозитна політика, дієвість системи гарантування вкладів. Загалом на досліджуваний ринок впливають макроекономічні, інституційні, особисті чинники, чинники вартості життя та аспекти оферування депозитних продуктів з боку фінансових установ.

3. З метою ідентифікації ринкової моделі вітчизняного депозитного ринку на основі офіційних даних НБУ стосовно зобов'язань українських банків за коштами клієнтів у національній валюті здійснено розрахунок індексу Херфіндаля-Хіршмана (індикатора домінування бізнесу), значення якого станом на 01.02.2023 року дорівнювало 1117,2. На основі отриманого результату нами зроблено висновок стосовно помірної концентрації вітчизняного депозитного ринку, що слугує підтвердженням специфіки його моделі – монополістичної конкуренції. Обрахунки коефіцієнтів концентрації для 5-ти, 10-ти та 20-ти найбільших «гравців» вітчизняного депозитного ринку продемонстрували коливання цього показника в діапазонах: 0,59-0,61; 0,77-0,8; 0,9-0,93, відповідно (за період 2018-01.02.2023 рр.), засвідчуючи у випадку 5-ти найбільших банків середній рівень концентрації (40-70%), а – 10-ти та 20-ти – високий (70%-100%). Беручи до уваги спрощений характер коефіцієнта концентрації, вважаємо за доцільне покладатись на значення індекса Херфіндаля-Хіршмана при формулюванні висновку щодо типу ринкової структури досліджуваного ринку, оскільки останній достеменно враховує частки усіх банків в контексті зобов'язань за коштами клієнтів.

4. За офіційними даними НБУ щодо ставки відсотка за депозитами фізичних осіб і суб'єктів господарювання у розрізі місяців за роками (за період 2010-2021 рр.) здійснено розрахунок середньозважених річних відсоткових ставок за депозитами із врахуванням терміну дії останніх (на вимогу; до 1-го року; 1-2 роки; понад 2 роки), що слугувало підґрунтям для побудови та інтерпретації «кривих доходності» на досліджуваному ринку за вищезазначений період. В ході дослідження з'ясовано, що внаслідок впливу «спотворюючих» факторів, зокрема інфляції, кризових явищ в економіці, пандемії Covid-19, військової агресії росії проти України, «криві доходності» в розрізі років за траєкторією свого руху

практично не відповідали класичним варіантам їх відображення («пласкій», «нормальній», «оберненій», «горбатій» кривим доходності).

5. Основою для оптимізація політики банків на депозитному ринку слугує, насамперед, вибір стратегії, спрямованої на довгострокову перспективу, яка покликана сприяти розширенню клієнтської бази та утриманню конкурентних ринкових позицій через оферування нових депозитних продуктів / послуг, які найбільшою мірою задовольняють потреби клієнтів. У цьому контексті актуальними вбачаємо стратегії: «сходин», «лояльності» та «самообслуговування». При виборі банківською установою тієї чи іншої стратегії на депозитному ринку, на нашу думку, варто вдаватись до поєднання новітніх цифрових технології та фізичної взаємодії з вкладниками тимчасово вільних коштів.

6. Оптимізувати депозитну політику на рівні конкретної банківської установи неможливо без адекватних тактичних дій, спрямованих на підтримку необхідного рівня ліквідності, диверсифікацію депозитів і суб'єктів депозитних операцій, забезпечення гнучкої процентної політики. Орієнтирами щодо останньої повинні бути: стабільність депозитів та їх довша тривалість, адекватний рівень процентного доходу за ними (із врахуванням рівня інфляції), застосування плаваючих відсоткових ставок (як реакція на зміни ринкової економічної кон'юнктури), сегментація клієнтів за рівнем доходів, організація різного роду акцій для певних цільових груп клієнтів (молоді, малозабезпечених, пенсіонерів), що у підсумку сприятиме розширенню депозитної бази банку.

8. На шляху оптимізації депозитної політики важливе значення має забезпечення контролю за її здійсненням, зокрема, в контексті підвищення якості депозитних послуг, враховуючи такі їх критерії, як швидкість, зручність, мобільність, культура обслуговування, економічна ефективність.

9. На оптимізацію політики банків щодо залучення депозитних коштів опосередковано впливає фінансова інклюзія (фінансова грамотність населення, доступність фінансових послуг та підвищення рівня користування ними, захист прав споживачів фінансових послуг тощо) та інноваційні підходи у наглядних та

регуляторних технологіях (FinTech, SuperTech та RegTech), які загалом позитивно впливають на досягнення сталого розвитку фінансового ринку.

10. Задля вибору оптимальної стратегії розвитку та досягнення фінансової стабільності депозитна політика банківських установ повинна відрізнятись унікальністю, що характеризується комплексом заходів щодо створення портфеля депозитних послуг, застосуванням різноманітних інноваційних форм, методів та способів здійснення таких заходів, що у підсумку забезпечуватиме стійкість та надійність ресурсної бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова Н. Е., Івашкіна К. М. Особливості управління депозитними операціями у банку. *Молодий вчений*, 2016. №1(28). С. 8-11.
2. Алексеєнко М. Актуальні питання депозитного формування ресурсної бази банків. *Банківська справа*, 2013. № 3. С. 34-42.
3. Білик О. І. Основні принципи формування заощаджень в Україні. *Вісник Української академії банківської справи*, 2004. № 2. С. 31-37.
4. Васильєва Т. А., Діденко І. В. Інновації в маркетингу депозитних послуг. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 2016. № 4. С. 56-63.
5. Васильченко З. М. Кошти населення у формуванні фінансових ресурсів банків. *Фінанси України*, 2002. № 4. С. 94-104.
6. Васюренко О. В. Управління залученням ресурсів у комерційних банках. *Фінанси України*, 2000. №11. С. 12-16.
7. Витвицький М. Структуровані депозити. *Банківський менеджмент*, 2009. № 3. С. 43-47.
8. Власенко О. О. Розвиток українського ринку депозитів для фізичних осіб. *Фінанси України*, 2006. № 3. С. 74-79.
9. Вожжов А. П. Депозити до запитання у формуванні стабільної і керованої ресурсної бази банків. *Вісник Національного банку України*, 2002. № 11. С. 5-8.
10. Волохата В. Є. Фактори формування депозитних ресурсів банку. *Бізнес-інформ*, 2013. № 8. С. 310-316.
11. Воронова Л. К. Банківсько-фінансово-правовий словник-довідник. К. : А. С. К., 1998. 287 с.
12. Гавриленко В. В. Розвиток депозитного ринку в Україні. URL: http://pk.napks.edu.ua/dept/fem/finance_and_credit/conference_7_2011.pdf#page=19
13. Галапуп Л. Депозитна діяльність банківських установ України: сучасні реалії та перспективи розвитку. *Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]*, 2016. № 4. С. 58-72.

14. Герасименко Р. А. Депозитна політика банків та фактори, які впливають на її формування / Р. А. Герасименко, Є. І. Хорошева, В. В. Герасименко. *Фінанси, облік, банки*. 2011. № 1(17). С. 141-150.
15. Герасимович А. М., Алексеєнко М. Д., Парасій-Вергуненко І. М. та ін. Аналіз банківської діяльності: підручник. 2-ге вид., без змін. К. : КНЕУ, 2006. 600 с.
16. Гордійчук Д. Тіньовий сектор в Україні сягає 31% за неповний 2021 рік. *Економічна правда* (10.02.2022). URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/10/682262/>
17. Горун М. В. Оцінювання маркетингового забезпечення формування депозитних ресурсів банків України. *Актуальні проблеми економіки*, 2015. №10. С. 362-369.
18. Грецька В. Укрексімбанк – лідер за строковістю коштів приватних клієнтів. *Delo.ua*, 23.03.2023. URL: <https://delo.ua/banks/ukreksimbank-lider-za-strokovistyukostiv-privatnix-klijentiv-413306/>
19. Громов О. Банківська система: вистояла й навіть поліпшала. Урядовий кур'єр, 28 березня 2023. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/bankivska-sistema-vistoyala-j-navit-polipshala>
20. Гузов К. О. Актуальні питання формування депозитної бази комерційного банку. *Банківські технології*, 2006. № 7. С. 16-28.
21. Данилова Т. Н., Решетов А. В. Застосування фінансових моделей для дослідження кредитно-депозитних стратегій діяльності комерційного банку. *Фінанси і кредит*, 2008. № 32. С. 4-30.
22. Дані Міністерства фінансів України: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>
23. Дацюк Р. Депозити втрачають пріоритет: як змінюються фінансові звички українців. *Український капітал*. 13.12.2021. URL: <https://ucap.io/depozyty-vtrachayut-priorytet-yak-zminyuyutsya-finansovi-zvychky-ukrayincziv/>
24. Дегтярьова К. Л., Попов В. В., Тригуб О. С. Побудова кривої дохідності. *Наукові записки. Комп'ютерні науки*, 2009. Т. 99. С. 90-93.

25. Депозитні ставки українських банків. Мінфін. 12.03.2023. URL: <https://minfin.com.ua/ua/deposits/stats/>
26. Діденко І. В. Науково-методичний підхід до визначення депозитного ринку, його ролі та місця у структурі фінансового ринку. *Вісник Української академії банківської справи*, 2014. № 1 (36). С. 72-76.
27. Дмитрієва О. А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку. *Фінанси України*, 2004. № 5. С. 138-144.
28. Доходи та витрати населення у 2021 році. Державна служба статистики України [експрес-випуск, 31.03.2022]. URL: <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2022/03/29.pdf>
29. Дребот Н. П., Галько О. Р. Стратегія банківської установи на ринку депозитних послуг. *Регіональна економіка*, 2008. №4. С. 125-131.
30. Економічна теорія: політична економія. Підручник / За заг. ред. С. І. Юрія. К. : Кондор, 2009. 604 с.
31. Еш С. М. Фінансовий ринок: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Центр учбової літератури, 2009. 528 с.
32. Зайцев О. «Свіжі інновації» для росту депозитів. *Банківська практика за кордоном*, 2008. № 12. С. 76-80.
33. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>
34. Запрацювали нові вимоги НБУ до реклами та сайтів банків. *Економічна правда*, 01.09.2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/09/1/664586/>
35. Заруцька О. П., Коваленко В. В. Тенденції ціноутворення банківського процентного продукту. *Вісник Національного банку України*, 2002. № 8. С. 36-38.
36. Івасів І. Б. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в банках України. *Вісник Української академії банківської справи*, 2014. № 1. С. 3-6.
37. Кандеєва А. Депозитам потрібні «вітаміни росту»? *Банківська практика за кордоном*, 2006. № 5. С. 34-38.
38. Коваленко В. Депозитна діяльність банків України: реалії та розвиток на майбутнє. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 2015. Вип. 4. С. 834-837.

39. Коваленко М. О. Депозитна політика банків України та її вплив на ефективність залучення депозитних ресурсів. *Інвестиції: практика та досвід*, 2017. С. 39-44.
40. Кожель Н. О. Оцінка факторів впливу на процес формування та реалізації депозитної політики банку. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/55362/6/Kozhel_bank.pdf
41. Кожель Н. О. Удосконалення депозитної політики в банках України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01. Львів, 2005. 24 с.
42. Козюк В. В. Пов'язане кредитування: олігархічний банкінг і фінансова нестабільність. *Фінанси України*, 2016. № 8. С. 38-58.
43. Колодяжна Т. В., Бакуменко Т. О. Економічна сутність та класифікація депозитних операцій комерційних банків. *Гроші, фінанси і кредит*, 2018. Вип. 22. С. 802-805.
44. Корнеєв В. Банківський сервіс на ринках залучення і розміщення капіталу. *Банківська справа*, 2006. № 1. С. 82-93.
45. Котковський В. С., Неізнана О. В. Банківські операції : навчальний посібник. К. : Кондор, 2011. 498 с.
46. Крива дохідності. Глосарій банківської термінології / НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123421&cat_id=123213
47. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Економікс: принципи, проблеми і політика: У 2-х т. Т. 2: Пер. с 13-го англ. вид. М. : ИНФРА-М, 2000. 528 с.
48. Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф. С. Мишкін; пер. з англ. С. Панчишина, Г. Стебля, А. Стасишина. К. : Основи, 1998. 963 с.
49. Мілай А. О. Кредитно-розрахункові операції: навч. посіб. К. : МАУП, 2004. 204 с.
50. Міллер, Р. Л. Сучасні гроші і банківська справа. М. : ИНФРА-М, 2000. 856 с.
51. Міщенко В. І., Слав'янська Н. Г. Банківські операції : підручник. К. : Знання, 2006. 727 с.

52. Національний банк України. Огляд банківського сектору. Жовтень 2018 року. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=80799454>
53. НБУ. Огляд банківського сектору, лютий 2023: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-02.pdf?v=4.
54. НБУ. Статистичні дані, які відображають згруповані балансові залишки <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>
55. НБУ. Статистичні дані, які відображають показники фінансової звітності банків. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3>
56. Неізнана О. В. Операції комерційних банків по залученню коштів: сучасні технології та світові тенденції розвитку. *Фондовий ринок*, 2001. № 31. С. 2-6.
57. Петрук О. М., Бутинець Ф. Ф. Банківська справа : навч. посіб. К. : Кондор, 2004. 461 с.
58. Пірс Девід В. Словник сучасної економіки МАКМІЛЛАН. К. : АртЕк, 2000. 640 с.
59. Податок на депозити хочуть скасувати: чому це не всім сподобається. Мінфін, 28 лютого 2023. URL: <https://minfin.com.ua/ua/deposits/articles/nalog-na-depozity-hotyat-otmenit-pochemu-eto-ponravitsya-ne-vsem/>
60. Показники банківської системи. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
61. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/ed20111218>
62. Про затвердження «Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» : Постанова НБУ від 03.12.2003 р. № 516. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03>
63. Про затвердження Положення про процентну політику Національного банку України. Постанова Правління Національного банку України № 277 від 21 квітня 2016 року (із змінами і доповненнями). URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/PB16052?an=1&ed=2020_06_11
64. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>

- 65.Процентні ставки за депозитами та кредитами. URL: https://bank.go.ua/files/4-Financial_markets.xls
- 66.Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
- 67.Пшеничний П. Нова депозитна весна. Чим банки будуть приваблювати вкладників у 2023 році. URL: <https://delo.ua/banks/nova-depozitna-vesna-cim-banki-budut-privablyuvati-vkladnikov-u-2023-roci-411293/>
- 68.Рисін В. В. Роль депозитів населення у формуванні ресурсної бази банку. *Регіональна економіка*, 2007. № 1. С. 229-237.
- 69.Романенко Л. Ф. Банківський маркетинг : Підручник. К. : ЦНЛ, 2004. 344 с.
- 70.Савченко Т. Г., Козьменко С. М., Школьник І. О. Реформа національної системи гарантування вкладів: ключові положення та перспективи розвитку. *Вісник НБУ*, 2012. № 6. С. 14-21.
- 71.Слуцький Б. Гроші дорожчають: які наслідки матиме подальше зростання депозитних ставок. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/stavki-na-depozitiv-v-grivni-rostut-v-ukrajini-yaki-naslidki-ce-matime-12135315.html>
- 72.Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf
- 73.Стрілець Т. М., Шаркаді Н. В. Ризики депозитної діяльності та зв'язок з іншими банківськими ризиками. *Формування ринкових відносин в Україні*, 2008. № 5. С. 131-135.
- 74.Трегуб Д. В. Тенденції розвитку сучасного ринку депозитів. *Фінанси України*, 2002. № 10. С. 139-144.
- 75.Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк та ін. К. : Юрінком Інтер, 2008. 472 с.
- 76.Фомін М. В. Концентрація вкладів фізичних осіб на депозитному ринку. *Економічний вісник Донбасу*, 2007. № 3. С. 97-101.
- 77.Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- 78.Armstrong, J., & Mulligan, N. (2017, September). Diving in the deep end of domestic deposits. Reserve Bank of New Zealand. Analytical Note Series AN2017/05.

79. Beck, Th., & Brown, M. (2011, February). Which households use banks? Evidence from the transition economies. European Central Bank. Working Paper Series No. 1295.
80. Bollen R. (2006). What is Deposit (and Why Does It Matter?) // Journal of Banking and Finance Law and Practice, Vol. 17. P. 21.
81. Brown, M., & Stix, H. (2015). The euroization of bank deposits in Eastern Europe. Economic Policy, 81(30), 95-139. URL: <https://doi.org/10.1093/epolic/eiu002>
82. Chiu, Ch.-W. (J.), & Hill, J. (2015, August). The rate elasticity of retail deposits in the United Kingdom: a macroeconomic investigation. Bank of England. Staff Working Paper No. 540.
83. Drechsler, I., Savov, A., & Schnabl, Ph. (2017). The Deposits Channel of Monetary Policy. Working Paper No. 22152. National Bureau of Economic Research. URL: <https://doi.org/10.3386/w22152>
84. FinClub. Як українці можуть інвестувати в умовах коронакризи. 30.12.2020. URL: <https://finclub.net/ua/analytics/yak-ukraintsi-mozhut-investuvaty-v-umovakh-koronakryzy.html>
85. Hughson, H., La Cava, G., Ryan, P., & Smith, P. (2016). The Household Cash Flow Channel of Monetary Policy. Bulletin of Reserve Bank of Australia, September quarter, 21-29.
86. Ivanov, S., Yudina, S., Hanzhiuk, S., Gurzhiy, T., & Lysa, O. / Economic Annals-XXI (2021), 190(5-6(2)), 98-108.
87. Kelly, J., O'Donnell, N., Sherman, M., & Woods, M. (2014). Do Irish households respond to deposit rates? Economic Letters 02/EL/14. Central Bank of Ireland. URL: <https://ideas.repec.org/p/cbi/ecolet/02-el-14.html>
88. Kochaniak, K. (2016). The Nature and Determinants of High-value Household Deposits in the Euro Area. Argumenta Oeconomica Cracoviensia, 15, 21-42. URL: <https://doi.org/10.15678/AOC.2016.1502>
89. Kreltszeheim D. (2003). The Legal Nature of Electronic Money / D. Kreltszeheim, Part 1, 14. P. 161-183.
90. Pitoňáková, R. (2016). Determinants of Household Bank Deposits: Evidence from Slovakia. Journal of Economics, Business and Management, 4(9), 528-533.

91. Timothy R. (1986). Treasury Bill versus Private Money Market Yield Curves / Rowe Timothy D., Lawler Thomas A., Cook Timothy Q. Federal Reserve Bank of Richmond Economic Review, №72(4), July/August. P. 3-12.

Показники фінансової діяльності (зобов'язання банків України за депозитами) станом на 01.02.2023 р. у національній валюті

№ з/п	Назва Банку	Кошти клієнтів (фізичних і юридичних осіб), тис. грн.
1	2	3
I. Банки з державною часткою		
1	АТ КБ «ПриватБанк»	313 626 391
2	АТ «Ощадбанк»	180 105 427
3	АТ «Укресімбанк»	71 134 843
4	АБ «УКРГАЗБАНК»	70 975 648
II. Банки іноземних банківських груп		
5	АТ «Райффайзен Банк»	88 973 760
6	АТ "УКРСИББАНК"	44 935 569
7	АТ "ОТП БАНК"	41 480 345
8	АТ "СЕНС БАНК"	30 720 359
9	АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	38 498 853
10	АТ "СІТІБАНК"	30 409 288
11	АТ "КРЕДОБАНК"	17 969 677
12	АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	13 351 768
13	АТ "ІНГ Банк Україна"	7 700 898
14	АТ "ПРАВЕКС БАНК"	4 931 362
15	АТ "ПРЕУС БАНК МКБ"	3 007 976
16	АТ "Дойче Банк ДБУ"	3 712 081
17	АТ "СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК"	3 179 181
18	АТ "БАНК ФОРВАРД"	1 395 747
19	АТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК"	686 909
20	АТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК"	543 841
III. Банки з приватним капіталом		
21	АТ "ПУМБ"	61 145 021
22	АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	37 283 694
23	Акціонерний банк "Південний"	20 001 862
24	АТ "ТАСКОМБАНК"	14 823 425
25	АТ "А - БАНК"	10 218 195
26	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	10 861 143
27	АТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	9 884 582
28	ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"	7 774 339
29	ПАТ "МТБ БАНК"	5 913 231
30	АТ "БАНК АЛЬЯНС"	4 396 115
31	АТ "Ідея Банк"	3 427 347
32	АТ "БАНК АВАНГАРД"	9 129 059
33	АТ "МІБ"	2 589 145
34	АТ АКБ "Львів"	2 796 429
35	АТ "КБ "ГЛОБУС"	4 666 415
36	АТ "КОМІНБАНК"	3 866 144
37	АТ "АЙБОКС БАНК"	2 748 573
38	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	2 827 597
39	АТ "АКБ "КОНКОРД"	2 915 156

Продовження додатку А

1	2	3
40	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	1 416 541
41	АТ "Полтава-банк"	2 153 214
42	АТ "АБ "РАДАБАНК"	2 211 541
43	АТ "БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ"	2 239 180
44	АТ "АГРОПРОСПЕРІС БАНК"	1 362 062
45	АТ "КРИСТАЛБАНК"	1 993 397
46	АТ "УКРБУДІНВЕСТБАНК"	1 974 153
47	АТ "БАНК "ГРАНТ"	1 052 963
48	АТ "РВС БАНК"	1 639 082
49	АТ "СКАЙ БАНК"	946 934
50	АТ "ЮНЕКС БАНК"	1 219 084
51	АТ "АСВІО БАНК"	772 526
52	АТ "БАНК 3/4"	260 283
53	АТ "МОТОР-БАНК"	437 536
54	АТ "АЛЬТБАНК"	612 832
55	АТ "МетаБанк"	516 177
56	АТ "КОМІНВЕСТБАНК"	570 567
57	АТ "БАНК "УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	760 497
58	АТ "ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	149 212
59	АТ "СПБ"	426 871
60	Полікомбанк	367 101
61	АТ "ОКСІ БАНК"	237 905
62	АТ "БАНК ТРАСТ-КАПІТАЛ"	123 178
63	ПрАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	35 077
64	АТ "БАНК "ПОРТАЛ"	18 728
65	АТ "БТА БАНК"	30 023
66	АТ "Український банк реконструкції та розвитку"	29 975
67	АТ "АЛЬПАРІ БАНК"	2 652
	Всього	1 208 166 683

Джерело: таблиця складена автором на основі статистичних даних НБУ, які відображають показники банківської системи в розрізі згрупованих балансових залишків (станом на 01.02.2023 р.): <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3> (дата звернення 13.03.2023).

Розрахунок індексу Херфіндаля-Хіршмана для депозитного ринку України за даними вищенаведеної таблиці

X_i (%):

I. $X_1 = 25,96$, $X_2 = 14,91$, $X_3 = 5,89$, $X_4 = 5,87$.

II. $X_5 = 7,36$, $X_6 = 3,72$, $X_7 = 3,43$, $X_8 = 2,54$, $X_9 = 3,19$, $X_{10} = 2,52$, $X_{11} = 1,49$,

$X_{12} = 1,11$, $X_{13} = 0,64$, $X_{14} = 0,41$, $X_{15} = 0,25$, $X_{16} = 0,31$, $X_{17} = 0,26$, $X_{18} = 0,12$, $X_{19} = 0,06$, $X_{20} = 0,05$.

III. $X_{21} = 5,06$, $X_{22} = 3,09$, $X_{23} = 1,66$, $X_{24} = 1,23$, $X_{25} = 0,85$, $X_{26} = 0,9$, $X_{27} = 0,82$, $X_{28} = 0,64$, $X_{29} = 0,49$, $X_{30} = 0,36$, $X_{31} = 0,28$, $X_{32} = 0,76$, $X_{33} = 0,21$, $X_{34} = 0,23$, $X_{35} = 0,39$, $X_{36} = 0,32$, $X_{37} = 0,23$, $X_{38} = 0,23$, $X_{39} = 0,24$, $X_{40} = 0,12$, $X_{41} = 0,18$, $X_{42} = 0,18$, $X_{43} = 0,19$, $X_{44} = 0,11$, $X_{45} = 0,16$, $X_{46} = 0,16$, $X_{47} = 0,09$, $X_{48} = 0,14$, $X_{49} = 0,08$, $X_{50} = 0,1$, $X_{51} = 0,06$, $X_{52} = 0,02$, $X_{53} = 0,04$, $X_{54} = 0,05$, $X_{55} = 0,0004$, X_{56}

= 0,06, $X_{57} = 0,01$, $X_{58} = 0,04$, $X_{59} = 0,03$, $X_{60} = 0,02$, $X_{61} = 0,01$, $X_{62} = 0,003$, $X_{63} = 0,002$, $X_{64} = 0,002$, $X_{65} = 0,003$, $X_{66} = 0,002$, $X_{67} = 0,0002$.

X_i^2 :

$X_1^2 = 673,92$, $X_2^2 = 222,3$, $X_3^2 = 34,69$, $X_4^2 = 34,46$, $X_5^2 = 54,17$, $X_6^2 = 13,84$, $X_7^2 = 11,76$, $X_8^2 = 6,45$, $X_9^2 = 10,18$, $X_{10}^2 = 6,35$, $X_{11}^2 = 2,22$, $X_{12}^2 = 1,23$, $X_{13}^2 = 0,4$, $X_{14}^2 = 0,17$, $X_{15}^2 = 0,06$, $X_{16}^2 = 0,1$, $X_{17}^2 = 0,07$, $X_{18}^2 = 0,01$, $X_{19}^2 = 0,004$, $X_{20}^2 = 0,003$, $X_{21}^2 = 25,6$, $X_{22}^2 = 9,55$, $X_{23}^2 = 2,76$, $X_{24}^2 = 1,51$, $X_{25}^2 = 0,72$, $X_{26}^2 = 0,81$, $X_{27}^2 = 0,67$, $X_{28}^2 = 0,41$, $X_{29}^2 = 0,24$, $X_{30}^2 = 0,13$, $X_{31}^2 = 0,08$, $X_{32}^2 = 0,58$, $X_{33}^2 = 0,04$, $X_{34}^2 = 0,05$, $X_{35}^2 = 0,15$, $X_{36}^2 = 0,1$, $X_{37}^2 = 0,05$, $X_{38}^2 = 0,05$, $X_{39}^2 = 0,06$, $X_{40}^2 = 0,01$, $X_{41}^2 = 0,03$, $X_{42}^2 = 0,03$, $X_{43}^2 = 0,04$, $X_{44}^2 = 0,01$, $X_{45}^2 = 0,03$, $X_{46}^2 = 0,03$, $X_{47}^2 = 0,02$, $X_{48}^2 = 0,02$, $X_{49}^2 = 0,01$, $X_{50}^2 = 0,01$, $X_{51}^2 = 0,004$, $X_{52}^2 = 0,0004$, $X_{53}^2 = 0,002$, $X_{54}^2 = 0,003$, $X_{55}^2 = 0,0000001$, $X_{56}^2 = 0,004$, $X_{57}^2 = 0,0001$, $X_{58}^2 = 0,002$, $X_{59}^2 = 0,001$, $X_{60}^2 = 0,0004$, $X_{61}^2 = 0,0001$, $X_{62}^2 = 0,000009$, $X_{63}^2 = 0,000004$, $X_{64}^2 = 0,000004$, $X_{65}^2 = 0,000009$, $X_{66}^2 = 0,000004$, $X_{67}^2 = 0,00000004$.

$$HHI = \sum_{i=1}^n X_i^2 :$$

$HHI = 673,92 + 222,3 + 34,69 + 34,46 + 54,17 + 13,84 + 11,76 + 6,45 + 10,18 + 6,35 + 2,22 + 1,23 + 0,4 + 0,17 + 0,06 + 0,1 + 0,07 + 0,01 + 0,004 + 0,003 + 25,6 + 9,55 + 2,76 + 1,51 + 0,72 + 0,81 + 0,67 + 0,41 + 0,24 + 0,13 + 0,08 + 0,58 + 0,04 + 0,05 + 0,15 + 0,1 + 0,05 + 0,05 + 0,06 + 0,01 + 0,03 + 0,03 + 0,04 + 0,01 + 0,03 + 0,03 + 0,02 + 0,02 + 0,01 + 0,01 + 0,004 + 0,0004 + 0,002 + 0,003 + 0,0000001 + 0,004 + 0,0001 + 0,002 + 0,001 + 0,0004 + 0,0001 + 0,000009 + 0,000004 + 0,000004 + 0,000009 + 0,000004 + 0,00000004 = 1117,2$